

20. YÜZYIL DOSYASI

JAPONYA

Doğan Güneş

Louis Allen

■ MİLLİYET YAYINLARI A.Ş.

■ Çeviren : SÜLEYMAN ALP

■ DİZGİ — BASKI : Esin Matbaası Tel. : 40 71 82 - 47 11 97

■ 1. BASKI : Şubat 1979

JAPONYA

Doğan Güneş

Louis ALLEN

Şogun'un 1860'ta Amerika'dan donen heyetini denizde atalarının ruhları izliyor. (üstte)
Meiji Restorasyonu'nun önderleri geçmişin büyükleriyle iç içe. (altta)

GİRİŞ

Batı'nın girişi

«Yüce ve yakın dostum,» diye başlıyordu mektup. «Size bu açık mektubu Komodor Matthew C. Perry eliyle iletiyorum. Kendisi Amerika Birleşik Devletleri Deniz Kuvvetleri'nin en yüksek rütbeli subayı ve şu anda İmparator Majesteleri'nin dominyonlarını ziyaret etmekte olan filonun komutanıdır... Onu Japonya'ya gönderişimin tek amacı, siz İmparator Majesteleri'ne, Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'yla dostça ve birbirleriyle ticarî ilişkilerde bulunarak yaşama isteğini dile getirmektir.» ABD Başkanı Millard Fillmore tarafından, Japonya İmparatoru'na gönderilen mektup, Amerika'nın zenginliklerini anlatıp, bu çağda Kaliforniya'dan Japonya'ya vapurla on sekiz günde gidilebileceğini belirterek devam ediyordu. Mektubun içeriği yeterince barışçıydı, fakat onu Japonya İmparatoru'na iletebilmek hiç de kolay olmamıştı. Hatta Komodor Perry, kendisini karşılayan Japon ileri gelenleri belki fikir değiştirirler diye, bir tedbir olarak adamlarına gemi güvertelerini boşaltmalarını emretmişti. Oysa korkusu yersizdi. O güneşli perşembe günü - 14 Temmuz 1853 - Uraga Koyu'nda her şey yolunda gitti Perry için. Ziyaret, Japonlar açısından iki yönlü bir mutluluk taşıyordu. Perry, Şogun (1) kenti Edo (şimdiki Tokyo) yakınlarına gelişinin ne tür bir yazgıya yol açacağının bilincindeydi: Fakat beraberindeki siyah gemilerin, ülkesinin ticarî anlaşma isteğini ileteceği ulus için nasıl bir tarihî önem taşıdığını anlayamamıştı belki de.

Japonya iki buçuk yüzyıl boyunca hep kapalı tutulmuştu yabancılara. Ancak Nagazaki açıklarındaki küçük Deshima adası bu kuralın dışında bırakılmıştı. Bu adada, yalnızca Hollandalılara ticarî faaliyette bulunabilme hakkı tanınmıştı. 1638 kararnameleri Avrupalıların Japonya'ya girişini yasaklıyor, ülkesini terketmeye yeltenecek bir Japonunsa ölüm cezasına çarptırılacağını bildiriyordu. Gerekçeler dinî ve politikti. Japonya'yı ziyaret eden

(1) Shogun - O yıllarda Japon Ordu Başkomutanı'na verilen isim.

ilk Avrupalılar Portekizliler oldular. 1542 yılında Tanegashima Adası'na çıktılar. Bundan yedi yıl sonra da Cizvit misyoneri Francis Xavier gitti Japonya'ya (yazılarında Japonlardan, «yüreğimin sevinçleri» diye söz etmiştir). Hıristiyan dini Japonlar arasında geniş çapta yayıldı: 1614 yılında, yaklaşık yarım milyona ulaştığı sanılmaktadır. Ne var ki Hollandalılarla İngiliz tacirler, kalıtımsal askerî diktatör ve Japonya'nın fiilî yöneticisi olan Şogun'a başvurdular; İspanyol ve Portekiz misyonerlerinin aslında, ileride ülkeyi ele geçirmeye yönelik bir akının ilk öncüleri olduklarını bildirdiler. Bunun üzerine Şogun Hıristiyanları katletmeye girişti. Shimabara'daki son Hıristiyan ayaklanmasını da 1637 yılında çok kanlı bir şekilde bastırdıktan sonra, Japonya'yı dış dünyaya kapadı.

1615 yılına gelindiğinde, Şogun ailesi Tokugawa, Japonya'nın arta kalan yörelerinde de birleşik bir feodal egemenlik kurmayı başarmıştı. 1600 yılının Sekigahara savaşı, öteki feodal beylerin direnişini bütünüyle kırmıştı. Kyoto'daki İmparator hâlâ tahtındaydı, fakat yöneten o değildi artık. Gücünden arındırılmış meclisiyle birlikte, eski başkentte geçmişi simgelemekten öte bir anlam taşımayan, dinî bir masaldı o bundan böyle. Şogun yönetimi acımasızca sertti. Sadakatlerinden kuşku duyulan feodal beyler, Şogun yönetiminin başkenti Edo'ya yerleşmek zorunda bırakılıyorlardı. Bunu kabule yanaşmayanlarsa, Edo'ya karılarını ve çocuklarını rehin olarak yerleştirmek zorundaydılar. Köylülük ağır vergiler altında eziliyor, ancak yaşayabiliyordu. Halkın bağlılığı, her bölgedeki Budist tapınaklarına zorunlu kaydolmayla sağlanıyordu. Fakat öte yandan, **bakufu** adıyla tanınan Tokugawa Şogun'luğu, Japonya'ya, bir yüzyıldır süregelen yıkıcı iç savaşların yok ettiği barışı yeniden getirmeyi başardı. Edo'yla Osaka kale-kentleri alabildiğine geliştiler. Dış ticaretin yokluğuna rağmen bu kentlerde ekonomik, kültürel yaşam oldukça gösterişli bir görünüm kazandı. Bu olgu, feodal toplumun katı hiyerarşisinin belkemiği olan samuray'ların işlevlerini yitirmelerine, çoğunluğunun «gezgin askerler» **(ronin)** haline gelmelerine yol açtı, köylülük üzerinde baskı kurmaktan başka hiçbir işe yararlıkları kalmadı. Bir bölümüyse feodal okullarda Flamanca'yı, giderek de çeşitli bilimleri öğrendiler. Avrupalıların geliştirdiği tıp bilimini öğrenebilmek, ancak önce Flamanca'yı öğrenmekle mümkün oluyordu.

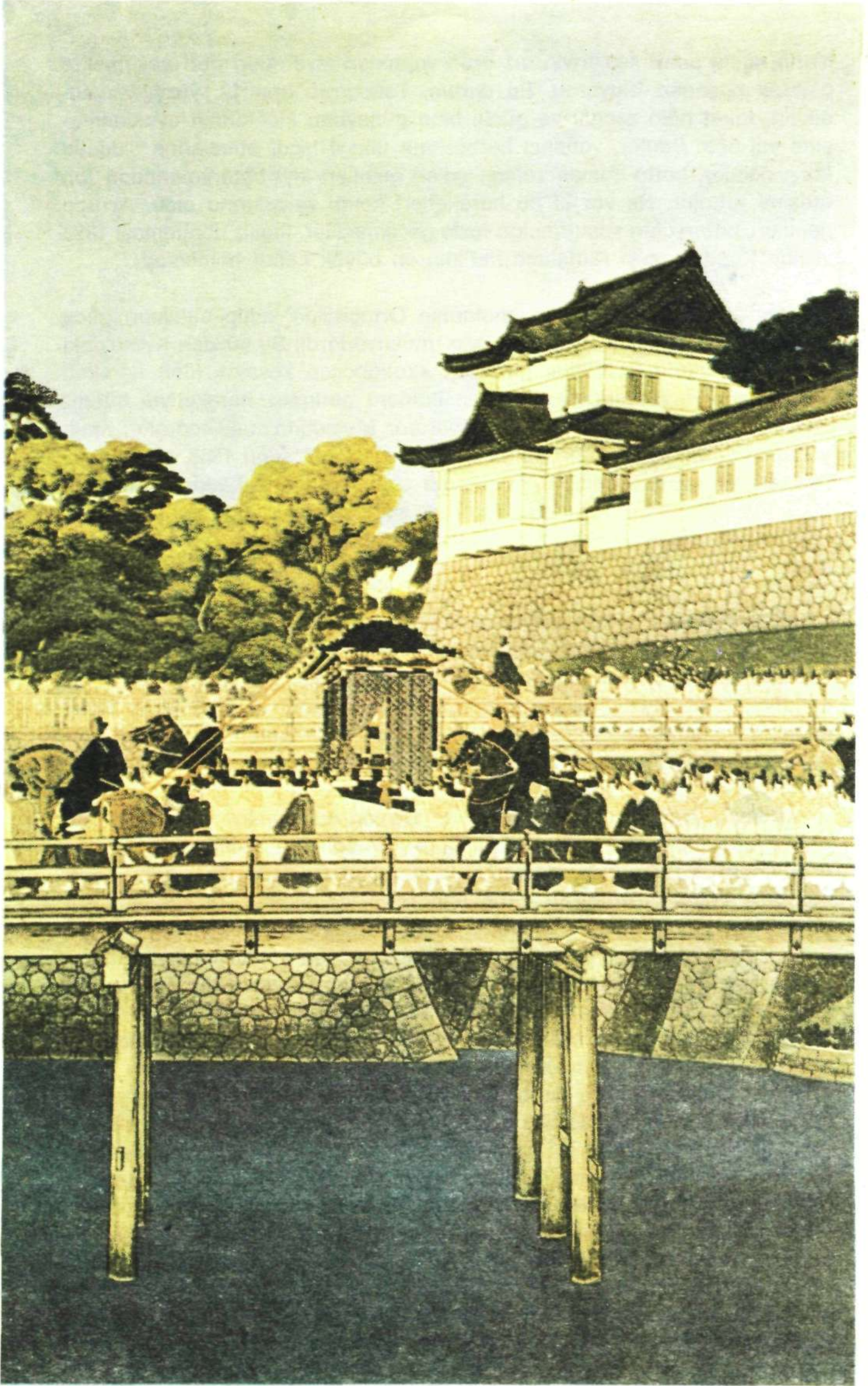
18. yüzyılın sonuna doğru **bakufu** yönetiminin, bundan böyle dışa kapalılık politikasını sürdürmekte çok güçlük çekeceği açıkça anlaşıldı. Rus ve İngiliz gemileri daha şimdiden, kimi kez denizde buldukları Japon kazazedelerini kıyıya ulaştırmak için, kimi kez de ticaret amacıyla, Japon limanlarına çıkma girişimlerinde bulunmuşlardı. Rusya, Pasifik'te bir güç olduğunu kanıtladığından beri, gözlerini en Kuzeydeki Yezo Adası'na (şimdiki Hokkaido) dikmişti zaten. 1867'ye varıldığında sahip olduğu topraklar Asya kıyılarının önemli bir bölümü değildi yalnızca; Vancouver'in yarı yoluna kadar uzanan bir toprak parçası da dahil olmak üzere Alaska'ya da egemendi Rusya. 1845 yılında bir Amerikan gemisinin Uraga Koyu'na giriş isteği reddedilmişti. Çünkü Japonya, Batı'yla olan resmî ilişkilerini yalnızca Nagazaki limanı aracılığıyla sürdürüyordu. Fakat **bakufu**, Avrupa-

lıların güçlü deniz filolarıyla art arda yaptıkları ziyaretleri geri çevirmekte giderek başarısız oluyordu. Bu durum, Tokugawa'ların 17. yüzyılda yendikleri, fakat hâlâ zengin ve güçlü olan güneybatı klanlarının ayaklanmasına yol açtı. Bunlar, yabancı barbarların ülkeyi işgal etmelerine şiddetle karşı çıktılar, hatta zaman zaman gelen gemileri kıyı bataryalarından top ateşine tuttular. Ne var ki bu hareketleri kendi zararlarına oldu, Avrupa gemileri, bataryaları susturmakta fazla gecikmediler. İngiliz donanması 1862 yılında Kagoshima'yı (Satsuma **fief**'inin en büyük kenti) bombaladı.

Bu fieflerin samuray'ları, atalarının Ortaçağ'da sahip oldukları güce yeniden kavuşabilmek isteğiyle yanıp tutuşuyorlardı. Bu yüzden Kyoto'daki saraylı soylularla işbirliğine giriştiler. «Yabancıları kovma» (Joi) hareketi kısa zamanda, «İmparatoru yeniden iktidara getirme» hareketiyle bütünleşti (Sonno - İmparatora Saygı). İmparator Mutsuhito'nun (sonraları Meiji yönetimi adıyla tanınmıştır) henüz on beş yaşında olduğu 1868 yılında gerçekleştirilen ortak bir saldırı, Tokugawa şogun yönetimini yıktı, İmparatorluk yönetimini yeniden kurdu. Bu ortak saldırıda işbirliği yapanlar, Kyoto soylularıyle Güney klanlarının - Satsuma, Choshu, Hizen, Tosa - ordularıydı.

Kısa zamanda, Restorasyon politikası içindeki Joi - yani «yabancıları kovma» - hareketinin uygulanabilmesinin olanaksız olduğu anlaşıldı; Batı çok güçlüydü ve maddî üstünlüğü tartışılamazdı. Böylece yeni yöneticilerin hedefleri, dışa kapalı bir Japonya'nın kapılarını zorla açarak giren Batılı güçlerin hedeflerine uygun düşmeye başladı. Bu durum, 19. yüzyılın geri kalanı boyunca da Japon politikasının belirleyicisi olacaktı.

Bakufu, Batıyla çok ağır koşullar taşıyan anlaşmalar imzalamak zorunda bırakılmıştı. Bu anlaşmalara göre Avrupalılarla Amerikalılar, Japon yasalarına karşı sorumlu değillerdi; Japon sınırları içinde bir suç işleyecek olurlarsa kendi konsolosları tarafından yargılanacaklardı. 1871 yılında kalabalık bir Japon heyeti ABD ve Avrupa'yı dolaşmak üzere yola çıktı. Heyetin çeşitli hedefleri vardı; bir kere, anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi için gerekli müzakerelerin başlatılması söz konusuydu. Ayrıca Batı endüstrisinin, ticaretinin, işletmeciliğinin ve siyasî sistemlerinin incelenmesi de, gezgin bir sefaret görünüşü kazanan bu heyetin göreviydi. Heyetin başkanlığını eski saray soylularından Iwakura adlı bir prens yapıyordu. Yeni hükümet üyelerinden de birçok kişi vardı heyette. Bazıları, yabancı okullarda eğitim görmeleri için çocuklarını da almışlardı yanlarına. Artık Japon gücünün fiilî sahipleri olan samuray'lar da katılmışlardı bu gezgin sefarete; örneğin, Satsuma'lı Okubo Toshimichi'yle Choshu'lu Ito Hirobumi gibi samuray'lar da heyet üyesiydiler. Genç bir samuray olduğu eski günlerde, Ito, Edo'daki İngiliz Elçiliğinden açılan ateş sonucunda birçok arkadaşının nasıl devrildiğini elinden bir şey gelmeksizin seyretmişti. Şimdiyse, yani Londra'ya demir atmazdan az önce, büsbütün başka türlü düşünüyordu Ito: Ona göre, Hindistan'la Çin'in başına gelenlerin, Japonya'nın başına gelmemesi için, Batı kültürünün iyice benimsenmesi zorunluydu.

İmparator ve maiyeti görkemli bir şekilde İmparator'un yeni evi olan Tokyo kalesine giriyorlar, 28 Kasım 1868.

Bu koşul gerçekleşmezse, Japonya, ya kesinkes İngiltere güdümüne girecek, ya da çürüyen bir İmparatorluk halinde ondan pay koparmaya çalışacak Batılı güçlerin paylaşımına terk edilecekti.

Gezgin sefareti Washington'da Cumhurbaşkanı Grant, Windsor'da Kraliçe Viktorya, Paris'teyse Thiers karşıladı. Fakat yaptıkları ziyaretler içinde Ito'nun belleğinde en çok iz bırakanı yalnızca biri oldu: 1873 Mart'ında Berlin'de Bismark'ın konuğuydular. Bismark, Japon heyetine, Japonya'nın da tıpkı Almanya gibi ancak kendi öz gücüne dayanarak kurtulabileceğini açıkça söyledi. Uluslararası yasalar yalnızca olağan zamanlarda geçerlilik kazanıyorlardı.

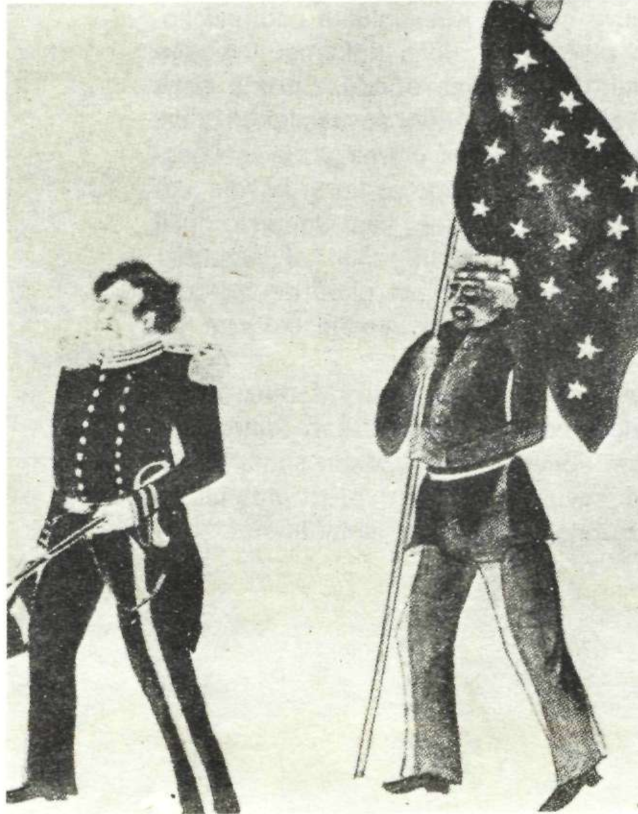
Heyet Japonya'ya döndüğünde ülkeyi oldukça karışık buldu. Denildiğine göre, yüzyıllardır Japonya'yla hiç geçinemeyen Kore, şimdi de Japon elçisine hakarette bulunmuştu. Okubo'nun çocukluk arkadaşı Saigo Takamori (her ikisi de gençliklerinde Satsuma samuray'larıydılar), kendisinin Kore'ye sefir olarak gönderilmesinde diretiyordu. Kore'ye gönderilse orada öldürüleceğinden hiç kuşkusu yoktu, yeter ki Japonya böyle bir olayı bahane ederek Kore'ye savaş açsın, Korelilere iyi bir ders versindi. Fakat Okubo ve Iwakura, Japonya'nın bunu yapması halinde işe Batılıların karışacağını biliyorlardı. Batı'nın gücüne gözleriyle tanık olmuşlardı. Eğer Japonya savaşa girecek olursa bütün reform tasarıları askıya alınmış olacaktı. Üstelik Sakhalin'den gelebilecek bir Rus saldırısına da büsbütün açık kalacaktı ülke.

İsteğinin reddedilişi Saigo'yu deliye çevirdi. Küskünlükle çadırına kapanan Aşil gibi, askerî başkomutan olarak yer aldığı hükümet üyeliğinden çekildi. Kyushu'daki Satsuma nüfuz bölgesine döndü. Burada genç samuray'lara savaş sanatını öğretmeye koyuldu. Eğittiği savaşçılar 1877'de, hemen hemen bütün Kyushu adasının da desteğini alarak yürüyüşe geçtiler. Fakat Kumamoto'nun hükümet garnizonu, Saigo'ya karşı koydu. Yamagata isimli bir Choshu samuray'ının önderliğindeki yeni Japon ordusu - ki bunlar samuray subayların yönetimindeki köylülerden oluşuyordu - Saigo'nun 30.000 kişilik ordusunu yendi. Düşmanlarının eline geçmektense ölümü yeğleyen Saigo, teğmenlerinden biri eliyle kendini öldürttü.

Saigo'nun yenilgisi iki önemli gerçeği dile getiriyordu: Merkezî hükümete karşı girişilecek silahlı bir ayaklanmanın - Japon askerî kahramanlarının en büyüklerinden biri tarafından yönetilse bile - başarı şansı yoktu. Üstelik tecrübeli samuray'ların onca savaş yetenekleri bile, yeni ulusal ordunun sayı ve silah üstünlüğü karşısında yenilmeye mahkûmdu.

Perry'nin 1854 yılında dönüşü ilk izini sağladı ve büyük şaşkınlık uyandırdı — Amerikan deniz piyadeleri bir Japon **sumo** güreşçisinin bedenini hayranlıkla inceliyorlar.

Bir Japon ressamının fırçasıyla Perry ve zenci bayraktarı.

Avcılık ve balıkçılıkla geçinen Aynular Japonya'nın ilk yerlileri olarak bilinirler. Bir bölümü Hokkaido'da hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

Meiji restorasyonu ve politik değişme

Meiji Restorasyonu döneminin ilk günlerinde hükümetin politik çizgisi oldukça belirsizdi. Önceleri, Ortaçağ özentisi bir «Yüce Devlet Divanı» (Dajokan) kurma girişiminde bulunuldu. Çeşitli bakanlık ve dairelerin denetimi bu Yüce Devlet Divanı'nın yetkisinde olacaktı. Fakat yalnızca bir dairenin, Şinto (1) İbadet Dairesi'nin konumu, neredeyse divanın bile üstündeydi; Budizmin resmî din olmaktan çıkarılması gerekiyordu çünkü. Devlet İinto'su yeni kurulan İmparatorluğu güçlendirecek bir kurum olacaktı böylece (bk. İkinci Bölüm). 1885 yılında Prusya modeline uygun, kabine sistemine dayalı bir hükümet fikri önerildi. 1889 yılındaysa İmparator tarafından ortaya atılan yeni öneri geçerlilik kazandı. Bir Ulusal Genel Meclis (ya da Kurultay) oluşturuldu; buradaki iki meclisten birinde soylular, ötekindeyse seçimle gelen temsilciler yer alıyordu. İlk seçimler 1890 yılında yapıldı.

Bakufu yönetiminde sınıf ayrımları (soylular ve ruhbanlar, askerler, köylüler ve sanatkârlar, tacirler, ayaktakımı) katı sınırlarla belirlenmişti. Yeni yönetimdeyse toplum yapısı, toplumsal sınıflar bakımından daha değişik bir görünüş kazandı. Önce, saraylı soylularla feodal beyler (daimyo) aralarında bütünleşerek genel olarak soyluluğu oluşturdular. Samuray'lar aydın bir kesim (shizoku) haline geldilerse de, eskiden kendilerine tanınan özel ayrıcalıkları yitirdiler. Toplumun geri kalanıysa genel olarak heimin (yurttaş) adıyla anılmaya başlandı; 1870 kararnamesiyle bu kesime isterlerse soyadı taşıma hakkı tanındı. 1871 yılında, kılıç taşıma ve samuray biçimi saç kestirme artık bir zorunluluk olmaktan çıkarıldı. Samuray'ların herhangi bir hakaret karşısında bir yurttaşı kesebilme hakları geri alındı. 1876 yılındaysa, kılıç taşıma büsbütün yasaklandı. Toplum içinde ayaktakımı sayılan, dericilikle uğraştıkları için parya olarak nitelendirilen eta

---

(1) Şinto - Japon ulusal dini.

ve **hinin** (dilenciler) yurttaş kapsamına alındılar; böylece, sözümona da olsa, toplumsal ayaktakımı denen tabaka yok edilmiş sayılıyordu.

Siyasî muhalefet oldukça yoğundu. Ortada kurumlaşmış, resmî bir muhalefet bulunmadığından ve Saigo ayaklanmasının bastırılışı her türlü silahlı direnmenin sonunun ne olacağını gösterdiğinden, birkaç siyasî parti kuruldu. Bu partilerin önderleri, Hizen ve Tosa gibi fieflerin samuray'larıydı çoğunlukla; iki büyük klanın, Satsuma ve Choshu klanlarının iktidarı tekellerine aldıklarını düşünüyorlardı. Haksız da sayılmazlardı. Neredeyse 20. yüzyıl ortalarına kadar Japon hükümetlerinde başbakanlık koltuğu, bir iki istisna dışında bu iki büyük klanın elinde kaldı hep. Feodal beyler (ya da **daimyo**), genç samuray'larının dileklerine uyarak bütün feodal nüfuzlarına el konulmazdan önce, mülklerini ve güçlerini bir anlaşmayla İmparatora devrettiler. Fakat yine de bu devretmenin karşılıksız olduğu söylenemez. Eskiden topladıkları pirinç vergisine karşılık, bundan böyle hükümet girişimlerinden önemli paylar alacaklardı. Bu arada toplumdaki eski konumlarını her ne kadar yitirmişlerse de, 1884 yılında yeniden oluşturulan daha değişik bir soylular tabakasına dahil edilmeleriyle en az eskisine denk bir konuma kavuştular denebilir; artık her biri bir prens, bir marki, bir kont, bir vikont ya da bir baron olarak, yeni Meiji soyluları kapsamındaydılar.

SİYASÎ PARTİLERİN DOĞUŞU

Meiji hükümetlerinin ilk dönemlerinde, hükümette yer almış olmalarına rağmen, şimdi isimlerinin onur listelerinde gözükmeyişiyle dikkati çeken iki kişi vardı: Tosa'lı Itagaki Taisuke'yle Hizen'li Okuma Shigenobu. Her ikisi de milliyetçiydiler; fakat onlar, saraylı soylulardan Iwakura'nın yaptığı gibi, milliyetçiliklerini eski tür bir tutuculuğa, ya da Choshu'lu samuray Ito'nunki gibi otoriter nitelikli bir tutuculuğa dönüştürmediler. Bu ikisi İmparatorluk gücünün zor ve hileyle gaspedilmesine, kendi deyişleriyle, İmparator adına hareket eden birkaç bireyin keyfî kararlarının zorla empoze edilmesine karşı çıktılar. 1874 yılında kaleme aldığı bir dilekçesinde şöyle diyordu Itagaki: «Görevi hükümete vergi vermek olan halk, aynı zamanda hükümet kararlarına katılmak, onaylamak ya da onaylamamak hakkına da sahiptir.» Itagaki, Fransız Aydınlanma Çağı yapıtlarından etkilenmişti. 1881 yılında kurduğu Liberal Parti'nin (Jiyuto) temel hedefleri arasında, meşrutî hükümetin güvenliği, hak ve özgürlüklerin genişletilmesi **(Minken)** ve Japonya'nın öteki uluslarla eşit bir düzeye getirilmesi vardı.

Aynı yıl içinde, tıpkı Itagaki gibi geçici olarak politika alanına atılan Okuma Shigenobu, Ito'yla aralarındaki bir tartışma sonucunda Reform Partisi'ni **(Kaishinto)** kurdu. Daha az radikal olan bu parti, zengin orta sınıfların ve İngiliz parlamenter sistemini Japonya'nın ulaşması gereken en mükemmel hedef olarak gören Batılılaşmış aydınların desteğini arıyor-

Japon birlikleri Sibirya'da 1922 yılına dek kalıp anti-Sovyet unsurlara ellerinden gelen yardımı yaptılar, uyguladıkları zalimce yöntemler General Nogi'yi bile dehşet içinde bırakırdı herhalde.

du kendine. Temsilciler Meclisi'nin 1890 yılında Japon politik yaşantısının önemli bir parçası haline gelmesiyle birlikte, Okuma güç bir uğraşa girişti. Siyasî partilere sorumluluklarını hatırlatmaya, hükümeti siyasî partileri göz önüne almaya zorlamaya çabalıyordu. Tabiî ki kolay olmadı. Hükümetlerin, Genel Meclis'teki siyasî partilerin güçlerini hiç göz önüne almadan kurulmaları bir kuraldı sanki; üstelik yeni partiler, polis tarafından sürekli rahatsız ediliyorlardı.

Yeni Japon anayasası 1889 yılında ilân edildi. Ito ateşli bir Bismark hayranıydı hâlâ; o ve danışmanlarınca hazırlanan anayasada Prusya modeline bağlı kalınmıştı bu yüzden. Ito, yeni anayasanın halk tarafından kazanılmadığını, fakat bunun İmparator'un bir armağanı olduğunu aşırı önemle vurguluyordu; İmparator'un iktidar güvenliği onun bu sözlerinde saklıydı. İki kamaradan oluşan bir yasa koyucu meclis oluşturuldu: Üst Kamara'da soylular, Alt Kamara'daysa seçilenler yer alıyordu, fakat bu ikincinin yetkileri oldukça sınırlıydı. Yasaların anayasaya uygunluğu Yüksek Mahkeme'ce değil, Ito'nun başkanı olduğu Özel Kurul'ca denetlenecekti; hükümetin dizginlerini her zaman sıkıca elinde tutmak eğilimindeydi Ito. 1889 yılında kabine yönetmeliğinde bazı önemli değişiklikler yer aldı. Değişikliklere göre, Savaş Bakanı'yla Deniz Bakanı, hükümetin öteki sivil üyelerinden neredeyse bağımsız kılınıyorlar ve İmparator'la aralarında bundan böyle dolaysız bir ilişki oluyordu. Gelecek yarım yüzyıl boyunca etkileri görülecek bir değişiklikti bu. Seçim alanı oldukça ufaktı; Japonya nüfusunun 40.000.000'a ulaşmasına karşılık, ancak her seksen kişiden biri oy kullanabiliyordu.

ASKERÎ TALEPLER

Uzlaşmazlıklar ve grupculuklar kısa zaman siyasî partilerin zararına sonuçlara yol açtı. Önderlerinin cesaretine rağmen, 1894-5 Çin Savaşı sırasında, partilerin hemen hepsi askerî baskı altına girdiler. 1894 yılındaki askerî tahsisatlar yüzünden, 1890'dakinin iki katına çıkan bütçeyi itiraz etmeksizin onayladılar. Kabine üzerindeki askerî denetim, sonradan feldmareşal ve birkaç kez de başbakan olan Choshu'lu samuray Yamagata tarafından gerçekleştiriliyordu. Ito'nun, merkezî, güçlü, odak noktası İmparator olan bir yönetim yapısı kurduğu; Itagaki'yle Okuma'nın muhalefet saflarına Batı Aydınlanma Çağı'nın liberal fikirlerini taşıdığı sıralarda; Yamagata Japonya'ya Pandora'nın Kutusunu (1), yani güçlü bir ulusal orduyu armağan etti. Arkadaşları Avrupa'ya, Amerika'ya anayasa öğrenimine gittiklerinde, Yamagata Batı'nın ordularını dolaşmıştı. 1872 yılında zorunlu askerliğin kabul edilişi, 1877 yılında son Saigo direnişinin çökertilişi hep Yamagata tarafından gerçekleştirilmişti. Yamagata'nın basit bir

(1) Pandora'nın Kutusu - Yunan mitolojisinde Pandora adlı kadına Zeus içi bütün kötülüklerle dolu bir sandık verir. Sandık bu kadın tarafından açılınca, kötülükler dünyaya dağılır, sandığın içinde yalnızca ümit kalır.

subay olmaktan öte bir kişiliği vardı. Partilerarası rekabetin, kişisel hırslar yüzünden gerçek anayasallığın yok edilişi anlamına geldiğine inanıyordu. Ama yine de hükümet devletin temeliydi ona göre. 1894 yılında Çin ordularını yenen kendisi olduğu halde, Çin İmparatorluk sistemini devirmek eğiliminde değildi. Birçok başka Japon gibi, Yamagata da, Batı'nın saldırılarına karşı kendini savunabilecek, ileride Asya'yı savunmak için Japonya'yla ittifaka girebilecek güçlü bir Çin devletini yeğliyordu. Yakında dünyanın, beyaz ve beyaz olmayan ırklar arasında kopacak dehşetli bir savaşa tanık olacağına emindi. Beyaz olmayan dünyanın öncülüğünü Japonya ve Çin üstlenmeliydiler Yamagata'ya göre. Ordu ve Deniz Bakanlıklarını partici siyasetten bağımsız kılmak başlıca hedefiydi. Bu isteğini 1895 yılında geçirttiği bir kararnameyle gerçekleştirdi; bundan böyle her iki bakanlığa da siviller getirilemezdi.

Yamagata'nın etkinlik ve saygınlığının Çin-Japon Savaşından beri ne denli arttığına tanık olan Ito, Yamagata'nın sahip olduğu askerî desteğe karşılık, kendisine siviller arasında destek aramaya yöneldi. Toprak sahiplerinin çıkarlarına ve eski Liberal Parti üyelerine dayanan Ito, 1900 yılında «Siyasî Dostlar Birliği»ni **(Seiyukai)** kurdu; fakat yine de partili politikanın değerine fazla inanmıyordu. Meiji kabineleri ve partileri, her ne kadar ölümcül bir ciddiyetle sürdürülse de, danslı, çalgılı bir salon oyununu andırmaktan öteye gidememiştir aslında. Kervana katılma konusunda hazırlıksız olduğu anlaşılan Okuma Shigenobu dışında bir sürü adam - daha önceki tavırlarından ötürü kesinlikle uzlaşmayacakları sanılan bir sürü adam - hedefe partilerle değil de, yetenekli kişilikler aracılığıyla varılacağını, yani bağımlı olmayı ima eden kabine duyurularını pekâlâ benimsiyorlardı.

Faytoncu.

Viktorya çağı Japonya'sı: İlk demiryolu olan Tokyo ve Yokohama hattında bir istasyon ve trenler.

İKİNCİ BÖLÜM

Japonya modernleşiyor

Yabancı baskısı ve siyasî karışıklıklar bir halkın öyküsünü anlatmak için tek başlarına yeterli değildir. Bilinmesi daha güç, ama o halkın gerçek yapısını anlayabilmek için belki de daha yararlı başka bir yanı da vardır öykünün: Bu insanlar tanrılarına nasıl tapınırlar, ne yerler, ne giyerler, bir yerden bir yere nasıl giderler? Meijiler kamu politikasında olduğu kadar, bu konularda da bir devrim yarattılar Japon yaşantısında.

DİN VE EĞİTİM

Tokugawa Şogun'luğu yönetimi altındaki Japonya'da, Budizm, devlet sisteminin vazgeçilmez bir parçası haline gelmişti. Aileler, bütün fertleriyle yerel Budist tapınaklarına kaydolmak zorundaydılar. Bu kayıtlar nüfus sayımı açısından çok yararlı olduğu kadar, tapınak raporlarına dayanarak halkı sürekli denetleyebilmek olanağını da veriyordu yöneticilere. Meiji Restorasyonu döneminin ilk yöneticileri, merkezî, otoriter ve monarşik bir devlet yapısı kurmaya yöneldiklerinde, ilk işleri, Budizmi aynı işlevi görebilecek Şinto'yla değiştirmeye çabalamak oldu. İlk öne sürdükleri yasa tekliflerinden biri - ki bu yasa teklifi geniş tepkilere yol açması yüzünden geri alınmıştır - herkesin, evlerinin en yakınındaki Şinto tapınağına kaydolmasını öngörüyordu. Bu kararla da kalınmadı, Budizm ve Şinto'nun yanyana barış içinde süregiden varlıklarına, hükümetin Ayırma Fermanı'yla son verildi; fermanın asıl amacı Şinto'yu Japonlar için daha doğal, İmparatorluk sistemiyle daha kaynaşmış bir yaşam türü olarak benimsettirmekti. Kurulan Şinto İşleri Dairesi'ne, neredeyse Yüce Devlet Divanı'nın bile üstünde yetkiler tanındı.

Şinto özünde, doğal olayların ve halkın atalarının tanrılaştırılmasıdır; kelime olarak «tanrıların yolu» anlamına gelir. Söz konusu tanrılar öyle her şeye kadir ya da her şeyi bilen türden değildirler. Japonların **kami**

adını verdikleri bu tanrılar, belirli bir yörenin ya da mezhebin koruyucusudurlar yalnızca. Gerekli dinî törenler birey yaşamının önemli anlarında yerine getirilir (doğum, evlilik, cenaze töreni gibi). Japonya'da cenazelere Budist törenler yapılması gelenekseldi, fakat Meiji'lerin ilk zamanlarından itibaren, bunların yerini Şinto törenlerinin alması istendi. Şinto İşleri Dairesi, 1871 yılında bakanlık haline getirildi; bakanlığa Japon halkını, İmparatora sadakat, otoriteye boyun eğme ve **kami**'ye saygı konularında eğitmesi görevi verildi. Eğitim programının uygulanışına yalnızca Şinto rahipleri değil, fakat Budist rahipleri, Konfüçyüs izleyicileri ve hatta profesyonel falcılar bile katıldılar. 1873 yılında Şinto'ya zorunlu kaydolma yasasının geri alınışına karşılık, 1874 yılında Japonya'da söz konusu eğiticilerden yaklaşık 7000'i görev başındaydı. Yeni toplumsal yapıyı, Tokugawa dönemi feodalizmine bağlayan son halka sayılan Budizmin tasfiye edilmesi gerekiyordu; Şinto tapınaklarıyla ilişkisi olan Budist rahiplerden, ya Şinto rahibi olmaları ya da tapınakları terk etmeleri istendi. 1871 yılındaysa tapınak topraklarına elkonuldu. İmparatorluk Sarayı'ndaki Budist törenleri yasaklandı. Hele Toyama'da, sayıları yüzleri bulan Budist tapınaklarından bir gece içinde geriye yalnızca yedi tanesi kaldı. Tedbirlerin en önemli gerekçesi, Budizmin dinî yasaklarının Batılılaşmaya engel teşkil etmesiydi. Batılılar et yerlerdi, et yasağının kaldırılması gerekirdi öyleyse; Budist rahipleri için geçerli olan dilenme izniyle evlenme yasağı da yersizdi, kaldırılmalıydı.

Budist anma törenlerine karşılık, İmparatorun saygınlığını arttırmak amacıyla, Sarayın içine İmparatorluk klanının anısına çok sayıda Şinto tapınak modelleri dikildi. Ayrıca Tokyo'ya, Restorasyon döneminin karışıklıkları sırasında İmparatorluk uğruna can verenlerin anısına bir tapınak yaptırıldı. Sonradan Yasukuni Tapınağı adıyla tanınacak olan bu tapınak, gelecek yıllarda İmparatora duyulan askerî bağlılığın odak noktasını oluşturacaktı. İmparatorun doğum gününü ulusal bayram olarak kutlama geleneği kabul edildi; İmparator yaşayan bir **kami** varsayılıyor, böylece geçmiş Japon İmparatorlarına dönük bir çağrışım mümkün kılınıyordu («yaşayan **kami**, dünyanın yöneticisi, Yamato ülkesinin imparatoru»).

Yeniden kurulma aşamasındaki İmparatorluk sisteminin güçlendirilmesi için Şinto'ya başvuruluşu, olayların gelişimi içinde ülkeyi çıkmazlara sürükledi. Sistemi güçlendirmek amacıyla uygulanan bir başka yöntem de, Batı toplumlarında yararlı olduğu varsayılan her şeyin benimsenmesiydi. Ama Batı'yla ilişkide olan kişiler bu arada öyle fikirleri de benimsiyorlardı ki, geçmişe olduğu gibi sırt çevirmek zorunda kalıyorlardı. Şinto'nun yeniden canlandırılışının hiç önemi yoktu onlar için. Bunlardan bazılarına göre cevap Hıristiyanlık'ta yatıyordu. Avrupalıların Japonya'ya dönüşleri, Güney'deki Kyushu adasında sağ kalabilmiş olan küçük Hıristiyan topluluklarının ortaya çıkabilmesini sağladı. Aradan geçen yüzyıllar boyunca, katliamlara ve rahiplerin yokluğuna rağmen inançlarını yitirmemiş insanlardı bunlar. Başkalarına göreyse asıl çekici olan Avrupa'nın akılcılığıydı; Şinto'nun veremeyeceği bir şeyi, **bummei kaika**'yı - aydınlanma ve

Güzel davranış örnekleri olarak yetiştirilen geleneksel geyşalar.

uygarlığı - yani Meiji döneminin parolasını ifade ediyordu akılcılık (rasyonalizm).

BATI İDEALLERİ, KONFÜÇYÜS İDEALLERİYLE ÇARPIŞIYOR

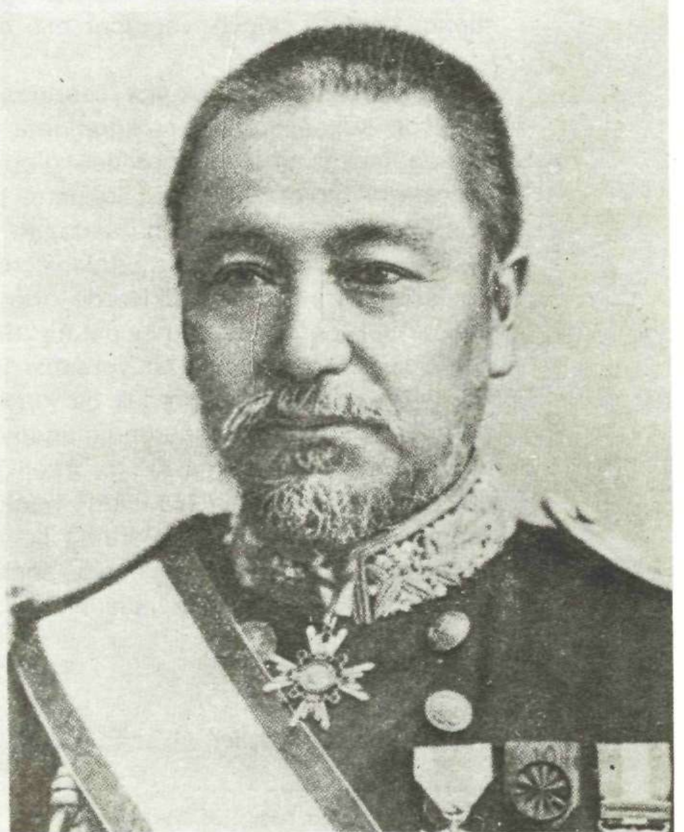
Başka bir deyişle Japonya eğitim sorunuyla karşı karşıyaydı. Tokugawa okullarında temel yetenek dersleri, Konfüçyüs ahlâkıyla birlikte, büyüklere, ululara ve varolabilecek egemen güçlere - ki egemen güçler uygulamada her zaman vardı - saygı bütünlüğü içinde öğretiliyorlardı. Bu tür bir Konfüçyüsçülük, Meiji yönetimi altında da aynı işlevi yerine getirebilirdi, ne var ki rakipleri çok fazlaydı; «Japonca öğrencileri» **(kokugaku)** olarak tanınan Şinto havarileri dışında, Batı eğitimi **(yogaku-sha)** müminleri arasında da bir sürü rakibi vardı. Bunlardan birinin, eski samuray Fukuzawa Yukichi'nin fikirleri ve kişiliği Japonya'ya kalıcı olarak yerleşti. Daha önce Amerika ve Avrupa'da yaşamış olan Fukuzawa, Japonya'da bir özel okulla (sonradan Keio Üniversitesi), Batılılaşma fikirlerini yayacak bir gazete kurdu. Japonya'nın geçici geri kalmışlığını Çin felsefesinin benimsenmesine yordu. Şöyle yazıyordu Fukuzawa: «Konfüçyüs ilkeleriyle dolu Doğu eğitimini incelediğimde iki şeyin eksik olduğunu gördüm: Maddî kültür üzerine çalışmalar, gerek sayı olarak, gerek akla yatarlık bakımından çok yetersiz. Manevî kültürse bağımsızlık eğiliminden yoksun. Japonya bu ilkeleri benimsemediği sürece, dünyanın büyük uluslarıyla eşit bir düzeye ulaşabilmesi olanaksızdır.»

Çağdaşı bir İngiliz şöyle tanımlıyordu Fukuzuwa'yı: «O, şu an Japon hükümetinin yüksek ve orta dereceli mevkilerinin en az yarısını işgal etmekte olan genç adamların fikir babasıdır. O genç Japon önderleriyse her türlü dinî dogmaya şiddetle karşı çıkmaktalar.» Batı fikirlerinin savunucuları sayesindedir ki, 1872 yılında Japon hükümeti ülkeye Fransız sistemine dayalı, evrensel bir eğitim sistemi getirebildi. Sistem kısa zamanda, Konfüçyüs klasiklerinin okullara yeniden dönmesinden yana olan kimselerin eline geçti, ahlâk eğitimi ilköğretimin en önemli konusu haline geldi. 1880'lerin ortalarında art arda kabul edilen Eğitim Yasaları'yla, ilkokuldan üniversiteye kadar bütün öğrenim kurumlarında devletin egemenliği kabul edildi. 1890 yılındaysa, İmparatorluğun eğitim konusundaki görüşü yayınlandı; bildiriye göre eğitimin amacı olarak, kişinin gelişmesi yerine, devlete hizmet ilkesi benimseniyordu:

«Eğitimimize temel olacak ilkeleri şöyle sıralayabiliriz: Büyüklerinize ve karı koca olarak birbirinize saygı duyun, arkadaşlarınıza sadık olun; kibar ve sade olun, başkalarını da kendiniz kadar sevin; derslerinize devam edin, meslekî çalışmalar yapın; yeteneklerinizi ve ahlâkî duygularınızı geliştirin; kamu refahının artmasına çalışın, toplum yararına olan şeyleri destekleyin, güçlendirin; Anayasa'ya ve İmparatorluğun öteki yasalarına her zaman uyun; sosyal kişiliğinizi, cesaretinizi gösterin, cennet ve dünyayla yaşıt olan İmparatorluğumuzun onurunu, başarılarını çoğaltma ve koruma yolunda bize yandaş olun.»

Bir Japon kruvazörünün mürettebatı.

Rus-Japon Savaşı'nın kahramanları: General Nogi, Amiral Togo.

Hükümetin her çocuğa eğitim olanağı sağlama konusundaki girişimleri içtendi, fakat kısa zamanda tahsisat yetersizliğiyle karşı karşıya kalındı. Eğitim paralı olacak, her çocuk için aileler tarafından ayda 50 **sen** ödenecekti. Bu para çağdaş ölçüler içinde fazla görünmeyebilir, fakat 1870'lerde bu para 1 kile (1) pirince eşitti; yoksul bir aile için de önemli bir yük sayılırdı doğrusu. Meiji yönetiminin sonunda, 1912 yılında, öğrenim kurumlarına devamın %95 olmasına karşılık, okur yazarlığın ulus çapında yaygınlaştığı söylenemezdi.

1892 yılında, yirmi iki fabrikada yapılan araştırmalar, toplam 5.680 işçinin yaklaşık üçte birinin hâlâ okul çağında olduğunu, yarıdan çok fazlasınınsa hiç öğrenim görmemiş olduğunu kanıtlıyordu. 1886 yılında dört yıllık zorunlu ilköğrenim yasasının kabul edilmesine rağmen, 1918'de sekiz yüz işçi çalıştıran bir fabrikada, dört yüzden fazla kadın ve doksan beş erkek işçi hiç ilköğrenim görmemişlerdi.

Üniversite öğretimi de benzer güçlükler içinde başladı. 1870 yılında Tokyo Üniversitesi, feodal yörelerden gelen samuray öğrencilere kapılarını açtı. Bu öğrenciler derslere kılıçla giriyorlar, üstelik hiç Japonca bilmeyen İngiliz ve Alman öğretmenler karşısında ancak bir çevirmen yardımıyla ders dinleyebiliyorlardı. Çoğu zengindi, ama aralarında yoksullar da vardı. Daha sonlarıysa üniversite öğrencilerinin çalışarak okumaları olağan hale geldi; yazmanlık yaparak geçimlerini sağlamaya çalışanlar yanında, fayton çekicilik yapanlar bile oluyordu.

Eğitim Bakanlığı okullar üzerinde merkezî bir denetimi aralıksız sürdürüyor, kullanılacak ders kitaplarını kendi belirliyordu. Tıpkı köylülerden oluşan muvazzaf Japon ordusu gibi, söz konusu denetim sisteminin de birleştirici bir etkisi vardı. Sonuçta, ilköğrenimin verdiği yeteneklere sahip; Devlet'e ve kurumlarına sadakati - ki bu sadakat ulusal yapının temel taşı sayılan İmparator'da odaklaşıyordu - öngören Konfüçyüs ilkeleriyle doldurulmuş yurttaşlar çıkıyordu ortaya. Düşünen ve soru soran beyinler yetiştirmek değildi sistemin amacı. Sistemin zirvesi olduğu varsayılabilecek Tokyo İmparatorluk Üniversitesi (bu adı 1886'da almıştır), yüksek Japon bürokrasisini yetiştirecek bir kurum niteliğini kazandı. Eğitim kadrosu bütünüyle hükümet denetimi altındaydı. Üniversite Başkanı ise dolaysız olarak Eğitim Bakanı'na, onun aracılığıyla da İmparator'a karşı sorumluydu. Öğretim üyelerinin hükümete bağlılık yemini etmeleri gerekiyordu. Öğretimin amacı kurum yasalarında belirlenmişti: «Devletin ihtiyaçlarına cevap verebilecek, fene, okumaya, sanata ve elsanatlarına ait muammaların öğretilmesi ve araştırılması.»

YİYECEK

Japonların başlıca yiyeceğinin ne olduğu sorulsa, çoğu kimse «pirinç»

(1) 1 kile (ya da başıl), 35,2 litreye eşittir.

diye cevaplar. Aslında öykü bu kadar basit değildir. Maliye Bakanlığı'na bağlı Vergi Revizyonu Bürosu 1874 yılı raporlarında. hemen hemen bütün yörelerde, yiyeceğe harcanan tutarın yalnızca üçte birinin pirinç tüketimine harcandığı belirtiliyordu. Kırsal yöre insanları pirinç üretiyorlardı, fakat kendi ürettiklerini yiyemeyecek kadar yoksuldular. Kentlerde bile çoğunluk buğday ve arpa gibi daha ucuz tahıllara, bazı sebze türlerine rağbet ediyordu. Meiji yönetiminde pirinç ithali ve etin bir besin maddesi olarak piyasaya sunuluşu, bu tabloyu az çok değiştirdi.

Pirincin ölçü birimi **koku**'ydu; 1 **koku**, yaklaşık 5 kileye eşitti. 1877 yılının resmî araştırma sonuçlarına göre, köylerde ve kentlerde, kişi başına yıllık pirinç tüketimi 11/4 **koku**, yani yaklaşık 6 kileydi. Sırf köyler incelendiğindeyse, bu rakkamın kişi başına en az 1/2 **koku** daha az olduğu görülüyordu. Bunun nedeni belliydi: Bakufu yönetimi altında, toplam pirinç ürünün % 55'i yerel beylere gidiyordu. Feodaller bu ürünün üçte birini kendilerine alıkoyduktan sonra, gerisini samuraylar ve kent insanları tarafından tüketilmek üzere büyük kentlere, kale-kentlere gönderiyorlardı. 1873'te pirinç vergisi biraz azaltılarak, yerine % 3'lük bir toprak vergisi kondu. Küçük çiftçiler için değişen bir şey olmamıştı. Besin maddelerinde değişim süreci ilk olarak kentlerde, daha sonra ulaşım koşullarının da gelişmesiyle birlikte kırsal yörelerde yaşandı.

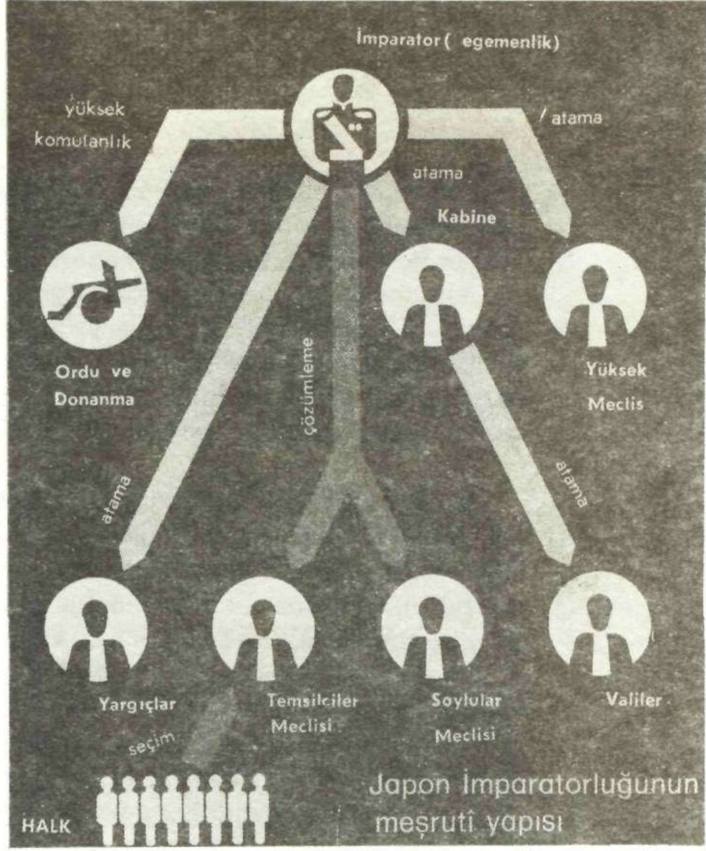
Genellikle pirinç tüketimini ulusal koşullardan çok, yere koşullar belirliyordu. Feodal çağda, her feodal yöre kendi kendine yetmeye çalışıyor, çiftçiler de buna uyuyorlardı; kıtlık zamanlarında başka bir bölgeye pirinç ihracı söz konusu bile edilmiyordu. Tokugawa Şogunluğu'nun aldığı tedbirlerden biri de, fiefler arası seyahatin, dolayısıyle mal değişiminin yasaklanmasıydı. Bu yüzden kıtlık, tecrit edilmiş bir fief için büyük yıkım oluyordu. 1782 yılında Tsugaru fiefinin 600.000 kile pirinci ziyan oldu, iki yıl sonraysa 81.700 kişi kıtlıktan öldü. En çok zarar gören bölge Kuzey Japonya'ydı. Meiji Restorasyonu döneminde, fiefler arası sınırların kalkışı, beslenme koşullarında belli bir eşitliği de getirdi, fakat asıl değişikliği yaratan yabancı besin maddeleriydi.

1869 yılında pirinç üretimi, olağan yıllık üretimin % 37,5 altına düştü; büyük bir kıtlığa yol açabilirdi bu durum. Fakat o yıl Japonya'ya 648.285 **koku**, ertesi yılsa 2.150.843 **koku** yabancı pirinç ithal edildi. Japonya'yı kurtaran ithal pirincin çoğu, Fransız Hindiçini'nin o yıllardaki zengin üretiminden elde edilmişti. Sonraları Japonlar kendileri pirinç ihraç etmeye başladılar. 1878'de Çin'deki kıtlık sayesinde 750.000 **koku** pirinç ithal edildi. Aynı ihracat, 1891 yılında ihraç pirincinin değerinin 3.500.000 **yen**'i aşmasıyla yinelendi.

Yabancı pirincin her zaman bulunabilirliği istenilen sonucu hemen yaratmadı. Yoksul kimseler bile, Çin ve Kore pirincinin tadı kendilerininkine benzemiyor diye ithal pirinci yemeye yanaşmıyorlardı. Tacirler çareyi, yabancı pirinci 3:7 oranında Japon pirinciyle karıştırmakta buldular-

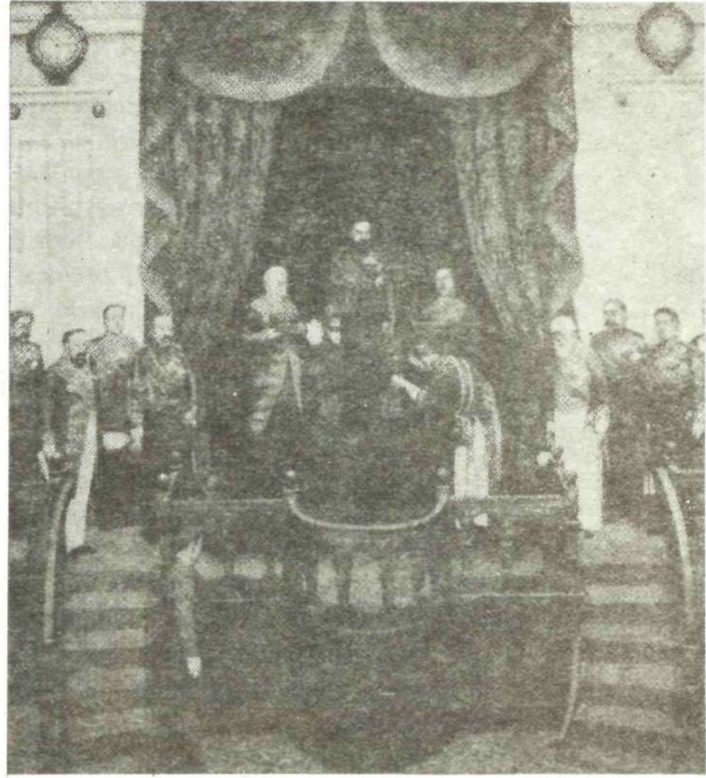

Japonya'nın Prusya tipi meşrutî yapısını gösteren şema; yapı içinde ordunun tehditkâr yeri açıkça okunmaktadır. (sağda yukarda)

İmparator meclisin ilk toplantısının açılışında İmparatorluk fermanını Başbakan Ito Hirobumi'ye veriyor. (sağda altta)

Meiji çağının devleri — (yukarıdan aşağı ilk sırada) İmparator Meiji, Ito Hirobumi, Okubo Toshimichi, Prens Iwakura, (ikinci sıra) Yamagata Aritomo, Okuma Shigenobu, Inoue Kaoru, Saionji Kimmochi.

sa da, bu işlem sonradan yasaklandı. Japonya'da kişi başına pirinç tüketimi 1868 yılında 3,5 kileyken, 1914 öncesinde kişi başına 5 kileye yaklaşmıştı. Tarımsal yöntemlerin gelişimi ulusal üretimi arttırdı: Ortalama yıllık ürün, 1878'le 1882 arasındaki yıllarda yaklaşık 30.000.000 **koku**'yken, 1908'le 1912 arasındaki yıllarda 50.000.000 **koku**'yu aştı. Oysa aynı yıllarda pirinç ekim alanı yalnızca 1/6 oranında artmıştı.

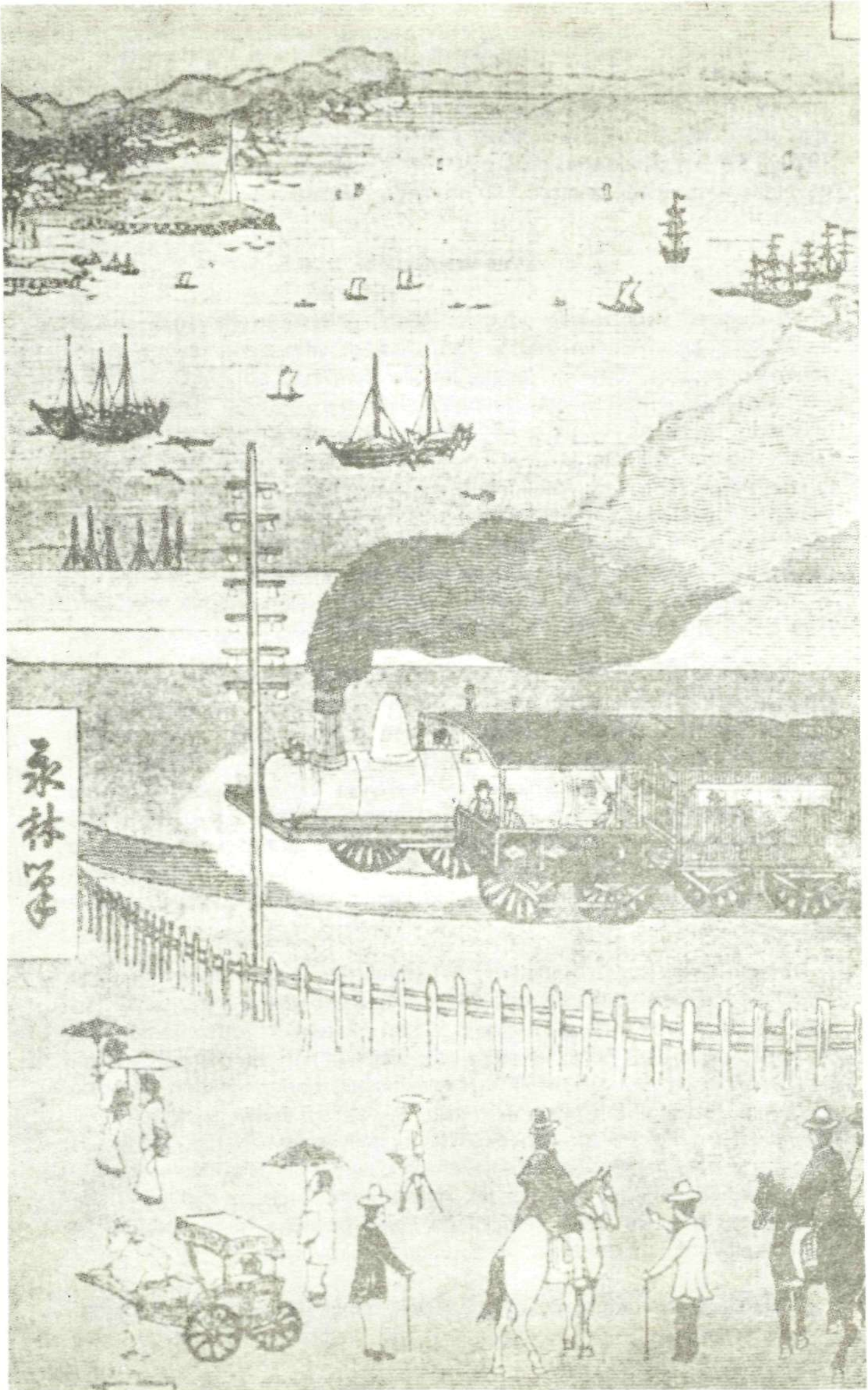
ETİN SUNULUŞU

Tokugawa yönetiminde Japonlar çeşitli nedenlerle (örneğin, can almaya karşı çıkan Budist yasağı yüzünden) et yemezlerdi. Bazı yerlerde yaban domuzu ve geyik eti yendiği halde, at ve sığır eti yemek kesinlikle kötü sayılıyordu. 1869 yılında Hachijojima'da öküz öldürüp yiyen bir grup adamdan, on tanesi sürüldü, on tanesi işlerini yitirdi, üçü de toplumsal tekdire uğradı. Japonların, evcil hayvanların öldürülmesine karşı duydukları nefreti gereğince anlatabilmek için, sosyalist devrimci Katayama Sen'in yaşam öyküsünden alınan ilginç bir bölümü aktarmak yararlı olur: «Ben çiftlikte doğdum, çiftçilik yaparak yaşadım. Ailenin öküzü saban için vazgeçilmezcesine gerekliydi; aileden herhangi biriymiş gibi severdik onu. Tarlalarda peşinden giderdim. Bilirdim ki geçimimizi onun gücüne borçluyuz. Öyle anılarım vardı ki onunla, hiçbir zaman istemezdim et yemeyi.»

Oysa kentliler bu tür duygulara fazla bağlı sayılmazlardı; Yokohama gibi yerlerde bulunan yabancı et-yiyiciler birliklerinin de çalışmalarıyla, et yiyicilik giderek yayılmaya başladı. Eskiden «dağ balinası» (yama kujira) olarak adlandırılan et, artık açıkça konuşulan, yararlarından söz edilen bir madde haline geldi. 1867'de Tokyo'da bir kasap, vitrinine astığı duyuruda şöyle diyordu: «Et yararlıdır. İster sağlam olun, ister hasta, size enerji, güç ve hayat verecektir... Özenle seçilmiş etler, burada mümkün olduğunca ucuza satılmaktadır. Size en iyi ve en lezzetli parçaları göstereceğiz; hangilerinin kızartma, hangilerinin haşlama yapılıp hangilerinin de pişirileceğini anlatacağız.»

Pişirme konusunda Japonlar, Avrupalılardan ayrı, kendilerine özgü yöntemler buldular. **Sukiyaki** adı verilen, sebze ve fasulye ezmesiyle birlikte haşlanan ince et şeritlerinden oluşan yemek en tutulanlardan biri oldu. İnce et şeritleri hazır şiş olarak da satıldığından, bu yemeğe yoksullar da rağbet ediyorlardı. Et, ilk ortaya çıkışında horlandığından, yalnızca aşağı sınıf lokantalarda bulunabiliyordu. Fukuzawa Yukichi, Osaka'da bir öğrenciyken gittiği bu tür yerleri şöyle tanımlıyor: «Müşteriler, bedenleri dövmelerle dolu serserilerle öğrencilerden oluşuyordu. Hiç kimse etin nereden geldiğini, ineğin kesilmiş mi, yoksa hastalıktan mı öldüğünü düşünmüyordu bile. Bir sikke karşılığında bolca et, **sake** (pirinç şarabı) ve pilav alabiliyordunuz; fakat et sertti, üstelik kokuyordu.»

Yetkililer, kasapların et yemeyi teşvik etmek için açtıkları kampanyayı desteklemekten geri durmuyorlardı. «Et, insanların her zaman zinde

Japonya'nın ilk demiryolu olan Tokyo demiryolunun açılış töreni, 1872. Çok az kişi bu töreni katılmaya değer bulmuştu.

kalmasını sağlayan, kan yapıcı, besleyici bir besin maddesidir,» deniyordu Tsuruga Valiliği'nin 1872'de yayınlanan bildirisinde. «Ama tutucu alışkanlıkların etkisindeki bazı kimseler, kendileri et yemedikleri gibi, etin temiz olmadığını ve et yiyenlerin tanrı katına çıkamayacaklarını söyleyerek başkalarını da engellemektedirler. Bağnazlıktan başka şey değildir bu. Yakın çevrede bu tür kimseler varsa, memurlarımız onları evlerinde ziyaret ederek etin yararlarını, değerini açıklayacaklardır.»

Sığırdan başka etler de vardı. Güney Kyushu'da (Çin'e en yakın yer olmasından ötürü) domuz eti biliniyordu, ayrıca at eti, sığıra oranla daha ucuzdu. Bir Japon, 1890'lardaki okul günlerinde, çocukların at eti satın aldıklarını hatırlıyor: «Gerçek sığır etinin kilosu 60 ya da 80 **sen** arasında oynarken, üzerinden hâlâ kan damlayan 3-4 kilo taptaze at etini 10 **sen**'e alabilirdiniz.»

Yabancı mutfağı, Japonya'da yetişenlerden çok daha değişik türde sebzeler gerektiriyordu. Kısa zamanda, lahana, kuşkonmaz, soğan, karnabahar, domates gibi tuhaf bitkiler yetiştiren bostanlar türedi. Öte yandan Japon yemekleri bu sebzelerle pek uyuşmuyordu doğrusu; o nedenle yerli mutfakta yer alışları oldukça ağır gerçekleşti. Yine yabancıların kullandığı öteki besin maddeleri de 19. yüzyılın sonuna doğru geldiler. Bunlar süt, tereyağı, peynir türünden şeyler, beyaz şeker (şeker öylesine değerliydi ki eczanelerde ilaç niyetine satılırdı) ve konserve yiyeceklerdi (özellikle sardalya ve balina eti). Konservenin Japonya'ya girişi 1870 yılına rastlar. Çin-Japon Savaşı'nın, Japon ordusunda önemli ölçüde konserve et ihtiyacı yaratması, konserve endüstrileri için bulunmaz bir fırsat olmuştur.

Aslında Batı yiyeceklerini ilk tadan ordu oldu. Evlerde yemekler yine Japon alışkanlıklarına göreydi. Bir masanın çevresine oturup da, bıçak ve çatalla yemek yiyen Japon aileleri pek enderdi. Önceleri tahtadan, sonra alüminyumdan yapılan yemek-kutusu **(bento-bako)** çok rağbet görüyordu; içindekiler turşu ve balık parçalarıyla birlikte **deniz yosunlarına (nori)** sarılı, altı tane pirinç köftesinden ibaretti. Ordu ise bir delikanlıya bundan çok daha fazlasını sunuyordu; bira içme, sığır eti yeme olanağı vardı. Rus-Japon Savaşı'ndan dört yıl sonra emekli sakat askerler için kurulan bir huzur evinin haftalık yemek programı gerçekten ilginçtir: Burada bol pirinç ve sebzenin yanı sıra, haftada üç kez sığır, bir kez domuz eti, sekiz kez yumurta, yine sekiz kez balık veriliyordu. Askerler, beslenme konusunda sivillere oranla kesin üstünlüğe sahiptiler. Üstelik herhangi bir yörede ekmek ve konserve darlığı başgösterdiğinde öncelik yine askerlerindi. Meiji dönemi sonunda Malaya ve Mançurya dışta bırakılacak olursa, Japonya beslenme bakımından Uzak Doğu'nun en iyi ülkesiydi. Fakat yine de temel besin maddesi pirinç olduğundan, protein, mineral, vitamin eksikliği göze çarpıyordu.

GİYİM

Zengin Japonlar, giyim kuşam konusunda her zaman, birbirinden güzel bir sürü seçeneğe sahip olmuşlardır: İpek, saten, mükemmel işlenmiş

kadifeler hep seçenekleri arasındadır. Ama halkın çoğunluğu pamuklu ya da kenevirden giysiler kullanırdı. Bunun tek nedeni herkesin satın alma gücünün daha iyisine yetmemesi değildi; fakat **bakufu** hükümetinin, ülkedeki sosyal sınıfları birbirinden kesin ayırmaya yönelik, herkesin ne giyeceğini belirleyen sert emirleri vardı. 1643 yılında çıkarılan bir yasa yerel beyleri Çin ipeğinden, kenevir ve pamuklu dokumadan yapılmış giysilerle; küçük çiftçileriyse yalnızca kenevir ve pamuklu dokumuyla sınırlıyordu. Romancı Saikaku 1688'de, «Gösterişli ipekliler giyinmiş bir tacir çirkin bir görünümdür,» diye yazıyordu. «Ev dokuması onun toplumsal konumuna en uygunu olmaktan öte, onu daha yakışıklı da yapar.» Romancı Saikaku, Tokugawa şogunluğu yönetiminde her fırsatta çıkarılan Giyim Yasaları'nı överken düşündüğünden başka türlü mü yazıyordu bilemeyiz; fakat Saikaku'nun kendisinin kaleme aldığı öyküler bile, kentlerde birçok insanın, resmî statüleri ne olursa olsun, olanakları elverdiğince zengin giyindiklerinin kanıtıdır.

Şöyle yazıyor Saikaku: «Son yıllarda, yetenekli bir Kyoto'lunun modada açtığı çığır sonucu, erkek ve kadın giyiminde her türden, en mükemmel malzeme kullanıldı; kumaşçıların tanıtıcı katalogları bir renk cümbüşüyle bezendi. Ukiyo ve çok renkli «İmparatorluk» tipi desenler, soluk renkler üzerine benekli motifler gerçekten soluk kesici... Eşsiz güzellikteki beyaz ipekliler arasına dikili kırmızı krepler, kolları ve yakaları içine pamuk doldurularak sertleştirilmiş giysiler... Geçmişte sözü bile edilmezdi bunların.»

Oysa Saikaku kent insanını tanımlamaktadır. Yaşam koşullarının ağır olduğu, yiyeceğin zor bulunduğu köylerde, giyim yasaklarının fazla rahatsızlık yarattığı söylenemez. Ülkenin dış ticarete açılmasıyla yer alan değişimler, giyim üzerine konan yasakların kaldırılmasına, ucuz pamuklu malların her zaman bulunabilmesine yol açtı. Yine de kenevir üretimi yoksul halk tabakaları bakımından vazgeçilmezcesine gerekliydi; istatistikler kenevir üretiminin 1890'ların ortalarına kadar iyice arttığını gösterir. Hatta giyim için başka dokuma türleri kullanıldığında bile, balık ağı ve ip yapımı için yine kenevir gerekiyordu. Fakat 1890'lardan itibaren kenevir kullanışlılığını yitirdi; keneviri kumaş haline getirmek, pamuğa oranla 4 ile 8 kat arasında fazla işgücü gerektiriyordu çünkü.

Japonlar giyim için hayvan liflerine fazla rağbet etmemişlerdir hiçbir zaman, fakat kenevir ve pamuğun yanı sıra bazı bitki liflerinin kullanıldığı olmuştur. Mor salkım, saz, hasırotu ve kamıştan mümkün olduğunca yararlanılmış, pirinç kamışı ayakkabı yapımında kullanılmıştır. Meiji dönemindeyse bütün bunlar yerlerini manüfaktüre terk ettiler. Moda değişikliklerinin öncüsü ordu oldu. Çağdaş Avrupa stili üniformalar, çağdaş silah ve donanıma, eski samuray giysilerinden çok daha uygundular, (her ne kadar samuray giysileri gibi gösterişli olmasalar da). Ülkeye 16. yüzyılda Avrupalılar tarafından sokulan yün, ancak askerî üniformalarda kullanıldıktan sonradır ki, genel olarak kullanılan bir madde haline geldi. Şurası

unutulmamalıdır ki, eski samuray giysileri yararı göz önüne alınarak hazırlanmış değillerdi; işlevi törenseldi. Giysiyi kullananın savaşçı kıvraklığından çok gösterişliliği düşünülmüştü. Yeni reformların ilk hedeflerinden biri toplumsal bir statü olarak samuraylıktı. Bu yüzden eski tören giysileri geleneğinin saklı tutulması anlamsızdı artık. Hatta bu durum samurayların yoksul kesimini oldukça rahatlattı da denebilir. 1860'ların sonuna doğru, Kyoto'daki İmparatorluk Sarayı'nda birkaç soylunun Batı kostümleri içinde dolaştıkları görüldü. 1867'nin Kasım'ında ise, Batı stili giyim, ordu ve deniz kuvvetleri aracılığıyla resmîleşti. Uzun zamandır İmparatorluk'un resmî giysilerini hazırlayan Yamashina ve Takakura kurumları, bu işlevlerini yitirdiler (Ağustos 1871). 1872 yılının Kasım ayında ise Meclis, bütün resmî gün ve toplantılarda, hiç değilse erkeklerin Batılı gibi giyinmelerini emretti.

Kadınlar uzun bir süre daha eski tören giysilerini kullandılar. Fakat 1880'lerin ortasında, Japon sosyetesinin kadınları balo ve danslı toplantılarda Batı stili elbiseler içinde görünür oldular. Bu yeni moda İmparatorluk'un takdiriyle karşılandı:

«Kadınlar için çağdaş Batı giysisi, bir üst ve bir de alt parçadan oluşmaktadır ki, bu geleneksel Japon giyim biçimine uygun düşer,» diye yazıyordu İmparatoriçe. «Ayrıca törenlerde hareket serbestliği kazandırması bakımından da yararlıdır. Bu yüzden Batı dikiş yöntemleri örnek alınmalıdır.»

Üniforma yalnızca orduyla deniz kuvvetlerine özgü değildi; rütbe ve toplumsal statü konularında her zaman çok duyarlı olan Japonlar, öğrenciler, hemşireler, değirmen işçileri, demiryolcular ve postacılar için de çeşitli üniformalar geliştirdiler. Kız öğrenciler, üzeri okulun renkleriyle donanmış **hakama** adlı geleneksel giysiyi kullanıyorlardı; Batı giyim biçimini en son benimseyen de onlar oldular.

TARİHÎ GÖRENEKLERDE BATILILAŞMA

Saç konusu giderek bir sorun haline geldi. 1870'lerde, eski biçim giysisini çıkarıp atmış zengin bir Japon kentlisinin, bu kez bir Avrupa jaketatayı içinde, fakat tepe topuzunun sürekli kazınmasından ötürü hâlâ isyankârca dimdik, darmadağınık duran saçlarıyla dolaştığı alışılmadık bir görünüm sayılmazdı. 1880'lerde, Tokyo'nun bazı okullarında kız ve erkek öğrenciler hâlâ **kimono** giyiyor, saçlarını geleneksel biçimlere göre yaptırıyorlardı; öyle ki, her sabah okula gitmeden önce özel hazırlık gerekiyordu saçları için. Fakat saç biçimleri bile Batı işgaline fazla dayanamadı. 1883 yılında Tokyo'da açılan ünlü **Rokumeikan** (Geyik Çağrısı Pavyonu) lokanta-balo salonu, bir moda merkezi niteliğini kazandı. Zengin Japon kadınları son moda giysileriyle saçlarını ilkönce burada sergilemeye başladılar.

Odawara'da bir sokak, 1879 — ağır tahta tekerlekler ve insanların çektiği arabalar hâlâ vardı.

Birçok samuray işadamı olma yolundaydı, ama güç benimsiyorlardı bunu.

Tıpkı yabancı yemekler konusunda olduğu gibi, giyim sorunu ve başkente özgü dertler, kırsal Japonya'nın çiftliklerinde fazla yankı yapmadı; köylüler işlevlerini yerine getirirken peştamal ya da bildiğimiz pantolonu kullanıyorlardı. Bu tür giyimin çalışma sırasındaki kullanışlılığı onu Batılı işçilerin giyimlerine yaklaştırıyordu; işte bu nedenle, Batı iş giysileri ucuza ve kolayca sağlanabilir olduklarında, köylülerin bunları benimsemeleri fazla sorun yaratmadı.

İç çamaşırıysa ayrı bir sorundu. 1873'ten itibaren kentlerde, atlet, müslin ve faniladan iç donları kullanılmaya başlandı. Köylerdeyse erkekler peştamaldan vazgeçmediler. Meiji döneminden hemen önce, bu tür giyimli insanların sokaklarda sıkca görülmesi alışılagelmişti. Japonya'da çıplaklık 1871 yılına kadar yasalarca yasaklanmış değildi, fakat o yıl Tokyo hükümeti çıplaklığa karşı bir bildiri yayınladı:

«Kent halkının çoğunluğu işlerine hamama gider gibi neredeyse çıplak gitmektedir. Bu genel bir görenek olduğundan hiçbir Japon bunu eleştirmeye yetkili değildir; fakat yabancı ülkelerde böylesi bir durum şiddetle aşağılanmaktadır. Batılılar çıplaklığın utanç verici olduğunu düşünmekte ve kendileri çıplak gezmemekteler. Son zamanlarda öteki ülkelerle yakın ilişki içine girdik, Japonya'ya çok sayıda yabancı geldi. Eğer bu çirkin alışkanlık eskisi gibi sürüp giderse ulusumuzun onuru zedelenecektir. İşte bu nedenle hiç kimse, hatta yoksullar bile bundan böyle çıplak gezmeyeceklerdir.»

Japon yaşantısındaki bu değişiklikler yeterli değildi, daha fazlasını istiyordu Batı. 1900 yılında **Jiji Shimpo** gazetesinde, Batılı bir gözlemcinin düşünceleri adı altında bir dizi uyduruk makale yayınlandı:

«Dehşet verici bir başka şey de Japon kadınlarının sokaklara işemeleridir. Tokyo ve Kanto alanı dışında kalan öteki yerlerin, Kyoto ve Osaka da dahil olmak üzere hepsinde rastlanıyor bu duruma. Bu görünümün anlatılmasına bile elvermiyor terbiyemiz; ne var ki orta, hatta daha yüksek sınıflardan Japon kadınları hiç de utanç verici bulmuyorlar bunu. Üstelik en işlek köşelerden birinde son derece ayıp bir işi hiç çekinmeksizin yapan bir beyefendiye rastlamak her zaman mümkün.»

HERKESE SERBEST BİR MODA

Giyim değişikliklerinin bazıları çok anî, telâş içinde ve düşünülmeden gerçekleştirilmişti. Kimse neyin neyle giyileceğinden emin olmadığından, **kimono**'sunun altına Avrupa işi çizme ya da ayakkabı giymiş Japonlara her zaman rastlanabilirdi. Kent dışındaki postacılar yeni üniformalarının altına sazdan örülmüş sandaletler giyerlerken, öğrenciler yeni pantolonlarını **obi**'yle bağlıyorlardı. Ortadaki görünümün böylesine çirkinliği, 1890'larda yer alacak başka bir değişikliğe kolaylık sağladı: Rus-Japon Savaşı'nı iz-

leyen zafer ülkenin kendine güvenini arttırdı, yerli biçimlere dönüşü getirdi.

Şapka konusunda öncülük yapan yine ordu oldu. 1871'den itibaren yirmi yıl boyunca her türlü Avrupa şapkası denendi: Hasır şapkalar, panamalar, av başlıkları vb. Edebî yaşam öykülerinin kapaklarında, üstündeki **kimono**'nun yanı sıra başına Avrupa işi bir şapka geçirmiş olan yazar fotoğrafları sık sık görülebilirdi. Ayakkabılar askerî üniformalarla birlikte geldiler; kısa zamanda **geta** (tahta nalın), **tabi** (başparmağı ayrık pamuklu çorap, tabanı çoğunlukla kalın olur), ya da köylerde kullanılan **zori**'nin (saz sandalet) yerini aldılar. Kentlerde halkın yalın ayak gezmemesini sağlamak üzere çeşitli tedbirler alındı. 1901 Mayıs ayında Tokyo polisince yayınlanan bildiri yalın ayak gezmeyi yasaklarken, gerekçe olarak, «salgın hastalığa karşı bir tedbir,» deniliyordu. Günlük yaşamda Batı ayakkabıları, Japon ayakkabıları kadar kullanışlı değildi; çünkü Japonlar, bir eve girerken ayakkabılarını çıkarma alışkanlığına sahiptiler.

Ta ilk zamanlardan beri Japon yaşantısında önemli bir yerleri olan kozmetikler de benzer değişikliklere uğradılar. Bir samuray kadınının kızı şöyle yazıyor annesi için: «Yakınlarda ölen annemi yaşamı boyunca bir kez bile rujsuz ve pudrasız görmemişimdir.» Kadınların saçları öyle özenle yapılırdı ki, tıpkı bir peruk gibi dururdu başlarında. Bu durum Tokugawa dönemi sonundaki resmî, katı ve rahatsız biçime de uygun düşüyordu. Erkekler de aynı ölçüde dikkatliydiler; topuzlarını **Honda-mage** (ya da **chon'mage**) denilen biçimde sıkı sıkı bağlarlardı. Tepedeki saçlarının neredeyse hepsi kazınıyor ve geri kalanlar arkada toplanarak bağlanıyordu; böylece ortaya çıkan örgü, öne, kazınmış bölümün üstüne getiriliyor ve ağır saç yağıyla iyice sertleştiriliyordu. Böylesi bir saç biçimi, tepedeki saçların haftada en az iki kez kazınması anlamına geliyordu. Söz konusu saç biçiminin nasıl bu kadar tutunabildiği şaşırtıcıdır doğrusu. Buna rağmen Batı saç biçimlerinin benimsenmesi için, eski biçimlerin yasaklanması Kumamoto'da şiddetli direnişle karşılaştı. Wakamatsu'da ise, tepe topuzu bırakanlara 50 **sen** ceza konması zorunluluğu doğdu.

Ayrı bir sorun olarak da kaşların kazınması, yerlerine takma olanların takılması ve dişlerin siyaha boyanması alışkanlığı vardı. 1875 yılında bir dergi, «Kadınların dişlerini siyaha boyamalarından ve kaşlarını kazımalarından daha tatsız ne olabilir?» diye yazıyordu. «Böyle yapmakla hem doğal güzelliklerini yitiriyorlar, hem de sakat bir görünüş kazanıyorlar. Bu tür kötü görenekler yasalar tarafından yasaklanmazsa, yeni bir çağ için doğan tüm fırsatlar yitirilmiş olacaktır.»

Aslında dergi İmparatorluk Sarayı'nın iki yıl gerisinde kalmıştı. 3 Mart 1873'te İmparatoriçe halk önüne kendi kaşlarıyla ve siyahlanmamış dişleriyle çıkmıştı. Her ne kadar eyaletler bu tutumu izlemekte gecikmişlerse de, Tokyo kenti hemen benimseyivermişti.

Batı giyinim alışkanlıklarının bu davetsiz girişi, giysi, şapka ve ayak-

İmparator Meiji bir zafer töreninde birlikleri denetliyor. Sürücünün giysilerinin Avrupa tören giysilerinin bütün süslemelerine sahip olduğu görülmektedir.

kabıların kullanımında iki değişik tutum yarattı. Batı giysileri modern kent yaşantısına, endüstri yaşantısına uygundu; bürolarda, fabrikalarda, devlet dairelerinde kullanılıyordu. Öte yandan evdeyse geleneksel giysiler daha yararlıydılar. Pantolonla diz çökmek ya da **tatami** biçimi oturmak hiç de kolay olmuyordu çünkü. Genelinde kadın modası, erkeğinkine oranla çok daha yavaş değişti. Kadınlar evde daha çok kalıyorlardı, ev yaşantısınınsa kendine özgü gerekleri vardı.

ULAŞIM VE SEYAHAT

Somerset Maugham yazılarının birinde, «Çin'de yük taşıyan hayvanın yerini insan almıştır,» der. Aynı durum Tokugawa Japonya'sı için de geçerliydi. Sabanı öküzler çekiyordu, fakat yollarda yük ve feodal beylerin tahtırevanlarını taşıyanlar insanlardı hep. Kimi kez at kullanıldığı olurdu yine de. Yollar dar ve topraktı. Irmaklar, dağlar gibi doğal engellerle dolu arazilerden geçiyorlardı. Yollar üzerinde sık sık kontrol noktalarıyla karşılaşılırdı; seyahat eden bir **daimyo'**nun maiyeti bile, **de-onna iri-deppo** (kadınlar dışarı çıktı mı, silahlar içeri girer) gerekçesiyle aranırdı bu noktalarda. Pirinç vergisi büyük kentlere botlarla taşınırdı. Demir tekerleğin ortaya çıkışıyla birlikte bütün bunlar değişti.

Edo'yle Osaka'da bulunabilecek ilkel arabalar, ağır tahta tekerlekli, hantal taşıtlardı. Demir tekerlekler, yine insanlar tarafından çekilen, ama daha hafif başka bir ulaşım aracını mümkün kıldı: Japon faytonu. Bu araç bir Avrupalının kafasında, Doğu yaşantısının vazgeçilmez bir parçasını simgeler; öyle ki, bir Avrupalı, Japon faytonunun ta başından beri var olduğunu sanır. Oysa oldukça yeni bir buluş sayılır bu. «Yapısı son derece basittir,» deniyor eski bir tanımda; «Dört yanı perdelerle çevrili bir oturma platformunun dört köşesine direkler dikilip üst yerleştirilirdi. Bu da tekerlekler üzerine oturtulurdu. Araç tahtaydı. Önceleri örtülü olmadığından, yağmura karşı yağlı kâğıt kullanılırdı.» Ilk Japon faytonu fabrikasının 1869 yılında kurulduğu sanılmaktadır. Iki yıl sonraysa Tokyo'da tahminen 25.000 fayton vardı. Bu sayı biraz abartılmış olabilir, fakat kısa zaman sonra Japon faytonlarının Çin'e ve Güney Denizi'ne ihraç edildikleri gerçektir. 1882 yılındaysa Hong Kong ve Singapur'a kadar uzanıyordu ihracat alanı. Japon faytonları zamanla daha da geliştirildi. Bazılarında kışın ısınmak için mangal, bazılarında da müşterilerin yol boyunca okumaları için gazeteler bile bulunuyordu. Gerekli konfor, 1903 yılında lastik tekerleğin de gelmesiyle tamamlandı. Fayton çekicilerininse lastik tekerlekten pek hoşnut oldukları söylenemezdi.

Faytonculuk mesleği az zamanda kendi hiyerarşisini oluşturdu. Yığınlarla çekici bir patron tarafından kiralanır, kendilerine kazandıkları paranın az bir bölümü ödenirdi; üstelik çekiciler, aldıkları azıcık paranın bir bölümünü de, dik yokuşlarda kendilerine yardım eden başka çekicilere vermek zorundaydılar. Önceleri çekicilik mesleği, artık eski işlevlerini yitirmiş olan samuraylara kalıyor, onlar da yine işsiz kalmış tahtırevan taşıyıcılarla çekişiyorlardı. Bazıları günde 80-90 kilometre yol alabilecek ka-

dar yetenekliydi. Bu koşullar altında, hileler de doğal olarak gelişti; yolcular uzun yoldan götürülüyor, tarife üstü ücret isteniyordu. İşe polis karıştı. Yalnızca yol ücretlerini değil, fakat faytoncuların davranış ve giyimlerini de denetlemeye başladı. Tokyo'da faytoncuların en az on sekiz yaşında olmaları zorunluydu. Ayrıca başka nitelikler de aranıyordu; kenti iyi bilecekler, şapka, pantolon ve iş gömleği giyeceklerdi (kışın mavi, yazın beyaz). Faytoncular sendikalar ve rakip sendikalar halinde örgütlendiler. Tren istasyonları önündeki kârlı noktalar için birbirleriyle dövüştüler. Faytoncular dünyasının kendine özgü aristokratları, yüksek tabaka sayılanları vardı; bunlar yalnızca bir kişi için çalışanlar ve o kişinin evinde yiyip içip yatarak yaşayanlardı. Yüzyılın sonuna doğru Tokyo kentinde yaklaşık 50.000 faytoncu bulunuyordu.

Faytonlar çoğunlukla tek kişilikti. Bir ara iki kişilik faytonlar yapıldıysa da, bunlar bazı yerel yetkililer tarafından ahlâka aykırı bulunarak hemen yasaklandı. 1875 yılında bir gazete bu konuda şunları yazıyordu: «Kadınların bacaklarını okşayıp orospularla sevişerek gösteriş yapma budalası kimseler ve yanlarındaki saygıdeğer kadınlara sarkıntılık etme eğilimindeki erkekler için bütün umutlar suya düştü şimdi. Ahlâksızlıkların kökü bir anda kazınıverdi.»

Önce atlı otobüsler, ardından tramvay, faytonlar için ölüm çanlarını çalmaya başladı. 1903 yılında Tokyo'da bir tramvay kuruluşu hizmete girdi. Ertesi yılsa çoğu faytoncular artık geçinemez oldular. Kentlerarası yollarda çalışan faytoncular, devreye trenlerin girmesiyle işlerini yitirdiler. Yalnızca tren istasyonları önünde bekleyen bazıları iş bulabiliyorlardı.

İnsanların çektiği faytonun fikri, yabancıların kullandığı atlı arabadan üretilmişti. Ülkeye demiryolunu sokan da yine yabancılar oldu. İlk hat 1872 yılında Tokyo'yla Yokohama arasına çekildi; 30 kilometreydi. Bunu dört yıl sonra Osaka'yla Kyoto'yu bağlayan hat izledi. Kısa zamanda bütün ülke bir demiryolu ağıyla örüldü. 1911 yılında toplam hat uzunluğu 8.810 kilometreydi. 1870'lerde Shimbashi (Tokyo) Yokohama arasında 1.750.000 yolcu demiryoluyla seyahat etti. Demiryolu kumpanyası 400.000 **yen** gelir sağladı. Tuvalet yokluğu - ki kimse böyle bir şeyin gerekli olabileceğini düşünmemişti - tuhaf olaylara yol açıyordu. Yokohama'ya kadar bekleyemeyecek durumdaki kimseler pencereden dışarıya rahatlamak zorunda kalıyorlardı. 1889 yılında Tokaido hattında, üçüncü sınıf kompartımanlara ilk tuvaletler konuldu. Fakat her nedense bu tuvaletler vagonun tam ortasındaydı. Üstelik Batılıların tam tersine, Japon yolcuları tuvaletlerin tren hareket halindeyken kullanılmaması gerektiğini düşünüyorlardı; tabiî, sonuç olarak bütün istasyonlarda anlatılamayacak kadar berbat bir görünüm çıkıyordu ortaya. Kumpanyalar bu duruma karşı da tedbir almakta gecikmediler. 1903 yılına kadar vagonlar gereğince ısıtılmıyordu. Japonya'nın şiddetli kışına karşı birinci ve ikinci sınıf yolculara sıcak su şişeleri veriliyor, daha dayanıklı ve soğuğa karşı hissiz oldukları varsayılan üçüncü sınıf yolcular ise soğukla başbaşa bırakılıyordu.

Dünya ekonomik bunalımı Japonya'yı çok kötü etkiledi. Yaygın sefalet devrimci çözümlerin aranmasına yol açıyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İmparatorluğun başlangıcı

Japonya'nın modernleşme çabaları, ülkenin kendini savunma içgüdüsünün sonucuydu. Hindistan ve Çin örnekleri, Japonlara, eğer kendilerini Avrupa ve ABD'yle her yönden eşit bir düzeye getirmezlerse, söz konusu güçler tarafından kolonileştirileceklerini ya da ülkelerinin ticarî bakımdan paylaşılacağını göstermişti. Böylece, Japonya'da suç işleyen yabancılara kendi konsolosluklarında yargılanma ayrıcalığını tanıyan anlaşmanın ne denli önemli olduğu kolayca anlaşılabilir. Çöküş halindeki **bakufu** yönetiminin aciz günlerinde kabul ettirilmişti bu anlaşma. Uygulamaya gelince, bütün Doğu'da çeşitli örnekleri görülebilirdi. Bu yasanın, Batı'nın Doğu Uygarlığına karşı duyduğu saygısızlığın simgesi olduğu söylenebilir. Japonya'nın ulusal onuruna yönelmiş bir saldırıydı açıkça. Öte yandan Japonya'daki yasa uygulayıcıları göz önüne alındığında, Batı'nın bu isteğine bir gerekçe bulmak hiç de zor olmuyordu.

«Japonya'da bilinen bir hukuk düzeni yoktu,» diye yazıyor Nagazaki'deki eski bir İngiliz konsolosu. «Doğru dürüst mahkemeler ya da yasal olarak yetkili memurlar yoktu. İşkence her yargılamanın temel öğesi haline gelmişti. Ölüm cezası, mülke ve kişilere yönelmiş her saldırı, hatta en önemsiz sayılabilecekleri karşılığında bile hemen veriliyordu; günlük olaylardandı sanki. Zindanlarsa yeryüzüne kurulu cehennemler gibiydi tıpkı.»

Yabancılara ayrıcalık getiren bu tür ağır koşullu anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi Japonya için büyük önem taşıyordu; öteki uluslar arasında yerini alabilmesi buna bağlıydı. Bunu yapamadığı sürece, gelişmiş Batı ülkelerinin adalet anlayışlarına uygun düşen yargı ve ceza yöntemlerini yürütme yeteneğinden yoksun bir ülke olduğu resmen belgeleniyordu. Avrupa ve ABD insanlarının davranışlarıyla alışkanlıklarını benimseme yolundaki girişimlerin altında yatan temel güdü, Japonya'nın, anlaşma koşullarını yeniden gözden geçirme isteğiydi.

Bazı durumlarda, adaleti yerine getirme konusunda Batılı temsilcilerin de oldukça uygunsuz davrandıkları göze çarpıyordu. İngiltere konsoloslarını Japonya'yı ve Japonları iyi bilen, yerel geleneklere kendilerini uydurabilen, yetenekli kişilerden seçiyordu; örneğin Sir Ernost Satow bunlardan biridir. Oysa başka güçler, gerek ticarî çıkarları daha az olduğundan, gerek de tam gün çalışacak yetkili görevlilerin masrafını kaldıramadıklarından bu konuda fazla özen göstermiyorlardı. Yabancı yasaların uygulanması, boş zamanlarında konsolosluk yapan, gereğince eğitilmemiş, sıradan tacirlere kalıyordu. Ayrıca yabancıların kendilerine özgü yasaklar da vardı. Konsoloslukları çevreleyen konutlara yerleşmek zorundaydılar, istedikleri yerde oturamazlardı. İwakura'nın 1871-3 yılındaki gezisi birçok başka yönden başarılı olduysa da, Japonya için ağır koşullar taşıyan anlaşmaların kaldırılmasını sağlayamadı. 12 yıllık uzun çalışmalardan sonra, Japon adalet düzeni, Batı - özellikle Fransa - adalet anlayışının ışığında yeniden düzenlendi; 1883 yılında Japonya, yabancıların kendi konsoloslarınca yargılanmasına ilişkin anlaşmanın iptalini bir kez daha istedi. Yeni hukuk düzeninde, suçlu ve yasa kavramları Batı tarafından daha kabul edilebilir nitelikteydi. Buna rağmen yabancı toplulukları, Japon isteğine şiddetle karşı çıktılar.

Japonya Dışişleri Bakanı Inoue'nin 1886-7 yıllarındaki girişimleri, kamuoyunda tepkiyle karşılandı. Batılı güçlerin temsilcileriyle ilişki kuran Inoue yeni bir öneri sunmuştu. Önerinin temel öğesi «karışık mahkemeler»di; bir yabancının yargılanması söz konusu olduğunda, duruşmayı yabancı ve Japon yargıçlar birlikte yürüteceklerdi. Öneri açığa çıktığında yarattığı öfke öylesine büyüktü ki Inoue istifa etmek zorunda kaldı. Dışişleri Bakanlığına getirilen Okuma Shigenobu da, anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi için bazı girişimlerde bulundu. Onun önerileri de, her ne kadar Inoue'ninkiler kadar ödün verici olmasalar da, yine Japon onurunu zedeleyici olarak nitelendirildi; yarattığı öfke bu kez eskisinden de şiddetliydi ve az daha Dışişleri Bakanının ölümüne yol açacaktı. Sunulan önerilerin, 19 Nisan 1889 tarihli **The Times** gazetesinde yayınlanmasıyla birlikte hükümet büyük protestolarla karşılaştı. Yedi ay sonraysa, Okuma, resmî bir görüşmeden dönerken, aşırı milliyetçi Kara Okyanus Topluluğu'na bağlı bir gencin bombalı saldırısına uğradı; ölmedi, fakat bir bacağı parçalandı. Kabine istifasını verdi, öneriler geri alındı, görüşmeler kesildi.

1894 yılında İngiltere, Japon hukukunun 1899 yılından itibaren İngiliz uyruklulara da geçerli olmasını kabul ederek bu yolda öncülük etmiş oldu; fakat kabul etmesi boşuna değildi elbette. İngiltere, yeni hukukî ilkelerin ülkeyi yabancılara büsbütün açacağını, eski ticaret ve seyahat yasaklarını tümüyle kaldıracağını umuyordu. Japonya, Meiji döneminin dış politikasını belirleyen en önemli amacına ulaşmıştı sonunda. «Ulus için kıvanç verici bir gündü o gün,» diye yazıyor bir İngiliz tarihçi. «Kutlama öylesine coşkuluydu ki, güçlü bir düşmana karşı zaferle sonuçlanan bir savaş bile ancak bu kadar coşkuyla kutlanabilirdi. Tarihte ilk kez bir Doğu

devleti, Avrupalılar tarafından böylesine açıklıkla tanınıyordu.» Fakat durumdan en dolaysızca etkilenenler hiç de sevinmişe benzemiyorlardı, sonuçta çok kötü deneylerin yaşanabileceği sanılıyordu; ama hiçbir şey olmadı. Ve o sırada Japonya'da görevli bir İngiliz devlet temsilcisi şunları söyledi: «Japon yasaları mükemmel, yargı organlarıysa son derece âdil.»

Onyıllar boyu süregelen Batı etkinliğinden Japonya'nın çıkardığı ders, «fethetmezse fetholunacağı» idi. Bu anlayışla hareket etmekte de gecikmedi. Uzun zamandan beri kendi topraklarından kovmak için mücadele ettiği şeylerin tümünü. artık bitkin düşmüş Çin İmparatorluğu'na uygulamaya girişti. Batılılaşmış yeni Japon İmparatorluğu'nun yıkıcı darbeleri Çin'de iyice hissedilmeye başlandı. Kore üzerinde, her iki ülkenin kendilerine özgü talepleriyle de doruğuna vardı.

KORE SERÜVENLERİ

Japonya'nın Kore'yle olan ilişkileri - ve Kore üzerindeki emelleri - gerek uzak geçmişinde, gerek de Meiji Restorasyonu'ndan şimdiye kadar geçen sürede, Japon dış politikasında belirleyici bir rol oynamıştır. Çin'le sınır komşusu olan ülkelerin çoğu gibi, Kore'nin de, Orta Krallık'ın bir kölesi olduğu varsayılmış ve Kore bu durumunun gerektirdiği karşılığı her zaman ödemişti. Fakat 19. yüzyılda Çin, Kore'nin öteki ülkelerle - Japonya, ABD ve İngiltere - bağımsız bir devlet olarak ilişki kurmasını kabullenmeye hazırdı. Ancak başkent Seoul'da bir Çin devlet temsilcisi bulunacak ve bu temsilci Kore halkından gelebilecek herhangi bir değişiklik isteğine karşı, Kore Hanedanı'na gerekirse güç kullanarak destek olacaktı. Ülkelerini, Japonya'nın yaptığı gibi, Batı'ya açmak isteyen bazı Koreliler böylesi bir bağımlılık ilişkisine son derece içerlediler. Fakat statükoyu koruma hevesIisi başkaları için Japonya en büyük düşmandı. 1882 yılında, Seoul'da kötü pirinç yüzünden askerler ayaklandıklarında, bu olayın suçu Japon yanlısı kraliçeyle Japonların üzerine atıldı. Japon elçiliği saldırıya uğradı. Sorunu iyice içinden çıkılmaz hale getirmek istermişçesine Meclis, Japon bakan Hanabusa Yoşitada'nın Kore'de kalma isteğini reddetti; bakan geceleyin Chemulpo (Inchon) limanından kaçarak, bir Ingiliz gemisine sığınmak zorunda bırakıldı. Japonlar aynı bakanı bu kez askerî kuvvet ve savaş gemileri eşliğinde geri gönderdiler. Yüklü bir tazminatın ödenmesini ve Japon birliklerinin Kore'de yerleşmelerini öngören Chemulpo anlaşması imzalandı (1882). Çinliler de, Kore egemenliğinin kendilerine ait olduğunu öne sürerek, Kore'ye asker ve donanma gönderdiler. Ancak Japonlar, onları hiç göz önüne almayarak, Kore'yle ilişkilerini dolaysız olarak sürdürmekte direttiler.

1884 yılında Japon elçilik muhafızlarına, Kore İmparatorluk Sarayı'na müdahale etmeleri emredildi; gerekçe Kraliçe'ye yönelik bir hükümet darbesinin söz konusu oluşuydu. Kral, Çin kuvvetlerinin desteklediği Korelilerce saraydan uzaklaştırıldı. Japonlar çok kayıp verdikleri için Chemulpo'ya çekildiler. Fakat kısa zamanda eskisinden fazla kuvvetle geri döndüler.

1885 yılında, iki generalin komutasında Japon birlikleri Seoul'a girdiler. Ito Hirobumi olağanüstü elçi olarak Çin'e gönderildi. Görevi hem Çin, hem de Japon askerlerinin çekilmesini sağlayacak bir anlaşma yapmaktı. İmzalanan Tienstin Anlaşması'na göre, Japonya ve Çin herhangi bir sorun karşısında Kore'ye asker göndermek ya da oradan asker çekmek eğiliminde oldukları zaman, öncelikle birbirlerini göz önüne alacaklardı.

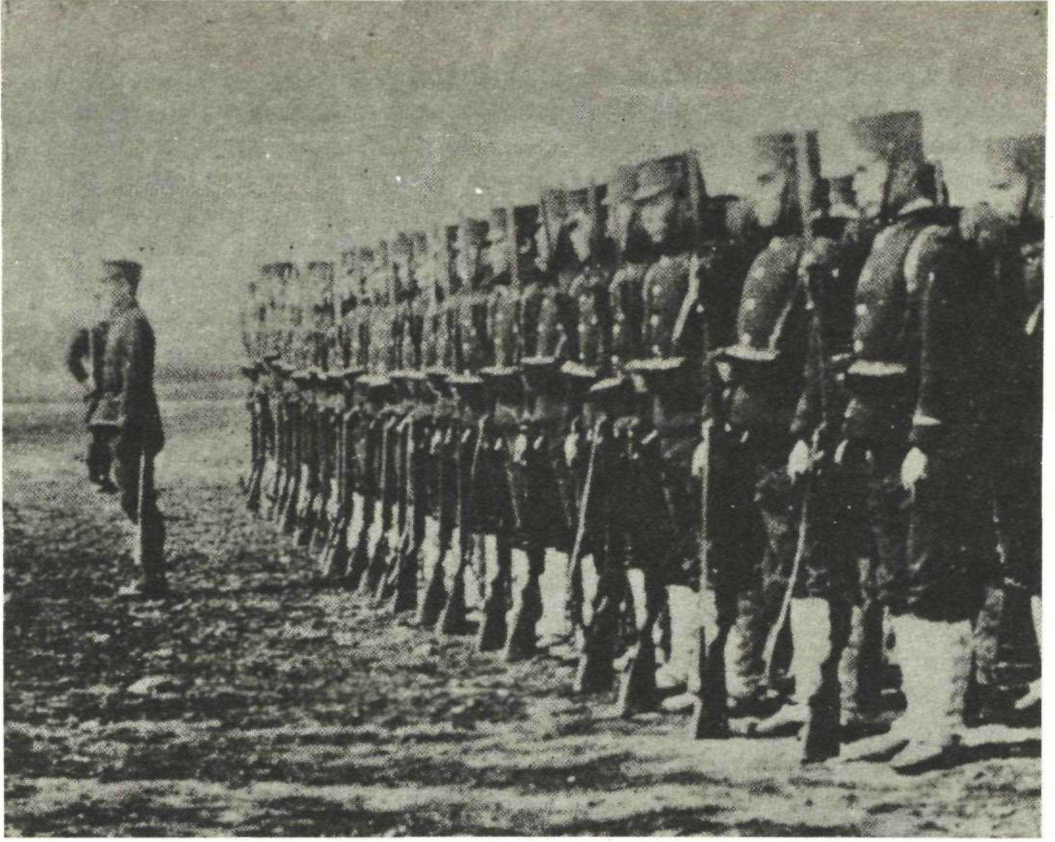
ÇİN - JAPON SAVAŞI

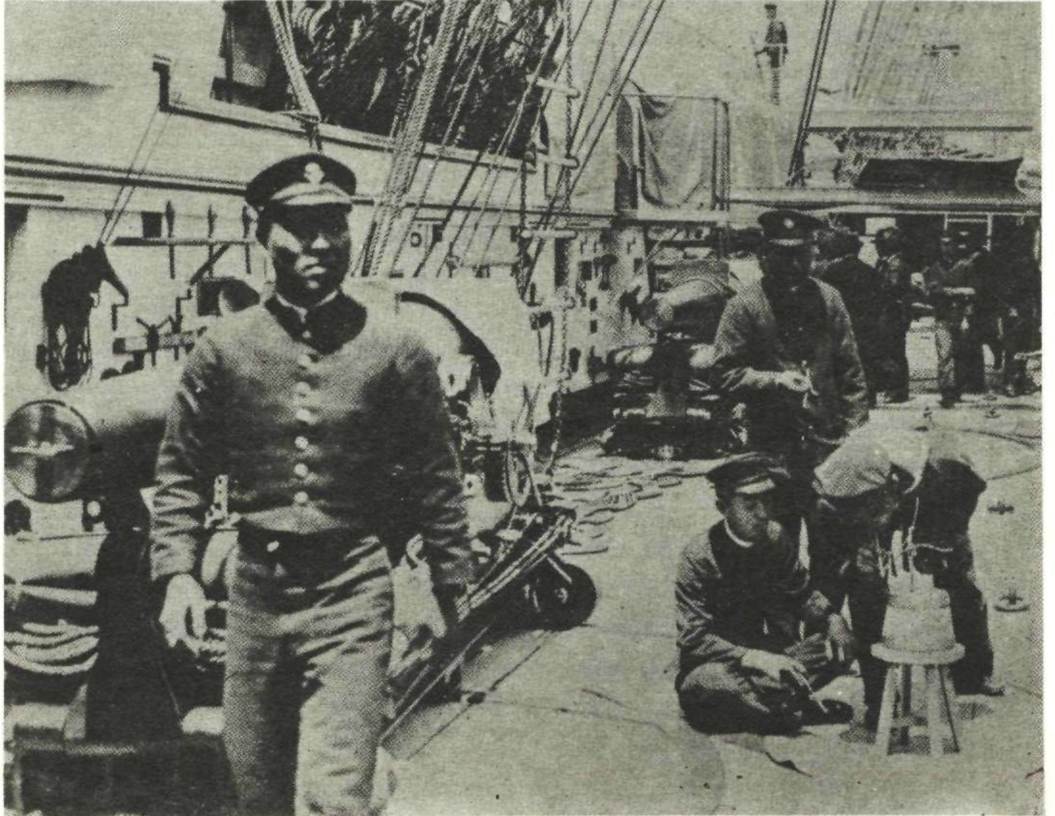
On yıl sonra Kore'de ayaklanma patlak verdi ve Kore Hanedanı ayaklanmanın bastırılması için Çin'den yardım istedi. 2500 Çin askeri, Kore'nin güneybatısında Asan'da konakladı. Buna karşılık Japonya dengeyi sağlamak gerekçesiyle Seoul yöresine asker göndermeye karar verdi. Çinliler Kore'yi kendilerine bağımlı bir devlet saydıklarından, Japonların Kore'deki kötü yönetime son vermeye yönelik birlik çağrısını geri çevirdiler. Japonya'nın hem bunu isteyip hem de Kore'nin bağımsızlığından nasıl söz edebildiğini sordular. Çinlilere uzak durmalarını bildiren Ito, Kore sarayına asker soktu. Çin kuvvet kullanmayı denedi. 25 Temmuz 1894'te asker sevkiyatına eşlik eden üç Çin savaş gemisi, iki Japon kruvazörüne ateş açtı; ne var ki sonuç Çin gemileri için tam bir yıkım oldu. Asker yüklü gemi ve bir kruvazör battı, ikincisi terk edildi, üçüncüsü kaçmak zorunda kaldı. Bir hafta içinde Japonya ve Çin arasında resmen savaş ilân edildi. Kolay bir savaştı; Japon ordusu bir ayda Kore'nin neredeyse tamamını ele geçirdi. Eylül ortalarında on bir Japon gemisi, ikisi zırhlı ve 7000 tonluk olmak üzere on dört savaş gemisinden oluşan bir Çin filosunu sıkıştırdı. Dört Çin gemisi batırıldı, gerisi Weihaiwei'a kaçtı. Sarı Deniz'i bütünüyle denetimi altında tutan Japonya, Liaotung ve Shantung yarımadalarındaki kalelere, yani Talien'e (Dairen), Port Arthur'a, Weihaiwei'a yöneldi. Weihaiwei'da Çin Amirali Ting şiddetle karşı koydu, fakat bütün torpido filosunu kaybedip intihar etti. Weihaiwei'ın ele geçişi savaşı sona erdirdi. Japonya'nın 120.000 kişilik beş kol kuvvetinden 1.005'i çarpışırken, 17.000'den fazlası da hastalıktan ölmüş, 4.922'si yaralanmıştı. Savaş masraflarıysa 100.000.000 **yen**'e (20.000.000 sterlin) patlamıştı. Ancak elde ettiği kazanç muazzamdı. Anlaşma sonucu Çin, Kore'nin bağımsızlığını tanıyor, Formoza Adası'nı, Pescadores'i ve Liaotung yarımadasını Japonya'ya veriyor, ayrıca 200.000.000 **tael** nakit ödemeyi kabul ediyordu. Japonya, Çin'i parçalara ayırma oyununda, başarılı bir atılımla Avrupa'nın kurtları arasına girivermişti.

Ötekiler hemen ona cephe aldılar. Avrupalı güçler, Çin İmparatorluğu'nun muazzam kitlesi karşısında Japonya'nın harcanacağını düşünmüşlerdi. Savaş umduklarının tersine gelişince müdahale gereği duydular. 17 Nisan 1895'te Shimonoseki barış anlaşması imzalandı. 23 Nisan günü Rus, Alman ve Fransız sefirleri, Japon Dışişleri Dairesi'ne başvurarak, Liotung yarımadasının Çin'e geri verilmesini öngören bir muhtıra sundular. Gerekçeleri Japonya'nın bu yarımadaya sahip oldukça Çin için sürekli bir teh-

like oluşturacağı, Kore'nin bağımsızlığının sözde kalacağı ve Uzak Doğu barışının tehlikeye gireceğiydi. Alman sefiriyse hiç de ince biri değildi; **Dreibund'un** (Üçlü İttifak) isteklerinin yerine getirilmemesi halinde Japonya'nın kazanma şansının olmadığını bildirdi. Dışişleri Bakan Yardımcısı Hayashi bu tür bir dil karşısında alınganlığını gizlemedi ve saldırgan Alman muhtırasının yeniden, bu kez daha ince bir dille verilmesini sağladı. Fakat kullanılan dil ne kadar diplomatik olursa olsun ortadaki olgular yenilip yutulması güç türdendi. Hiroshima'daki Imparatorluk Genel Komutanlığı'nda İmparatorun da katıldığı toplantılar yapıldı, muhtıra tartışıldı. Sonunda Japonya direnmekten vazgeçti; çünkü şiddetle karşı koyması halinde hiçbir Batılı gücün kendisine destek olmayacağını diplomatları aracılığıyla öğrenmişti. Moskova'daki Japon diplomatı şöyle yazıyordu: «Rusya, Japonya'nın Liaotung yarımadasında güçlü ve stratejik bir üsse sahip olması halinde, kendi topraklarının karadan ve denizden önemli bir tehlikeyle karşı karşıya geleceğinden korkuyor. Böyle bir üsse sahip olan Japonya'nın yalnızca yarımadayla yetinmeyip Kore'nin bütünü ve Kuzey Mançurya'nın hareketli toprakları üzerinde de egemenliğini geçerli kılabileceğini düşünüyorlar.» Söz konusu üç Avrupalı güçten Fransa, Rusya'nın müttefiki gibi davranırken, Almanya, Rusya'nın dikkatini Avrupa'dan uzağa çekmeye bakıyordu. Tehlikede olan Rusya'nın en önemli çıkarlarıydı ve Rusya bu çıkarlarını korumak için gerekirse şiddete başvuracaktı.

Japonların kapıldığı aşağılık duygusu olağanüstüydü. Fakat ders alınmıştı artık: Yalnızca zayıflar aşağılanırdı. Japon hukuk düzeni geçerli kılınmıştı, ancak ordusu Avrupa'dan gelen baskılara karşı koyabilecek güçte miydi? İşte bu sağlanana kadar Japonya ikinci sınıf bir güç olmaya mahkûmdu. Çin oldukça hafif bir düşmandı, Mareşal Yamagata ise bu unvanını savaştan çok önce elde etmişti. Çin'in gerçek ordusu çok azdı: Pechihli Genel Valisi Li Hung Chang'ın, Alman danışmanlarca yönetilen 50.000 askerinden oluşuyordu. Bunun dışında kalan yaklaşık bir milyon askerin savaşçılık değerleri oldukça tartışmalıydı. Kaldı ki bunların da ancak 300.000 kadarı Kuzey illerindeydi. Yamagata 200.000 kişilik ordusundan 50.000 askeri Li Hung Chang'ın adamlarıyla karşılaşmak üzere ayırdıktan sonra, kalan 150.000'i Kuzey Çin'deki kötü eğitilmiş 300.000 Çin askeriyle hesaplaşmaya saklamıştı. Li Hung Chang'ın ordusu da kusurluydu (Meiji öncesi Japon kuvvetlerini andırıyordu); subaylar ve askerler komutanın kendi bölgesinden seçilmişti, yerlerine yenileri de aynı bölgeden geliyor, Çin «ordu»sunun öteki kesimlerine başvurulmuyordu. Ayrıca birçok yönden kokuşmuştu bu ordu. Bir tabur kuramsal olarak 500 kişiden oluşur; fakat gerçek sayı 300 ile 350 arasındaydı. Tabur komutanları hükümetin 500 kişiye yönelik harcamasından arta kalanı kendi ceplerine atıyorlardı. Yamagata'nın bunu öğrenmek için beklemesi gereksizdi. Kendine özgü istihbarat servisi, Kuzey Çin'deki gerçek durumu çok önceden gözlerinin önüne sermişti. Aynı servis 1904'te de Mançurya'daki Rus kuvvetlerinin kesin sayısını Yamagata'nın bilgisine sunacaktır.

Japonya dünya sahnesine başlıbaşına bir güç olarak çıkma hazırlıkları yapıyor. (üstte) Yeni Japon ordusunun piyadeleri. (altta) İngilizlerin eğittiği Japon denizcileri bir eğitim gemisinde çalışma sırasında.

RUS MANEVRALARI

Rus-Japon savaşının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Rusya iki yüzyıldır Asya'ya yükleniyordu. 1860 yılında Çin'in elinden Sibirya'nın Maritime Eyaletini almış, Kore sınırına kadar uzanan Pasifik kıyılarına sahip olmuştu. Fakat yeni limanı Vladivostok'tan çıkışlar hâlâ Japon egemenliğindeydi; bunlar, Hokkaido'yla Honshu arasındaki dar Tsugaru Kanalı, Sakalin'le Hokkaido arasındaki La Perouse Kanalı ve hepsinin en genişi olan Kore Kanalı (genişliği 165 km) idi. Kore Kanalı geniş olmasına rağmen Japonya'nın sahip olduğu Tsushima ve Iki adaları tarafından, denetlenmesi kolay parçalara bölünmüştü. Rusya Tsushima adasının değerini 1860 yılında, oraya yerleşmek üzere bir gemi gönderdiğinde anlamıştı. Üstelik eğer İngiltere, Japonya'nın karşı çıkışını desteklememiş olsa, Rusya'nın bu çabası başarıya ulaşacaktı. Yani Rusya, Uzak Doğu'da buzsuz bir limana sahip olamamıştı hâlâ. Şimdiyse önüne Kore'nin denetimi anlamına gelebilecek bir çözüm sunuluyordu, bu Rusya'nın Sarı Deniz'e doğrudan doğruya açılması demekti. Japonya'yı Liaotung yarımadasında tutunabilmekten alıkoyan **Dreibund** müdahalesinin (1895) altındaki gerçek neden budur işte.

Rusya'nın Trans-Sibirya Demiryolları'nın Vladivastok'a ulaşabilmesi için, Mançurya'nın Amur sınırı boyunca büyük bir eğri çizmesi gerekiyordu. Harbin'den Vladivostok'a doğrudan geçişi sağlayacak bir hat Rusya tarafından elbette yeğlenirdi. 1895 yılında Rusya, Japonya'ya karşı Çin'e sözde de olsa yakınlık göstermiş, ödül olarak da Çin Doğu Demiryolu adıyla bilinen, Mançurya'yı boydan boya geçen hattı çekmek hakkını elde etmişti. Bununla yetinmedi. Almanya, iki Alman vatandaşının cinayete kurban gitmelerini öne sürerek Shantung'un kendisine verilmesini istediğinde, Rusya da, Liaotung yarımadasının bir şeridini alabilmek için Çin'e baskı yapmaya başladı. Bu isteği gerçekleşti, 1895 yılında Japonya'yı atmayı başardıkları kıyılar böylece Rusya'ya geçti. Bu kuvvete dayalı politika karşısında Japonya'nın gösterebileceği tepkiyi tahmin etmek fazla bir düş gücü gerektirmez elbette. Olayın tıpkısı 1900 yılının Bokser ayaklanması sırasında Pekin'de ve Tientsin'de de yaşanmıştı. Japonya, Batılı güçlerin isteği üzerine, Shantung Eyaleti'ndeki yabancı elçilikleri kurtarmak için 20.000 kişilik bir kuvvetle müdahale etmişti. Elçiliklerin kurtarılmasından hemen sonra Japonya kuvvetlerinin yarısını geri çekmişti. Rusya bu olayı da Mançurya'ya asker sürmek için kullanmış ve kısa zamanda bütün yöreyi ele geçirmişti. Rusya'nın Kore'ye de sızıp Güney Kore limanlarından yararlanma olanağını sağlaması artık yalnızca bir zaman sorunuydu. Japon çıkarları gerçek bir tehditle karşı karşıyaydı. Kore demiryolları Japonya'ya aitti, ayrıca yarımadada yerleşik durumda on binlerce Japon yaşıyordu. Kore'nin denizaşırı ticaretinin büyük bir bölümü Japonya'nın elindeydi.

Bu kez Japonya yalnız da değildi. Amerika ve İngiltere, Rusya'nın Mançurya politikasının ardında yatan emellerin farkındaydılar. Japonya, Çin'in, Mançurya'nın resmen kendilerine verilmesini öngören Rus isteğini geri çevirmesi yolunda bir girişimde bulunursa, ABD ve İngiltere, Japon-

ya'yı destekleyeceklerdi. Rusya kuvvetlerini üç aşamada ve kesinlikle belirtilen tarihlerde geri çekmeye zorunlu kılınıyordu.

30 Haziran 1902'de imzalanan Anglo-Japon İttifakı, Japonya'yı, Rusya'nın Kore ve Mançurya'daki taleplerine karşı şiddet kullanmayı düşünmeye itti. İngiltere, Japonya'nın Kore yüzünden Rusya'yla takışması halinde hemen yardıma koşmayı kabullenmiş sayılmazdı. Yine de İngiltere, Japonya'nın Kore üzerindeki ticarî, endüstriyel ve politik çıkarlarını anlaşma gereğince resmen tanıyordu. İngiltere'nin ya da Japonya'nın, Asya'da bir savaşa karışmaları halinde - İngiltere'nin kafasında Rusya'yla arasındaki kuzeybatı Hindistan sınırı vardı doğal olarak - eğer düşman yalnızca bir ülkeyse, öteki imzacı ülke tarafsız kalacaktı, yok eğer düşman birden çok ülkelerse taraflar birbirlerine askerî yardım göndereceklerdi. Rusya'ya karşı Avrupalı güçlerden gelecek bir müdahale, ABD tarafından da sempatiyle karşılanacaktı, zaten son zamanlarda Başkan Theodore Roosevelt Japon yanlısı oluvermişti. Nitekim sonraları Rus-Japon Savaşı konusunda şunları söylemiştir: «Daha savaş patlar patlamaz Almanya ve Fransa'ya birer nota vererek, Japonya'ya karşı bir birlik oluşturmaları halinde benim de Japonların yanını tutacağımı ve yardım için ne gerekiyorsa sonuna kadar gideceğimi bildirdim.»

Mançurya'nın işgal altındaki bölgelerinden askerlerini geri çekerken Rusya, İngiltere tehlikesini dikkate almışa benziyordu. Çekilişin ikinci aşaması 1903 Nisan'ında olacaktı, fakat bu gerçekleşmedi. Şubat ayında Çar ve bazı bakanlar arasında yapılan toplantıda, Japonya'yla iyi geçinmeyi, Güney Mançurya'yla Kore üzerindeki emellerin feda edilmesini savunan parti yenilgiye uğramıştı. Çar, 1903 yazında, ılımlı danışmanlarının isteklerinin tam tersine olan, hiç beklenmedik bir karar verdi. Ilımlılardan olan Dışişleri Bakanı Lamsdorff'u bir kenara iterek, «Rus Uzak Doğusu Genel Valiliği» adıyla yeni bir kurum yarattı. Genel Valilik Çin, Kore ve Japonya'yla doğrudan ilişki kurmaya yetkiliydi; yani Uzak Doğu'yu ilgilendiren işler, Rus Dışişleri Bakanlığı'nın elinden alınmış oluyordu. Genel Valiliğe Amiral Eugene Alexeiev getirildi. Amiral'in, Çar II. Alexander'ın gayrimeşru çocuğu olduğu yolunda söylentiler vardı. Kendisi Asya konusunda, Özel Meclis Üyesi Ivan Bezobrazov'un görüşlerini paylaşan aşırılardan biriydi. «Uzak Doğu sorunu en kararlı mücadelenin gerektiği döneme girmiştir,» diye yazıyordu Bezobrazov; «Çarlığın pekişmesi bu mücadeleye bağlıdır. Hedefimiz tartışmasız üstünlüktür. Böylesi bir üstünlüğü ele geçirmeksizin, ne sarı ırkı yönetebiliriz, ne de Avrupalı rakiplerimizin düşmanca girişimlerini engelleyebiliriz.»

Kore'deki Rus elçisi, «Kore Rusların olmalıdır,» diyordu. Bu politikanın ışığı altında, Doğudaki Rus kuvvetleri «Uzak Doğu İşleri Özel Komitesi» emrine verildiler. Komitenin yönetimi Bezobrazov'la yine aşırılardan biri olan Amiral Abaza'daydı. 1903 Haziran'ında Japon İmparatorluk konferansı, Rusya ile Japonya'nın ortak çıkarlarını görüşmek için koşullarını bildirdi: Her iki ülke de, Çin ve Kore'nin toprak bütünlüğünü güvence al-

tına alacaklardı. Rusya'nın Mançurya'daki demiryolu çıkarlarıyla Japonya'nın Kore'deki çıkarları resmen tanınacaktı. 1903 Ekim ayında Rusya'nın buna cevabı, yalnızca Kore için güvence verebileceği yolundaydı; bu cevaptan Rusya'nın Mançurya için henüz başka planlarının varolduğu anlamı çıkıyordu. Ayrıca Rusya, Japonya'nın Kore kıyılarında istihkâm yapmasını ve Mançurya üzerinde herhangi bir hak öne sürmesini de engellemek amacındaydı. Cevabın tersliği savaşı oldukça muhtemel kılıyordu. İngiltere Kralı VII. Edward 1903 Kasım'ında arabuluculuk yapmaya çalıştıysa da pek başarılı olamadı. Japonya aynı teklifi Ocak 1904'te bir kez daha tekrarladı, St Petersburg'daki Japon sefiri teklifin bu kez bir ultimatom niteliğinde olduğunu vurguladı.

8 Şubat 1904'te Çar, Genel Vali'sine bir telgraf çekerek, düşmanlığı ilk başlatanın Japonya olarak görünmesinin yararlı olacağını bildirdi. «Fakat,» diye devam ediyordu telgraf; «onların ordusu Kore'nin Batı kıyısına düşen 38. enlemden öteye geçecek olursa, o zaman onlar tarafından ateş açılmasını beklemeksizin ateş açmaya yetkilisiniz.» Japonya başlangıçta savaş ilân etme zahmetine bile katlanmadı. 8 Şubat'ta on Japon destroyeri, Port Arthur'daki Rus filosuna saldırdı. Torpidolarını kullanıp iki muhrip ve bir kruvazörü batırdıktan sonra, hasara bile uğramaksızın ayışığıyla aydınlanmış denizi aşıp Sasebo limanına döndüler. Ertesi gün Komutan Amiral Togo önderliğindeki Japon muhripleri Rus filosunu top ateşine tutup Port Arthur limanına çekilmek zorunda bıraktılar. Aynı gün Seoul'un limanı Chemulpo'ya Japon askerlerinin sevkine eşlik eden Amiral Uryu'nun filosu, bir Rus gambotuyla nakliye gemisine yollarından çekilmelerini yoksa batırılacaklarını duyurdu. Rus gemileri ortaya çıktılar, fakat çarpışmada uğradıkları hasar öylesine büyük oldu ki, mürettebatları gemileri limana kaçırıp batırmayı yeğlediler. Savaş 10 Şubat 1904'te ilân edildi. Fakat Rus deniz kuvvetlerinin aldığı bu kötü yenilgiler, bundan böyle olacakları şimdiden haber veriyorlardı.

RUS - JAPON SAVAŞI

Japon stratejisi, Rusya'nın Pasifik'teki deniz gücünü kırmak, böylece kıta üzerinde istedikleri her yere asker sevkedebilme olanağına kavuşmaktı. Ordularının bir bölümü Liaotung yarımadasının ucundaki Port Arthur limanını ele geçirirken, ana bölüm Liaoyang ve Mukden üzerinden Mançurya içlerine girecekti. Deniz kuvvetleri hemen hemen eşit olduğu halde, başlangıçta Japon ordusu karada Ruslardan sayıca üstündü. Bu yüzden Ruslar, Japon ordusu iyice Mançurya içlerine çekilip ilişki noktalarından uzaklaştırılmadan büyük çaplı bir çarpışmaya girişmeye niyetli değillerdi. Ruslar çarpışmak için ağırlıklarını Liaoyang'a verecekler, eğer burası belirleyici olmazsa işi bitirecek son darbe Harbin'de vurulacaktı.

Savaşın ilân tarihinden itibaren üç ay içinde Japonlar Kore'ye asker çıkarmışlar ve bu askerleri Yalu üzerinden Mançurya'ya sürmüşlerdi. Ora-

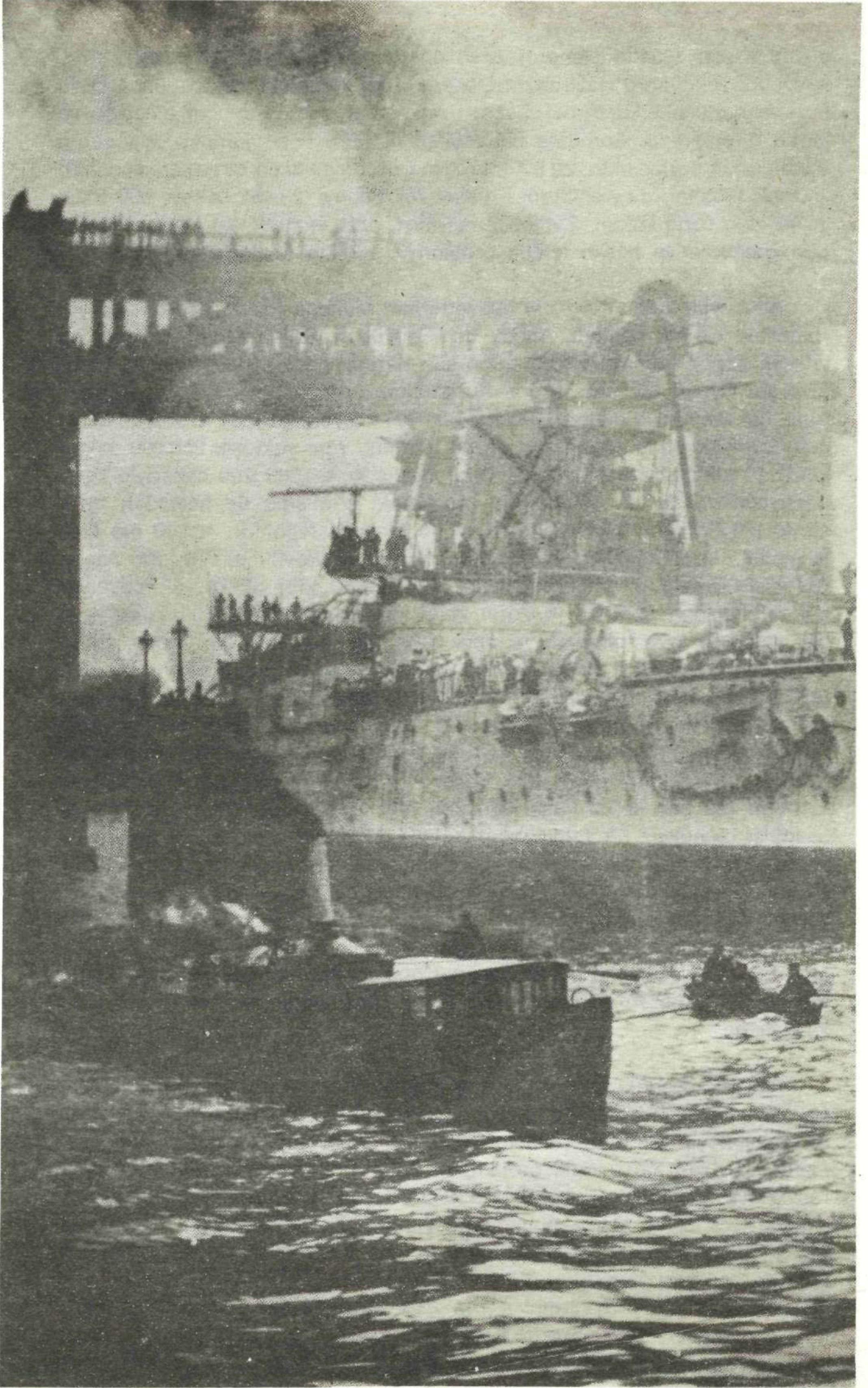
Japonlar Mançurya'da: Yerleşik askerler İmparator'larına geleneksel **banzai** ile «hoşgeldin» diyorlar.

Propagandist Manchukuo Fetih Birliği'nin bir toplantısı.

da 18 Nisan 1904'te General Zasulich komutasındaki 20.000 kişilik Rus kuvvetini yendiler. 6 Haziran'da General Togi komutasındaki Üçüncü Ordu Port Arthur'u ablukaya aldı. Fakat Port Arthur çok iyi tahkim edilmişti ve inatla direniyordu. Santimle ölçülebilen ilerlemelerine karşılık Japonların ödediği bedel ağır oldu: 20.000 ölü. Yine de amansızca direttiler; sonunda 1 Ocak 1905'te Rus Komutanı Stössel 787 subayı, 23.491 askeri, 500 topu, 35.000'den fazla tüfeği, 2.250.000 mermisi, dört muhribi, iki kruvazörü, on dört gambotu ve başka küçük araçlarıyla birlikte teslim oldu.

Bu büyük zafer, Nogi'nin kuvvetlerinin Mukden üzerine serbestçe yürümesine olanak sağladı. Ancak bu yürüyüşün hızının Mançurya'daki en yüksek Japon komutanı tarafından son derece dikkatle saptanması gerekiyordu. Çünkü düşmanı Prens Kuropatkin, ordusunun insan gücünü Avrupa'dan Sibirya'ya akan askerlerle 500.000 kişiye çıkarmak üzereydi. Mukden çarpışmasında Japonların on altı tümeni, yani yaklaşık 250.000 askeri vardı; 80 kilometre uzunluğundaki bir cephede 320.000 Rus askeriyle karşı karşıyaydılar. Bu iki büyük güç arasındaki çarpışma üç haftadan fazla sürdü (20 Şubat - 16 Mart 1905) ve 10 Mart'ta Japonlar, 40.000 ölü karşılığında - ki Rus ölüleri bunun iki katıydı - Mukden'i aldılar. Bir Japon tarihçisi tarafından tarihin belirleyici çarpışmalarından biri olarak nitelenen bu çarpışmanın sonucu, Rusların zafer umutlarının en küçük kırıntılarını bile yok etti. Aynı zamanda yabancı askerî gözlemcilere de, Japon komutanlarının değerlerini öğretti. Japon piyadesinin ateş altındayken bile gösterdiği cesareti Kinchou gibi çarpışmalarda zaten görmüşlerdi; söz konusu çarpışmada üstün konumdaki on bin Rus askeri 50 topun koruması altındayken, Japonlar, çok ağır kayıplar vermelerine rağmen önden saldırarak kenti ele geçirmişlerdi. **The Times**'ın savaş muhabiri şöyle yazıyordu: «Hemen her şey kendi lehlerindeyken bile, güçlü, yeni, kendine güvenli, aşılması olanaksız bir tahkimat gerisindeki ve üstün bir topçu desteğine sahip Rus ordusu yalnızca bir gün içinde siperlerinden sökülüp atıldı.» Mukden çarpışması yalın cesaretin ötesinde bazı noktalara da işaret ediyordu. Yabancı orduların askerî ataşeleri, Japon komutanlarının çeyrek milyondan fazla adamı, uzun bir cephede ve kötü irtibat olanaklarına rağmen yönlendirebilmelerindeki başarıyı açıkça itiraf etmek zorunda kaldılar. Herhangi bir Avrupa ordusuna olağanüstü kıvanç verecek türden bir zaferdi bu.

Rusya, karadaki bu çarpışmanın hemen ardından teslim olmadı. Dengeyi hiç değilse denizde sağlayabileceğini umuyordu hâlâ; oysa denizde de epey kayıp vermişti şimdiye kadar. Yine de belki Japonya ablukaya alınabilir, Asya kıtasındaki ordularının ikmâl yolları büyük bir deniz operasyonuyla kesilebilirdi. 16 Ekim 1904'te Amiral Rozhdestvensky komutasındaki Rus Baltık filosu, dünya turu yapmak için Kronstad'ı terk etmişti. Bu işi başarıyla bitirmek için yeterli kömür ikmâl istasyonuna sahip tek filonun İngilizlerinki olduğu bilinirdi; fakat Madagaskar ve Hindi-Çini'deki Fransız limanlarından yardım gören Rus gemileri, 1905 Mayıs'ında Pasifik'e çıkabildiler. Amiral Togo, Rusların, Vladivostok'a kısa yol olan Tsus-

Henüz denize indirilmiş bir Japon zırhlısı Tyne'den ayrılıyor, 1914.

hima Kanalı'ndan geçeceklerinden emindi; 27 Mayıs sabahı saat 5'te Rus gemileri Quelpart Adası açığında, Togo'nun keşif kolları tarafından görüldüler. O günün gün batımına kadar Rus Baltık Filosu'nun kaderi belli olmuştu. Amiral gemisi ve üç muhrip denizin dibini boylamış, bir amiral ölmüş, bir başkası yaralanmıştı. Üçüncü amiral ertesi gün teslim oldu. Japon Denizi'ndeki iki günlük savaş sonucunda Ruslar altı muhrip, beş kruvazör, birkaç destroyerle bazı küçük araçlarını kaybettiler. 18.000 denizciden yalnızca 6.000'i sağ kaldı. Japonlarınsa 116 denizcileri ölmüş, üç torpidobotları batırılmıştı. Muazzam bir deniz zaferiydi kazandıkları.

Rus hükümeti için savaş başından sonuna kadar tam bir yıkım olmuştu. «Küçük çaplı da olsa bir zafere ihtiyacımız var,» diyordu İçişleri Bakanı. «Yükselen devrim dalgasını bastırabilmemiz için zorunluyuz buna.» Yenilgi devrimcilerin St Petersburg sokaklarına dökülmesine yol açmış ve o sokaklarda yüzlercesinin kanı dökülmüştü. Rusya'nın Japonya karşısında uğradığı yenilgide, Lenin'in gelecekteki devrimin tohumlarını gördüğü söylenebilir.

Çarpışan iki ülke 5 Eylül 1905'te, Başkan Theodore Roosevelt'in aracılığıyla, New Hampshire'da, Portsmouth'da anlaşma masasına oturdular. İmzalanan barış anlaşmasına göre, Japonya'nın Kore'deki çıkarları tanınıyordu. Rusya ve Japonya, Mançurya'yı aynı anda boşaltacaklardı; Rusya'nın Çin'den aldığı, Liaotung yarımadasındaki kıyı şeridi Japonya'ya devredilecekti; aynı şekilde Rusların Güney Kwangchengtsz demiryolu çevredeki madencilik haklarıyla birlikte Japonya'ya verilecekti; Sakhalin Adası'nın Güney yarısı da Japonya'nın olacaktı; Japon balıkçıları Okhotsk ve Bering Denizi'nde avlanabileceklerdi; ayrıca her iki ülke de, Mançurya demiryollarının stratejik amaçlarla kullanılmayacağı konusunda birbirlerine güvence vereceklerdi. Mançurya'nın işgal altındaki bütün yöreleri, söz konusu kıyı şeridi dışında, Çin yönetimine terk edilecekti. Rusya kendisine Çin'de bir ayrıcalık tekeli sağlayacak hiçbir girişimde bulunmayacaktı. Rusya yalnızca, Japonların ödenmesini istedikleri savaş giderimini reddetti, Japonya da bu isteğinden vazgeçti.

Rus istihbaratı, Japonya'nın malî sıkıntı eşiğinde olduğunu bildiriyordu - ki doğruydu - bu yüzden Ruslar daha sert davranabileceklerini hissediyorlardı. Ne var ki Japonya'nın tanıdığı bu ayrıcalığın gürültüsü anayurtta koptu. Onca kurbandan sonra, Japonya'nın savaş giderimi olarak hiçbir şey almayacağının duyulmasıyla birlikte Tokyo'da ayaklanmalar başgösterdi. Öfkeli kamuoyu savaşı başarıyla yürütmüş olan Prens Katsura kabinesine yüklendi ve kabine Ocak 1906'da istifa etti.

Japonya'nın Çin üzerindeki aşırı emelleri Amerikan kamuoyunu ona cephe almaya itti. Bu Amerikan karikatürü, Çin'de «Açık Kapı» politikasının 1917 yılında güvence altına alınışını kutluyor, fakat artık «zorba» rolü Japonya'ya geçmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Birinci dünya savaşı'nda Japonya'nın kazancı

İngiliz-Japon ittifakı, Japonya'nın, Rus ordusu ve donanmasıyla, başka hiçbir gücün işe karışma tehlikesi olmaksızın hesaplaşmaya girişmesini mümkün kılmıştı; çünkü başka hiçbir Avrupalı güç, Rusya yüzünden İngiltere'yle çatışma tehlikesini göze alamazdı. Savaşın bitimi ve Japonya'nın amaçladığı bölgesel hedeflere varmasından sonra - her ne kadar nakit para isteklerini gerçekleştiremedilerse de - Rusya'yla Japonya arasındaki düşmanlık da sona erdi. Ağustos 1905'te ikinci İngiliz-Japon ittifakının imzalanmasında (ilk anlaşma yalnızca beş yıl için geçerliydi), Rus Japon ilişkilerinin öneminin rolü büyüktü. İngiliz politikacılar kendilerinin daha önce verdiklerine benzer bir güvenceyi Japonya'nın da vermesini istiyorlar; ya da savunmaya yönelik ittifakı, saldırgan nitelikli bir ittifak haline getirmeyi amaçlıyorlardı.

«Japonlar açısından durum şöyleydi,» diye yazıyor Prens Katsura: «Rus-Japon savaşının ardından, bütün ulusun yaralarını saracak bir döneme ihtiyaç vardı. Ayrıca Rusya'nın öç almaya kalkışabileceği ihtimali yabana atılmayacak bir tehlikeydi (İngiliz Dışişleri Sekreteri Lord Lansdowne da bu noktayı ısrarla vurgulamıştı). İngiltere'yle yapılacak sıkı bir ittifak, Japonya'nın gücünü toplaması ve savaş yaralarını sarması için olanak sağlayacaktı.» İkinci İngiliz-Japon ittifakı, ülkelerden birinin üçüncü bir gücün saldırısına uğraması halinde, ötekinin çağrılmaksızın yardıma koşmasını öngörüyordu. İngiltere istediğini elde etmiş sayılırdı; anlaşmaya Doğu Asya'da Hindistan'la olan ilişkileri de koydurmuş, böylece Hindistan sınırındaki Rus baskısını kaldırabilme olanağını elde etmişti. Japonya da teklifinin gizli tutulan ilk üç maddesinde, Kore'yi almak eğiliminde olduğunu açıkça ima etmişti; ve bu ilhak 1910 yılında gerçekleşti. İngiltere, Japonya'nın Kore'deki politik, askeri ve ticari çıkarlarını tanıyor ve «bu çıkarlarını korumak için almak istediği, gerekli gördüğü bütün yönetim, denetim ve savunma tedbirlerini alabilme hakkını» kabul ediyordu; tek koşul

Japonya'nın öteki uluslara da eşit ticaret olanağı vermesiydi. İttifak on yıl boyunca geçerli olacaktı. St Petersburg'taki İngiliz sefiri bu anlaşmayı Rus Dışişleri Bakanı'na bildirdiğinde, Lamsdorff'un cevabı (doğal olarak) şöyle oldu: «Hükümetim bu anlaşmanın doğrudan doğruya Rusya'ya yöneltilmiş olduğunu görmektedir. Bu durumda hoşgörümüzü bekleyemezsiniz.» Fakat Lamsdorff 1905 yenilgisinden sonra yerine Iswolsky getirilerek değiştirildi ve Rusya'nın tavrı başka türlü olmaya başladı. Tıpkı Witte gibi, Iswolsky de (bir zamanlar Japonya elçisiydi) Japonya ile iyi ilişkilerin geliştirilmesini savunan gruptandı. Hatta Portsmouth Anlaşması'nı Rus-Japon ilişkilerinin gelişmesi açısından olumlu buluyor ve Rusya'nın yararına olduğunu düşünüyordu. Almanya'ya yanaşmak için yapılan kısa ömürlü bir girişim başarısızlıkla sonuçlanınca, zaten Fransa'nın müttefiki olan Rusya, İngiltere'yle de anlaşmaya yönelik bir politika izlemeye başladı. İngiltere ve Fransa'yla yakın bağların kuruluşu, Rusya'daki aşırıların isteklerinin tersine, Japonya'yla daha mantıklı ilişkilerin başlamasını zorunlu kıldı. 1907 yılında Fransa-Japonya İttifakı imzalandı; bu anlaşmada da Çin'in belirtilen etkinlik bölgeleri dışındaki toprak bütünlüğü kabul ediliyor, buna karşılık Japonya, Fransa'nın Hindi-Çini'deki haklarına saygı gösteriyordu. Japonya'nın iyi bir ittifaklar ağı kurduğunu gören Rusya da geri durmadı, 1907 yılında Mançurya demiryolları'yla Okhotsk Denizi'nde avlanma haklarını içeren ilk Rus-Japon ittifakı imzalandı, bunu 1910 Temmuz'unda imzalanan ikinci anlaşma izledi. 1912 yılında Amerika'nın Mançurya demiryolları sistemine karışma yolundaki bir girişimine tepki olarak üçüncü anlaşma da imzalandı. İngiliz-Japon ittifakının bitimine dört yıl kala bu ittifak da üçüncü kez yenilendi; hatta İngiliz basınının bir bölümünde çıkan, Japonya'nın Çin'deki İngiliz ticarî çıkarlarını tehdit ettiği yolundaki yazılar hiç dikkate bile alınmadı. Böylesi bir ittifaklar ve anlaşmalar ağının örülüşü, 1914 yazında Avrupa'da patlak verecek olan savaşın eşiğinde Japonya'nın eğilimlerini apaçık ortaya koyuyordu.

Yine de bu durumun hemen anlaşılabildiği söylenemez. İtilaf Devletleri Japonya'nın hâlâ Almanya'ya yakınlaşabileceğinden kuşkulanıyorlardı. Yaşlı Japon devlet adamlarının (örneğin yaşlı Mareşal Yamagata gibilerin) Alman silahlarına duydukları saygı ve bir Alman zaferini kaçınılmaz görmeleri, onları böyle düşünmeye itiyordu. Öte yandan, bir Kore'li fanatik tarafından beş yıl önce Harbin'de vurulan Prens Ito'nun yandaşları arasında Alman devletine karşı büyük bir hayranlık egemendi ve bu yandaşlar şimdiki güçlü Japon hükümetinin üyeleriydiler. Önceleri İngiltere, Japonya'yı yalnızca savaş dışı tutabilmeyi umuyordu. Fakat 7 Ağustos 1914'te, Uzak Doğu sularındaki ticaret gemilerine musallat olan Almanlara karşı, aralarındaki ittifaka dayanarak Japonya'nın yardımını istemeyi zorunlu gördü. Dışişleri Bakanı Kato, kabineye Japonya'nın gerekli koşullar varolmadığı halde savaşa girmek zorunda olduğunu bildirdi. Böylelikle hem İngiltere'ye karşı bir dostluk gösterisinde bulunulmuş, hem de Almanya'nın Çin ve Pasifik'teki varlıklarını ele geçirme olanağı doğmuş olacaktı. Fakat tam Japonya savaş ilân edeceği sırada, İngiltere'nin, Japonya'nın yalnızca deniz ticaretini korumakla yetinmesi ve savaş ilân et-

memesi yolundaki isteği Japonları oldukça şaşırttı. Bu isteği kesinlikle reddedip 15 Ağustos'ta, Alman deniz araçlarının Japon ve Çin sularından çekilmesini, Kiaochow'daki Alman bölgesinin kendilerine devredilmesini öngören bir ultimatom verdiler.

Almanya'nın cevap vermemesi üzerine, Japonya 23 Ağustos'ta savaş ilân etti. Japonlar üç aydan az bir sürede, Almanların Çin topraklarındaki bütün varlıklarını, Marshall'ları, Mariana'ları ve Caroline'leri ele geçirdiler. Japonya, Hint Okyanusu'nda ve destroyerlerin Akdeniz'e açılışında koruyuculuk görevi yapmaktan öte, Avrupa savaşına doğrudan katılmadı. Japon kabinesi, Batı Cephesi'ne asker yollamayı, anayurtta çok zayıf düşeceklerini öne sürerek kabul etmedi. Zaten Çin dışında başka bir yerle uğraşmaya da niyetli değildi Japonya.

JAPONYA'NIN «YİRMİ BİR İSTEĞİ»

1911 yılında Sun Yat Sen'in Mançu Hanedanı'nı devirmesinden bu yana, 1914 yılında, Çin cumhuriyet yönetiminin ikinci yılını yaşamaktaydı. Sürgünde Japonya'da yaşamış olan Sun Yat Sen Japonlarla dosttu. Sun Yat Sen Çin'in ilk cumhurbaşkanı olamamıştı. Bu sıfat Yuan Shih K'ai'e verilecek ve Sun Yat Sen 1913'te ona karşı bir ayaklanma yönetecekti. Nanking'de Japonlara kötü davranılması, Japon hükümetinin Yuan'ı devirecek bir baskı yöntemine girişmesine olanak tanıdıysa da, 1914 yılında Başbakan olan Okuma Shigenobu daha diplomatik yolları yeğledi. Shigenobu kabinesi Japonların, Çin'deki Alman bölgelerine el koymalarından hemen sonra oturup «Yirmi bir İstek»li bir bildiri hazırladı. «İstekler» beş grupta toplanıyordu:

I — Shantung'daki Alman ticari haklarının tasfiyesiyle ilgili dört madde.

II — Japonya'nın Güney Mançurya'yla İç Moğolistan'ın doğusundaki konumunu güçlendirmeye yönelik yedi madde.

III — Orta Çin'deki maden ve demiryolu ayrıcalıklarını güvence altına alacak iki madde.

IV — Çin kıyılarında hiçbir liman, körfez ya da adanın, üçüncü bir güce terk edilmemesini sağlayacak bir madde.

V — Çin'in, Japon askeri ve mali danışmanlarını kabul etmesine yarayacak yedi «temenni».

İsteklerden bazıları, güçlü bir ulusun zayıf olanı ezmesi biçiminde tanımlanabilirdi: Japonların Port Arthur'a, Dairen'e, Güney Mançurya Demiryolu'na, Antung-Mukden Demiryolu'na kira karşılığı sahip oluş sürelerinin yirmi beş yıldan doksan dokuz yıla çıkarılışı bunun bir örneğiydi. Öteki bazı isteklere gelince, bunları bağımsızlığın kırıntısından söz edebilen

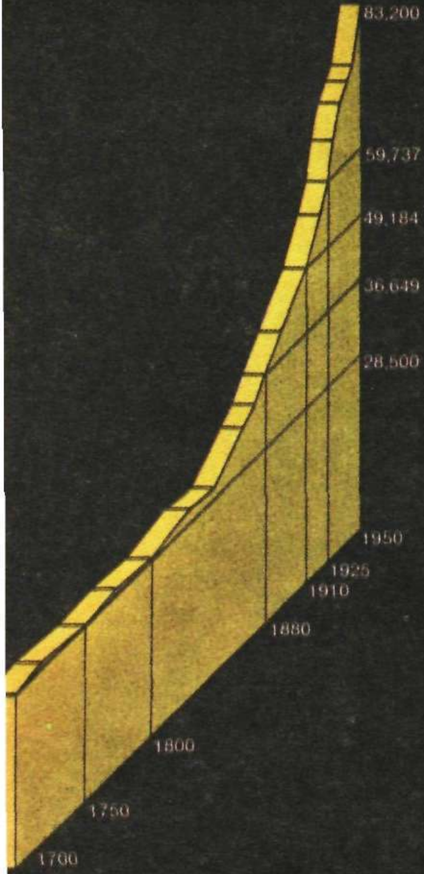
hiçbir ülke kabul edemezdi: Önemli Çin kentlerindeki polis örgütlerinin Japon denetiminde olması, Fukien Eyaleti'nde madencilik, demiryolu ve liman inşaatı için alınacak yabancı sermayenin, Japonya'ya danışılmadan alınamaması, yabancı uyrukluların Mançurya ve İç Moğolistan'da istihdam edilmelerinde Japonya'nın veto hakkı bu tür isteklerdendi. Son grup «temenniler», görüşmelerde öteki isteklerin kabul edileceğinin anlaşılması üzerine geri alındı. Fakat aynı istekleri Japonya 1915 Nisan'ında, bu kez daha tartışma kabul etmez bir tavırla yine öne sürdü. Ve 9 Mayıs'ta Çin artık her şeyi kabul ediyordu. Bağımsız bir devlet için dokunaklı bir teslim oluştu bu. İstekler, Okuma'nın 1914 Ağustos'undaki demeciyle de açıkça çelişiyorlardı: «Japonya'nın gizli bir hedefi yoktur,» demişti Okuma, «daha fazla toprak kazanma, genişleme eğilimi yoktur. Çinlileri ya da başka halkları şu an sahip oldukları hiçbir şeyden yoksun kılmak istemez.»

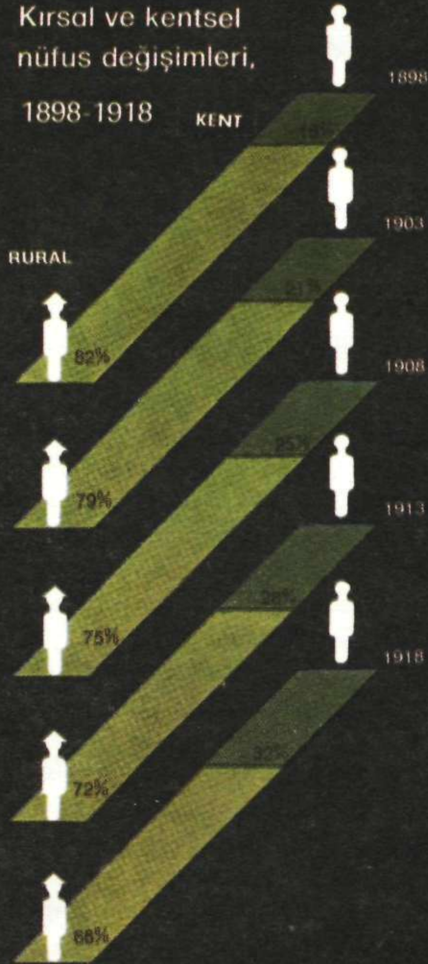
İstekler dünya kamuoyunda öfkeyle karşılandı, yalnızca **Washington Times** gazetesi, «Asya, Japonya'nın doğal girişim alanıdır,» diye yazıyordu. Çok geçmeden Çin'deki Amerikalıların yakınmaları yağmaya başladı. Ticarette kendilerine eşit davranılmadığını, ilişkilerin gerginleştiğini bildiriyorlardı. 1917 yılında ABD savaşa girdiğinde, Japonya bu olanağı Vikont Ishii başkanlığında bir heyet gönderip dostluğu pekiştirmek için kullandı. Devlet Sekreteri Lansing'e Açık Kapı politikasının uygulanacağına ilişkin güvence verdiler. Yani Çin'deki ticaret ve endüstri alanlarında eşit olanak tanıyordu. Anlaşmanın önsözü oldukça ilginçti: «ABD ve Japonya hükümetleri sınır komşuluğunun ülkeler arasında özel ilişkiler gerektirdiğini kabul ederler. Bu anlamda ABD, Japonya'nın Çin'deki çıkarlarını, özellikle varlıklarının yoğun olduğu bölgelerde tanır.»

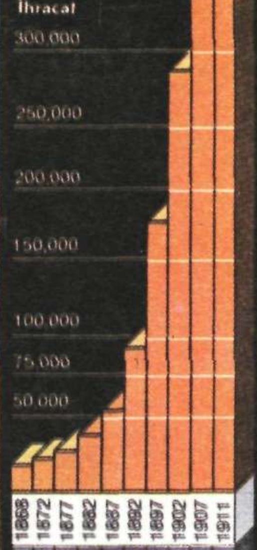
Bildirinin çeşitli yorumlara yol açacağı belliydi. Lansing ve Amerikan kamuoyu sorunu coğrafi olguları tanımak olarak ele alıyordu. Japonlar ise bunu, Amerikalıların, Çin'de Japon etkinliğine izin verdikleri biçimde yorumluyorlardı. Lansing sonradan, Ishii'nin metne «çıkarlar» sözcüğünden başka, «etkinlik» sözcüğünü de koydurmak için direttiğini, fakat bunun kendi isteği üzerine metinden çıkarıldığını açıklamıştır.

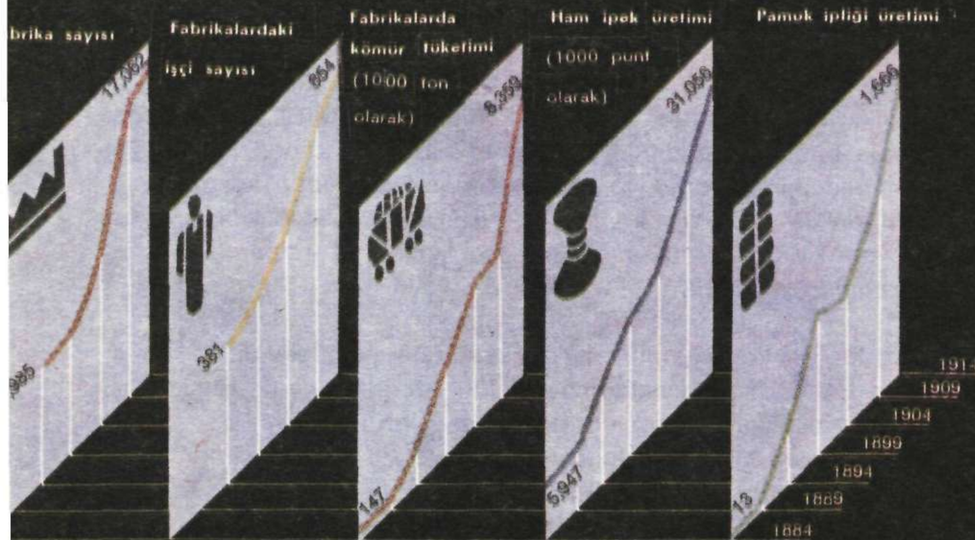
Kısacası «Yirmi bir İsteği» onaylamayı amaçlamıyordu bu bildiri. Yine de ABD ve Japonya'nın Çin'deki ticari çıkarlarını birleştirmeye yöneldikleri söylenebilirdi. Bu ise Çin'deki Amerikalılar tarafından hoşgörülmüyor ve bundan ötürü Amerikan kamuoyu bölünüp iki değişik tavır takınıyordu.

1917 Bolşevik Devrimi işleri daha da karıştırdı. İtilaf Devletleri hükümetleri, Merkezi Güçler'ce salıverilen savaş tutsaklarının Uzak Doğu'ya yayılmalarını önlemek ve Sovyetler'e katılmak istemediklerinden Trans Sibirya Demiryolu boyunca Doğu'ya çekilen Çeklere yardım etmek istiyorlardı. Askeri bir müdahale söz konusuydu. Japonya karışıklık içindeki alanlara asker gönderecek ilk İtilaf devleti olacaktı. Bu sırada Japonlar, Çinlilerle birlikte hareket etmelerinin daha doğru olacağını düşünüyorlardı. 1918 Mayıs ayında gizlice imzalanan bir ortak savunma anlaşmasıyla, Ja-

Japonya'nın hızlı endüstrileşmesini gösteren şemalar, 1914 öncesi.

pon subayları, Çin'den Rus topraklarına girecek olan Çin askerlerinin yönetimini üzerlerine aldılar. Japonlar 1922 yılına kadar Sibirya'dan çıkmadılar. Oradaki varlıklarıyla bir yığın ne idüğü belirsiz karşı-devrimci unsura yardımcı oldular. Kaldıkları sürede sergiledikleri vahşet tablosu, 1904-5 Rus-Japon Savaşı'nda Batılı gözlemcilerin hayranlığını kazanan şövalyelik ruhuyla hiç mi hiç bağdaşmıyordu.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ETKİLERİ

Birinci Dünya Savaşı Japonya'ya önemli ekonomik yararlar sağladı. Japonya nüfusunun, 1895'le 1914 yılları arasında eskisinin çeyrek katı kadar artmasına rağmen (41 milyondan 52 milyona), Japon çiftlikleri ve balıkçılık filosu, ithal edilen yiyecek maddelerinin de yardımıyla Japon halkını doyurabilmeyi başarmıştı. 1/3 artış gösteren pirinç üretimiyle birlikte, 1893-1903 yıllarında Japon dış ticareti iki katına çıktı. 1893 ile 1914 yılları arasında kömür tüketimi eskisinin yedi katına ulaşırken, demiryolu uzunluğu da üç kat fazlalaşıyordu. Yaşanılan iki savaş ticaret filosunun önemini zaten ortaya koymuştu (Çin-Japon Savaşı'nın ihtiyaçları, Japon ticaret filosunun iki yılda iki katına ulaşmasına yol açmıştı). Toplam endüstriyel üretim, 1914'te sona eren çeyrek yüzyıl boyunca % 100 artmıştı. Ama savaşın yol açtığı zararlar da vardı elbette. Alman saldırılarında toplam 120.000 ton tutacak gemi kaybetmişti; yine de 1913 yılında Japon deniz gücü 1.500.000 tona ulaşıyordu. Japon hükümeti, tersanelerin yılda 50.000 ton üretmelerine yetecek kadar ödenek ayırmıştı bu işe.

Endüstrileri savaş içinde kilide vurulmuş durumdaki Avrupalıların kendilerine denizaşırı pazarlar sağlayabilme yeteneğinden yoksun oluşları, Japonlar için bulunmaz bir olanaktı. Asya dipsiz bir pazardı sanki ve Asya'nın ihtiyaç duyduğu tekstil de Japonya'da vardı. Japon pamuklularının 3/4'ü Çin'e ve Kwantung'un kiralanmış bölgelerine, ham ipeğinin 2/3'üyse ABD'ne gitti. 1914'le 1918 arasında pamuklu kumaş ihracatı % 185 oranında arttı. Savaşın bitimine kadar Japon ticaret filosunun tonajı iki katına çıktı. Navlun bedellerinin artışıyla birlikte, ticaret filosunun kazancı, 1914'te 41 milyon **yen**'ken, 1919'da 381 milyon **yen**'e, yani yaklaşık on kat fazlasına ulaştı. Fabrikalarda istihdam edilen işçi sayısı iki katına fırlarken, verim 3/4 oranında yükseldi.

Bu arada fiyatlar da kanatlandı; en çok kent nüfusu etkilendi. 1918 yılında bazı Japon kentlerinde ayaklanmalar oldu. Ücretler fiyat artışlarının çok gerisinde kalmışlardı. Japonların çok azı yararlanabilmişti savaş yağmasından. 1918 ve 1919 yıllarında endüstriyel huzursuzluk önemli boyutlara ulaştı. Grev yasa dışı sayılmasına rağmen demiryolu işçileri, postacılar, öğretmenler ücret talepleriyle birbiri ardından greve gittiler.

İÇ KARIŞIKLIKLAR

Birinci Dünya Savaşı sonucundaki endüstriyel büyüme, Japon köylülüğüne kalıcı bir refah getirmedi. Çiftçiler savaş sırasında, pirinç fiyatları kentlerde yılda üç katı oranında artarken durumdan hoşnuttular. Bu artış savaş sonrasında da bir süre devam etti; 1917 yılında bir **koku** pirinç 16 **yen**'ken, 1920'de 55 **yen**'di. Bir yıl içinde bu fiyat yarı yarıya düştü, yani yoksul köylüler yıllık gelirlerinin yarısından yoksun kılındılar. Çoğunluğun, değişik türde ekinlere yer verip kayıplarını giderebilecekleri büyüklükte toprakları yoktu, kiralamak için maddi olanağa da sahip değildiler. Japon çiftliklerinin en az yarısı, 1/2 dönüm (İngiliz dönümü = 0,4 hektar) ya da daha az topraktan oluşuyordu. Tarımsal hoşnutsuzluk, sendikal mücadeleyle birleşti; 1925 yılında oy hakkını mülkiyete göre sınıflandıran yasanın kaldırılmasından sonra, 1925 ve 1926'da köylülerle kent işçilerinin çıkarlarının Ulusal Meclis'te temsilini sağlamak için ortak mücadeleye girişildi.

Çiftçi-İşçi Partisi, yani **Nomin Rodoto** kuruldu ve hemen kapatıldı. Devamı sayılan, ılımlı Işçi-Çiftçi Partisi **(Rodo-Nominto)** iç uzlaşmazlıklar sonucu bölündü. İçteki uzlaşmazlıklar yanında, sol kanat partiler, 1880'lerde Liberal ve Meşrutî partilerin büyümesini önlemiş olan polis baskısıyla sürekli karşı karşıyaydılar. Baskılar büsbütün artmıştı üstelik; 1925 yılında yayınlanan polis kararnameleri, özel mülkiyeti kaldırmayı amaçlayan kuruluşların üyeleri için çok ağır hapis cezaları öngörüyordu.

Olağanüstü zenginlikler, sefaletle, pirinç ayaklanmalarıyla, endüstride grevlerle, polis baskılarıyla ve politik cinayetlerle bir aradaydı. Japonların hayatında hiçbir zaman fazla derinde olmayan şiddet unsuru giderek politikada daha açık bir rol oynamaya başladı; 1920'lerle 1930'ların başında militarizm ve milliyetçilik alabildiğine gelişiyordu. Geçmişte Japon politikacıları suikast tehdidini (ve gerçeğini) bol bol kullanmış, birçokları da bunun kurbanı olmuşlardı. Meiji önderlerinin en önemlisi Okubo Toshimichi 1878'de öldürülmüş, Itagaki 1882'de hançerlenmişti; Kore Kraliçesi 1895'te bir Japon tarafından, Prens Ito ise 1909'da Harbin'de Koreli bir fanatik tarafından katledilmişlerdi. Bu arada 1889 yılında Okuma Shigenobu canına yönelik bir bomba girişimi sonucu tek bacağını kaybetmişti. Bu olaylar gelişen bir toplumun sancıları olarak gösterilebilir, fakat 1920'lerin demokratik Japonya'sında bile şiddet ve suikast yine geleneksel silahlardı. Japonya'nın Asya'da genişlemesini amaçlayan gizli örgütlerin ve fanatik subayların körüklemesi sonucu, Japon hayatı üzerindeki askerî denetim 1920'lerin sonundan itibaren giderek güçleniyordu.

İntihar pilotluğuna terfi edenlerin mezuniyet töreni.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1920'ler: Askeri Yönetim

1922 yılında Feldmareşal Yamagata'nın ölümüyle birlikte, Meiji oligarşisinin yaşlı devlet adamları politika sahnesinden büsbütün silinmiş oluyorlardı. Bunun tek istisnası son **genro,** yani İmparatorluk danışmanı olan Prens Saionji'ydi (1940 yılına kadar yaşamıştır). İmparator Meiji tarafından uygulanan sıkı denetim, ne onun yerini alan geri zekâlı oğlu İmparator Taisho'dan, ne de 1921'de yönetimi babasından alıp 1926'da tahta çıkan Prens Hirohito'dan beklenemezdi. Japonya'nın en büyük iki partisi tutucu-liberal eğilimli **Seiyukai** (Politik Dostlar Topluluğu) ile **Kenseikai** (Meşruti Parti) idi; bu partilerin her ikisinin de, gittikçe gelişip güçlenen **zaibatsu** (büyük sermaye ortaklıkları) Mitsui ve Mitsubishi'yle yakın bağları vardı. **Kenseikai** 1915 yılında Dışişleri Bakanı Kato Takaaki başkanlığında, asker ve yaşlı devlet adamlarına muhalefet etmek üzere kurulmuştu. 20'lerin ortasına doğru **Minseito** (Demokrat Parti) kimliğine büründü. **Seiyukai** kırsal yörelerin tutucu unsurlarından destek alırken, **Minseito** daha çok kentlere ve özellikle sermaye çevrelerine dayanıyordu. Gelecek on yıl içinde, Demokrat Parti **(Minseito)** hükümetine karşı subayların patlamaları görülecektir; bu patlamalarda her iki parti politikacılarına karşı beslenen öfkeyle onların ardındaki kapitalist yapıyı yıkma isteği değerlendirilmiştir. Askeri gruplardan 1930 yılında kurulan **Sakura-kai** (Kiraz Grubu)'nin bildirisinde, 1930 Londra Anlaşması'nda Japonya'ya ihanet eden politikacılar için oldukça aşağılayıcı bir dil kullanılmakta ve şöyle denilmektedir:

«Ahlaksız ve açgözlü parti politikacısının zehirli kılıcı askerlere doğru çevrilmek üzeredir; Londra Anlaşması'nı incelediğimizde bu durumu açıkça görmekteyiz. Bizler ordu mensupları olarak ikinci bir deniz başarısızlığını önlemek için birleşmekle yetinmemeli, fakat bizi yöneten açgözlü ve kokuşmuş adamların bağırsaklarını sökebilecek kadar da yurtseverlik duygularıyla dolu olmalıyız.»

Küçümseyici bir tonla vurgulanan «deniz başarısızlığı» sözcüğü biraz açıklama gerektirmektedir. Londra Anlaşması, 1921 Washington Konferansı'nda büyük ülkelerin deniz güçleri konusundaki görüşmelerde alınan sonuçların bir onayıydı.

Savaştan sonra imzalanan Versailles Anlaşması, Japonya'ya önemli kazançlar sağlamıştı. Ekvator'un Kuzey'inde bulunan ve Almanya'ya ait olan Pasifik Adaları'nı aldığı gibi, Shantung'ta Almanlara kiralı bölgeyi de devralmıştı. Ne var ki bu başarılara rağmen, Japonya prestij ve onur alanlarında istediğini elde edemedi; çeşitli yankılara yol açacak bir durum ortaya çıktı. Versailles'daki Japon temsilcileri, Barış Konferansı'nın, kurulmakta olan yeni dünyada ırklararası eşitlikten yana olduğunu ilân ettirmek istiyorlardı. Avustralya temsilcisi Hughes'un şiddetli muhalefeti buna olanak tanımadı. Hughes, «Eğer bu anlaşmanın önsözünde ya da herhangi bir maddesinde ırklararası eşitlik kabul edilecek olursa, ben ve halkım pılımızı pırtımızı toplayıp Konferans'ı terk ederiz,» diye haykırıyordu Lloyd George'a. Bu sözlerdeki ima, Japonya ve Asya'nın tümü için hoşgörülecek türden değildi elbette. Sorun bu olaydan beş yıl sonra, ABD'nin bir Göçmenler Yasası çıkarmasıyla yeniden gündeme geldi; yasa doğrudan doğruya California'ya göç eden Japon işçilerini hedef alıyordu.

1921 Washington Konferansı'nda yine bir prestij sorunu vardı ortada. ABD, İngiltere ve Japonya deniz kuvvetlerinin tonaj sınırı bu anlaşmayla belirlenecekti. Başta 10:10:7 gibi bir oranda direten Japonya, daha sonra 5:5:3 oranını, ABD ve İngiltere'nin Japonya'ya, Hawaii, Avustralya ve Singapur'dan daha yakın bir yerde birinci sınıf deniz üssü bulundurmamaları koşuluyla kabul etti. Hong Kong, Manila ve Guam'ı da hiçbir nedenle tahkimat yapılamayacak yerler olarak benimsettirmesi, Japonya'yı Batı Pasifik'te tek egemen kıldı. Dokuz yıl sonra Londra'da, **Minseito** kabinesinin Deniz Bakanı Hamaguchi 5:5:3'lük oranı, deniz kuvvetleri komutanının bütün protestolarına rağmen yine kabul ediyordu; söz konusu kuvvet komutanı sonraları, Amerika'yla olan savaşın, kendisi için o an başladığını söylemiştir.

Washington Konferansı'nda, İngiltere-Japon ittifakı da yenilenmeyip bir kenara fırlatıldı. Çünkü İngiltere bu anlaşmanın önceki koşullarla yenilenemeyeceğini savunan ABD ve Kanada kamuoyuna kendini bağımlı hissediyordu. Böyle bir ittifak gerek Milletler Cemiyeti Anlaşması ile, gerek de onun hedeflerinden biri olan silahsızlanmayla bağdaşmaz bulunuyordu. Bazı İngiliz politikacılar bu anlaşmanın yürürlükten kaldırılışını anlayışla karşıladılar. Fakat Lord Chatfield sonradan şunları yazacaktır: «Bu davranış o dönemde her ne kadar politik bir manevra olarak yorumlandıysa da, aslında egemen konumumuzu sarsmıştır. Güçlü bir dost yerine, güçlü bir düşman edindik.» Japonya ittifakın sürmesinden yanaydı. İttifakın yerini alan Dörtlü Kuvvet Paktı (ABD, İngiltere, Fransa ve Japonya) dostluğu değil de karşılıklı danışmayı öngördüğünden, Japonya'nın ihtiyaçlarına cevap veremiyordu. Ne var ki İngiliz-Japon ittifakı 1923 Ağustos'unda sona erdi.

Washington Konferansı'nın bir başka sonucu da, Şubat 1922'de Dokuzlu Kuvvet Paktı'nın doğuşu oldu. Bu pakt Çin'in toprak bütünlüğünü ve Çin üzerinde her ülkeye eşit ticaret olanağının sağlanmasını savunuyordu. Çinliler, Shantung'un kendilerine koşul öne sürülmeksizin geri verilmesinde direttilerse de, İngiliz ve Amerikan baskısı altında, Japonya'nın bölgedeki ekonomik üstünlüğünün ve politik etkinliğinin korunacağına ilişkin güvence vermeyi kabul ettiler. Çin'le olan bağlarını biraz daha ilerletebilmek için Japonya Aralık 1922'de Lansing-Ishii Anlaşması'nı geçersiz kıldı. Bu görüşmeler boyunca Japonya'nın kilit adamı, konferanstaki baş delege Baron Shidehara Kijuro (1872-1951).ydu. 1924-7 yıllarındaki **Kenseikai** hükümetinin Dışişleri Bakanı olan Baron Shidehara Kijuro, onun devamı sayılan **Minseito** hükümetinde de 1929-31 yılları boyunca kabine üyesi kalmıştır. (Bundan sonra da sağ kalıp MacArthur rejiminin ilk günlerinde, 1945-6 yılları arasında Başbakanlık yapacaktır.) Shantung Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden altı ay sonra Japonya, kendisine kiralanan Kiaochow bölgesini geri vereceğine, Tsingtao'daki askerlerini otuz gün içinde ve Kiaochow-Tsinan demiryolunu koruyanları da altı ay içinde geri çekeceğine söz verdi. Shidehara 18 Ocak 1927'de Çin'e, Japonya'nın tutumunu saptayan ve kısa zamanda Shidehara Politikası adıyla tanınacak olan şu dört ilkeyi götürdü:

I — Japonya, Çin'in toprak bütünlüğüne saygı gösterecek ve iç işlerine karışmayacaktı.

II — İki ülke arasındaki ekonomik dayanışma ilerletilecekti.

III — Japonya, Çin hükümetinin açıkladığı hedeflere yakınlık duyacaktı.

IV — Çin'in içinde bulunduğu güç koşullar gözardı edilmeyecek, fakat Japonya'nın hayati çıkarları da korunacaktı.

Çin karışıklıklar içindeydi. Kuomintang yönetimini kabul ettirmeyi başaran Chiang Kai-shek, aynı başarıyı Kuzeye doğru ilerleyen Kuomintang kuvvetlerinin kontrol edilmesinde gösteremiyor, Nanking ve Hankow'daki yabancı toplulukların tehdit edilmesine engel olamıyordu. İngilizlere kalsa, çıkarlarını ve yurttaşlarını korumak için silahlı müdahaleden yanaydılar. Fakat Shidehara Japonya'nın asker göndermemesini daha doğru buldu. Japonya'nın Çin'deki ekonomik yayılmasıydı onu asıl ilgilendiren. Çin, Japonya'nın doğal ihraç pazarı haline gelmişti ve Shidehara da Çin iç savaşına karışarak bu durumu tehlikeye atmak istemezdi elbette. Daha önce, 1925 yılında, Mançurya diktatörü Chang Tso Lin'in, Çinli generallere karşı yardım isteğini de, iki kez reddetmişti bu yüzden. Hatta Mançurya'da barışı korumak için mücadeleyi savunan bazı kabine üyelerinin karşı çıkışlarını bile göze almıştı.

JAPONYA'NIN MANÇURYA ÜZERİNDEKİ EMELLERİ

Shidehara, Japon ekonomik etkinliğinin yalnızca Mançurya'yla sınırlı kalmasını değil, bütün Çin'i kapsamasını istiyordu. Ancak bu planın uzun

Japonya'nın Pasifik'teki zaferlerini öven bir İtalyan kartpostalı.

dönemde başarılı olup olmayacağı kuşku götürürdü. Chiang Ki-shek ordularının güdüsü olan milliyetçilik, onları kısa zamanda karşı karşıya getirecekti. Mançurya'daki Japon çıkarlarının uzlaşmazlık konusu olacağı apaçıktı. Chiang Kai-shek'in 1927 yılında Japonya'yı ziyaret edip Başbakan Tanaka'ya, eğer Japonya Kuomintang'ın hedeflerine ulaşmasına yardımcı olursa Japon çıkarlarına saygı gösterileceğine ilişkin güvence vermesine rağmen, söz konusu çıkarlar milliyetçilikle bağdaşmazdı.

Shidehara'nın Dışişleri Bakanı olduğu **Minseito** kabinesi Nisan 1927'de düşürüldü; bu düşüşte Çin'e karşı çok yumuşak davranıldığı kanısının yaygın olması önemli rol oynamıştı. Tanaka kabinesi kuruldu. Başbakan Tanaka Giichi, **Seiyukai**'nin de başkanı ve yüksek rütbeli bir generaldi. Gerek partisinin, gerek de askerî çevrelerin isteği, Shidehara'nın dostluk politikasının değiştirilmesi yolundaydı. Ve bir yıl içinde (1927-8) Tanaka, Çin'e, Japon yurttaşlarını korumak ve Mançurya'ya yayılan iç savaşı önlemek amacıyla üç sefer heyeti yolladı. Tanaka kendi politikasını Haziran 1927'de, Uzakdoğu Konferansı'nda kısaca dile getirdi. Bu arada Çin'e ilişkin politikasıyla Mançurya'ya ilişkin politikasını özenle ayırmayı unutmadı; çünkü ikincisinde düzeni korumak Japonya'nın «özel» bir hakkıydı. Tanaka'nın başka niyetleri de vardı elbette. Genel Komutanlığın yardımcı başkanı olarak Tanaka, 1917 yılının Sibirya Sefer Heyeti fikrinin savunucusuydu. O günden beri Mançurya ve Kore'de bağışık bir bölge yaratıp komünizmin Uzakdoğu'daki ilerleyişini durdurmayı düşlüyordu. Yasallığa kavuşmuş olan Japon Komünist Partisi'nin 1928 yılı seçimlerinde epey iskemle kazanmış oluşu, Tanaka'yı yurt içinde de aynı biçimde davranmaya itti; o yılın mart ayında 1.000'i aşkın komünisti ve solcu radikali tutukladı. Tanaka'nın, Mançurya'yı Çin'den ayırma planları, Mançurya'yı Japon ordusunun desteğiyle yöneten diktatör Chang Tso Lin'in yine desteklenmesine dayanıyordu. Chiang Kai-shek'in 1927'de Kuzeye doğru harekete geçişi planın az da olsa değişmesine yol açtı. Chang Tso Lin etkinlik alanını Mançurya'nın dışına, Kuzey Çin'e doğru taşırıyor, ihtirasları arttıkça da Japon müdahalesine bel bağlıyordu. Tanaka, Kwantung ordusunu (Japonya'nın Mançurya'daki ordusuna Port Arthur'un bulunduğu yarımadanın adı olan bu ad verilmiştir) Chang Tso Lin'in kuvvetlerini silahsızlandırmak üzere harekete geçirmeye karar verdi. Aynı zamanda Pekin'e de elçilerini yollayıp Chang'ın Mançurya'ya çekilmesi halinde onu silahsızlandırmak üzere hiçbir girişimde bulunulmayacağına ilişkin güvence alacaktı. Böylece Chang Tso Lin Mançurya'yı eskiden olduğu gibi yine Japon şemsiyesi altında yönetecek, Çin'in geri kalanı da Chiang Kai-shek'e kalacaktı. Kwantung ordusu mensupları, Chang Tso Lin'in Kuzey Çin'den Mançurya'ya çekilmesi için izin verilmesi emrini aldıklarında çılgına döndüler. İlk olarak silahsızlandırma kararını duyduklarında, bunun Japon politikasında güçlü bir dönüm noktası olduğunu sanmışlardı. Bu emrin «son saniye» âcizliğinin bir ifadesi olduğu kanısına varan bir grup subay, sorunu kendileri halletmeye karar verdiler. 4 Haziran 1928'de Tanaka'nın treni, bir Kwantung ordusu albayının yönetimindeki Japon Bağımsız Demiryolu Muhafızları tarafından havaya uçuruldu.

Açılan soruşturma bu olayda bazı yüksek rütbeli subayların da suç ortağı olduklarını gösteriyordu. Fakat Tanaka'nın kabinesi baskı yaparak, onu bu subayları savaş divanına vermekten alıkoydu. Sonuçta bu subaylara karşı görev ihmalinden ötürü bazı cezaların verilmesi yeğlenip, sorunun örtbas edilmesi yoluna gidildi; Kwantung ordusu komutanı olan general de bu işe dahildi. Tanaka İmparator'a olayla ilgili rapor vermek istediğinde, açıklamaları İmparator tarafından kısa kesildi ve İmparator Tanaka'yı dinlemeyi reddetti. Kabine düştü. Hamaguchi bir kez daha geri geldi; Shidehara yine Dışişleri Bakanı'ydı. Japonya'yı askeri bir serüvene sürüklemek isteyen Kwantung ordusu aşırıları bu hedeflerini gerçekleştirebilmek şöyle dursun, «yumuşak» politikanın geri gelmesine yol açmışlardı.

Ordu davasından vazgeçmiyordu. Suikastlerin birbirini kovaladığı görüldü. Hem politikacılar, hem kapitalistler bundan paylarını aldılar. Yasuda ortaklığının başı Yasuda Zenjiro 1921 yılında kendi evinde sağcı bir fanatik tarafından öldürüldü. Eski bir gazeteci ve Dışişleri Bakanlığı görevlisi, aynı zamanda da soyluluk unvanı bulunmayan ilk Başbakan niteliğini kazanmış olan Hara Kei yine o yıl içinde katledildi. Başbakan Hamaguchi Kasım 1930'da vurulup ağır yaralandı. Suikastçi **Aikokusha** (Japonya'nın bütün Asya'ya yayılmasını savunan aşırı milliyetçi bir örgüt) üyesiydi. Başbakan daha sonra aldığı yaralardan öldü. 1932 yılında hem Maliye Bakanı Inoue Junnosuke, hem yeni Başbakan Inukai Tsuyoshi art arda öldürüldüler. Ordunun askeri bir diktatörlük kurmak üzere bir hükümet darbesine girişeceği ve kendi yöntemlerini geçerli kılmak için şiddete başvuracağı anlaşılıyordu. Subaylar kendilerini 1868 yılında Tokugawa yönetimini deviren klan beylerine benzetiyorlar ve açıklamalarında bir ulusal canlanış *politikasından, Meiji Restorasyonu'na eş olabilecek bir «Showa Restorasyonu»*ndan söz ediyorlardı. 1931 yılı baharında bu hedeflere ulaşmak ve Savaş Bakanı General Ugaki'nin yönetiminde bir askeri hükümet kurulması yolunda çevrilen entrikalar doruğuna varmıştı. Fakat Ugaki'nin bu işe katılmayarak kendini sahneden çekişi, yapılan bütün hazırlıkları başarısız kıldı. Ne var ki yüksek rütbeli subaylar arasında disiplinsizlik ve başına buyrukluk almış yürümüştü bir kere, yeni şiddet olayları beklenmeliydi.

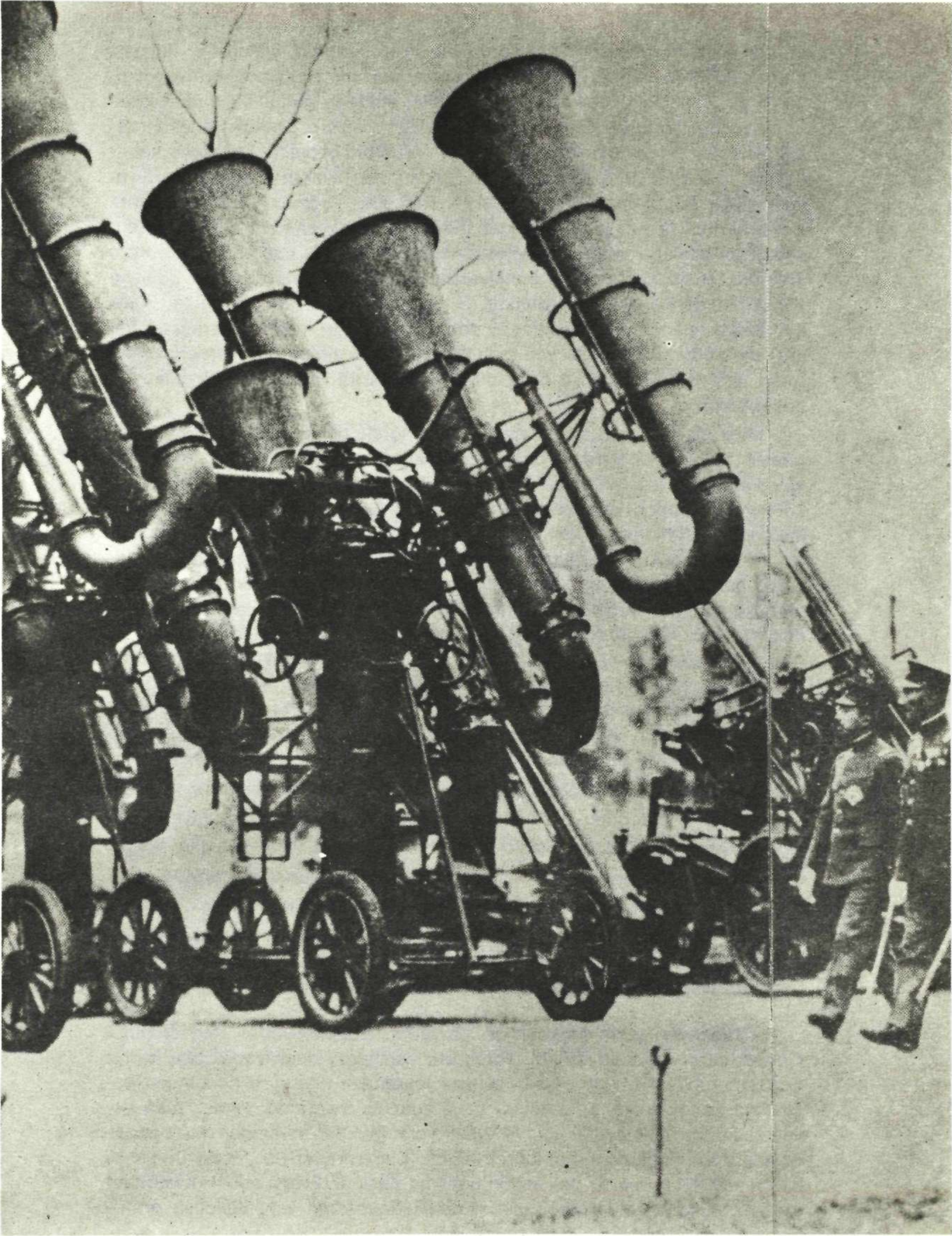
POLİTİK KOKUŞMA : ASKERİ ŞİDDET

1921-31 onyılı boyunca değişmez hükümet seçenekleri olan iki parti, **Seiyukai** ve **Minseito** bu patlamaları kontrol altına alabilme yeteneğinden yoksundu. Bir kere politik kokuşma olgusuyla büyük sermaye arasındaki doğrudan ilişki - ki askerler de görünüşte bunu hedef alıyorlardı - fazla açıkça biliniyordu. Yüksek tabakadan politikacıların çoğunun büyük sermaye ortaklıklarıyla aile bağları vardı. Örneğin, Shidehara'nın karısı bir Iwasaki'ydi ve Mitsubishi'lerin yakın akrabasıydı. Shidehara'nın seleflerinden Kato Takaaki'nin karısı da aynı durumdaydı Rüşvet, istenilen politik **hedeflere ulaşma yolunda vazgeçilmez bir araçtı. Bu olgu ya Yamamoto kabinesinin 1914'te deniz silahları olayında yarattığı skandalda olduğu gi-**

bi, *ucu uluslararası şirketlere varan büyük boyutlarda*, ya da her iki partinin 1920'lerde yaptığı gibi, toprak spekülasyonu biçiminde ortaya çıkabiliyordu. Sivil politikacıların kendileri bile, şiddetin güdüsü altında olduklarını yadsımıyorlardı. **Seiyukai**'nin 1918-1921 yılları arasındaki başkan vekili olan Hara Kei, tıpkı Amerikan patronları gibi kendisine koruyucu kabadayılar tutmuştu. **Seiyukai** başkanı Tanaka ise Mançurya'daki askeri yayılmacılığa göz yumabilecek türdendi. Her şeye rağmen 1920'lerin parlementerlerinin hepsinin de yüreksiz olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin, **Kenseikai**'nin başkanı (sonradan **Minseito**'nun) ve 1925'te başbakan olan Kato Takaaki, seçimlerdeki oy potansiyelinin darlığını görmüş, bunun genişletilmesinin gerekliliğini kavramıştır. Bu amaçla mülkiyete dayalı oy hakkı sınırlamasını kaldırmış, böylece oy potansiyelini dört katına çıkarmıştır. As*keri masrafların kısılması yönünde bir girişimde bulunma cesaretini* gösteren yine Kato olmuş ve ordu bütçesinin dörtte birini keserek bunu da başarmıştır.

Meşruti hükümeti devirmeye kararlı, hırslı genç subaylar, kendi bağımsız devletlerini kurmak amacıyla Mukden'i ve Mançurya'nın öteki büyük kentlerini işgal etmeye karar verdiler. Onlara göre, fazla zamanları kalmamıştı; Japon kabinelerinin yeteneksizliği ve Mançurya'daki Çin yetkililerinin politikalarına karşı dirençsizliği - ki o sıralarda Çinliler madenler ve demiryolları üzerindeki Japon ekonomik boyunduruğundan kurtulmaya bakıyorlardı - kısa zamanda Japonya'nın zaten güç kazanılmış egemen konumunun büsbütün yitirilmesine yol açacaktı. Bu kez olay yerindekiler (yani Kwantung ordusu subayları) yalnız da sayılmazlardı. Tokyo Genel Komutanlığındaki dostlarıyla tam bir işbirliği halindeydiler. Dışişleri *Dairesi subayların planını Mançurya'daki adamları aracılığıyla* öğrenmişti. Shidehara ve Başbakan Wakatsuki, İmparator'a başvurdular; Bakan General Minami yoluyla orduyu etkilemesini istediler. İmparator bunu kabul etti ve General Minami'ye, ordunun Tokyo kararlarına uymaması yüzünden duyduğu hoşnutsuzluğu açıkça belirtti. Minami karşılarında güçlü bir muhalefet olduğunu sezdiğinden İmparator'un bu kararına uymamazlık edemezdi, ama hiç de gönüllü değildi. Tümgeneral Tatekawa'dan, Kwantung ordusu subaylarına, olay çıkarmaya olan iştahlarını saklamaları emrediliyordu. Tatekawa da pek gönüllü olmadığından görevi savsaklama yoluna gitti. Uçağa bineceği yerde, demiryoluyla seyahat etmeyi yeğledi. Bir telgraf çekerek yolda olduğunu ve geliş nedenini önceden bildirdi: Kwantung ordusunun planladığı olayın yaratılmasını önlemek.

«Tatekawa yarın Mukden'de olacaktır. Konukseverlik rica olunur.» Gerçekten de öyle davranıldı. Tatekawa yanındaki önemli mektubu henüz Başkomutan'a iletmeden, gelir gelmez lokantaya alındı ve kendinden geçinceye kadar yedirilip içirildi. O gece saat on sularında, yemek hâlâ devam ederken, Güney Mançurya Demiryolu Mukden'in hemen kuzeyinden duyulan patlamalarla paramparça edildi. Çin askerleriyle Japon Demiryolu Muhafızları arasında beklenilen çatışma başladı. Ertesi sabah Kwantung ordusu Mukden'i eline geçirmişti. Pasifik Savaşı'nın yolu açılmıştı artık.

İmparator Hirohito (soldaki) düşman uçaklarının yerini saptamakta kullanılan ilkel, radar öncesi ses detektörlerini denetliyor, Osaka 1934.

ALTINCI BÖLÜM

1930'lar: Asya Yayılması

Japon ordusunun Mukden'i alması üzerine, Kore'deki Japon birlikleri komutanı kendi askerlerini de işe karıştırıp Yalu'yu geçmek ve yardıma gitmek istedi. «Kesinlikle izniniz yok,» diye telgraf çekti Savaş Bakanı. «İmparator'dan onay çıkana kadar bekleyin.» (Birliklerin bir yabancı devletin sınırını aşması söz konusu olduğunda İmparator'un onayı gerekmekteydi. Bu durumda Kore ve Çin arasındaki sınır aşılacaktı.) 23 Eylül 1931'de İmparator **Minseito** başkanı Wakatsuki'yi kabul ederek, kabine politikasının Çin toprakları üzerinde genişleme eğilimi taşımaması gerektiğini bildirdi. Durum hemen gözden geçirilmeliydi. Yapılan kabine toplantısında her ikisi de anti-militarist olan Dışişleri Bakanı Shidehara'yla Maliye Bakanı Inoue, ordunun bir meydan okuması sayılabilecek Yalu'yu geçme girişimini ve üstelik İmparator'un da bu işten hoşnut kalacağının umulmasını şiddetle eleştirdiler. Wakatsuki orduyu durdurmak zorunda olduğunu kavramıştı. Ama bu işi yaparken aslında hiç gönüllü olmadığını, ancak İmparator'un böyle istediğini ima etmekten de geri kalmadı.

Kwantung ordusunun politik serüvenciliği, ordunun bir bütün olarak hükümete muhalefetini doruğuna vardırmıştı; bu muhalefet özellikle Dışişleri Bakanı ve Dışişleri Dairesi üzerinde yoğunlaşıyordu. Dışişleri Dairesinin yurt dışındaki sefirleriyse, Wakatsuki kabinesinin, binbaşı ve albayların başıboşluğuna böylesine seyirci kalabilmesini dehşetle izliyorlardı.

Tarihte «Ekim Olayı» adıyla anılacak olan 1931 entrikasına birkaç subayın adı karıştı. Hedefleri kabineyi devirip yerine askeri bir grubu getirmekti. Girişim yine başarısızdı ve darbeciler tutuklandılar. Ama yine eskiden olduğu gibi, asıl suçlarıyla ilgisi bulunmayan çok hafif cezalarla kurtuldular. Oysa onların böylesi hafif cezalarla kurtulabildikleri dönemde, herhangi bir sol politik faaliyete katılan siviller Barışı Koruma Yasası uyarınca çok ağır cezalara çarptırılıyorlardı. Sonunda Wakatsuki kabinesi istifa edip yerini Inukai Tsuyoshi başkanlığındaki bir **Seiyukai** hükümetine

Baron Wakatsuki Londra Anlaşması'nı imzalıyor, St James's 1930.

bıraktı. Inukai oldukça karmaşık eğilimlere sahipti. **Minseito** nasıl Mitsubishi'nin çıkarlarına derinden bağlıysa, onun partisinin de öteki büyük sermaye ortaklığı Mitsui'yle yakın bağları vardı. Fakat Inukai gençliğinde Okuma Shigenobu'nun yandaşı olmuştu. Okuma Shigenobu düşmanlık dolu bir ortamda anayasa ve insan haklarının savunmasını cesaretle yapıp istifasını verdiğinde Inukai de onunla birlikte istifa etmişti. Partisi, Çin'de daha sert bir tutumun izlenmesinden yanayken, Ikunai politik gücü askerlere bırakmaya hiç de meraklı değildi.

Ne var ki ordu durdurulamazdı artık. Şangay'da demirli bir Japon deniz filosuyla Çin birlikleri arasında çatışma çıktığında ordu harekete geçip denizcilerin yardımına koştu; çatışma sona erene kadar kente dört tümen asker yerleştirilmişti bile. Fakat en kötüsü bundan sonra oldu. Kwantung ordusunun koruması altında, silinip gitmiş Manchu Hanedanı'nın son mirasçısı Henry Pu Yi, Japonların Çin'den koparıp var ettikleri yeni devletin başına, tahta çıkarıldı. Mart 1932'de Manchukuo (Mançurya bundan sonra bu adla anılacaktı) tarih sahnesindeki yerini alıyordu. Böylesi bir oldubitti karşısında Inukai elinden gelenin en iyisini yaptı ve Mançurya'daki Çin etkinliğini tanıdığını Çin'e bildirdi. Mançurya'nın ayrı bir rejimce yönetilmesi gerekiyordu. Başlıbaşına bağımsız bir devlet, Dokuzlu Kuvvet Paktı'nın öteki imzacı ülkeleriyle Japonya'yı uzlaşmazlığa sürükleyebilirdi. Uzun politik yaşantısının sonucunda Çin'le daha çok ilişkisi olduğunu, bunun öteki arkadaşlarında bulunmayan bir avantaj olduğunu düşünüyordu Inukai. Bu yüzden de Çin'le bir anlaşma zemini kurabileceğini umuyordu. Ulusa yönelik demecinde, Japonya'nın anayasal yapısının dışarıda verimli ilişkiler kurabilmeleri bakımından çok önemli olduğunu özellikle vurgalayan İnukai, 1 Mayıs 1932'de sağ ve sol uçları şiddetle suçlayıp parlamenter yönetimin ıslah edileceğini duyurdu. Bu demecin yayınlanmasından iki hafta sonra, 15 Mayıs'ta bir grup genç kara ve deniz subayı Inukai'nin evine güpegündüz baskın yapıp onu öldürdüler. Olay gerek yurt içi, gerek de yurt dışı kamuoyunda şok etkisi yaptı; hiç değilse o an için. Fakat suikastçiler yargıç önüne çıktıklarında, kendi görüşlerini sergilemeleri için yeterli zaman geçmişti ve Japon kamuoyu onlardan yana dönüyordu. Subayların yurtsever duygularla hareket ettikleri düşünülüyordu; politik partilerle onların arkasındaki endüstri sermayesinin, Japonya'nın Asya ve yurt içindeki gerçek çıkarlarına ihanet ettiği kanısı yaygındı. Kita Ikki.nin faşist fikirleri ve Okawa Shumei'nin yayılmacı felsefesince uyarılmış suikastçiler, birçok başka subay gibi, Japon köylülerinin - özellikle kuzeydoğu Japonya'dakilerin - 1931 ve 1932 yıllarındaki sefil durumundan çok etkilenmişlerdi. 1920'lerde yaklaşık 5.500.000 Japon ailesi 1-2 hektarlık topraklarında tarımla uğraşıyorlardı; temel ürün pirinçti. Zaten bütün ülkenin ekili topraklarının yarısından çoğu pirinç ekimine ayrılmıştı. Pirinç fiyatları yirmilerin sonunda olduğu gibi yüksekken, çiftçi ailelerinin geçimi nispeten yerindeydi. Fakat 1927 yılı ve sonrasında gereğinden fazla ekinin üst üste gelmesi, pirincin olağanüstü bollanışı işleri değiştirdi. Hükümetin, pirinç fiyatlarını durağan kılmak için fazla stokları satın alması da bir işe yaramadı. Dört ay içinde (1930-1) pirinç fiyatı, **koku**'su 27 **yen**'den 18 **yen'e**

düştü. Japonya'nın denizaşırı yayılması da pirinç fiyatında belirleyici bir rol oynuyordu. Kore'nin pirinç üretimi, 1910 yılındaki ilhaktan bu yana, yirmi yıl içinde 1/3 oranında artmıştı. Formoza'nın üretimiyse her zamankinden fazlaydı. Japonya bu ürünü satın almalıydı, artan nüfusun fazladan pirince ihtiyacı vardı. Nüfus artışından Japon çiftçileri yararlanamadılar. Dışarıdan ithal edilen ucuz pirinç ihtiyacı karşılıyordu çünkü.

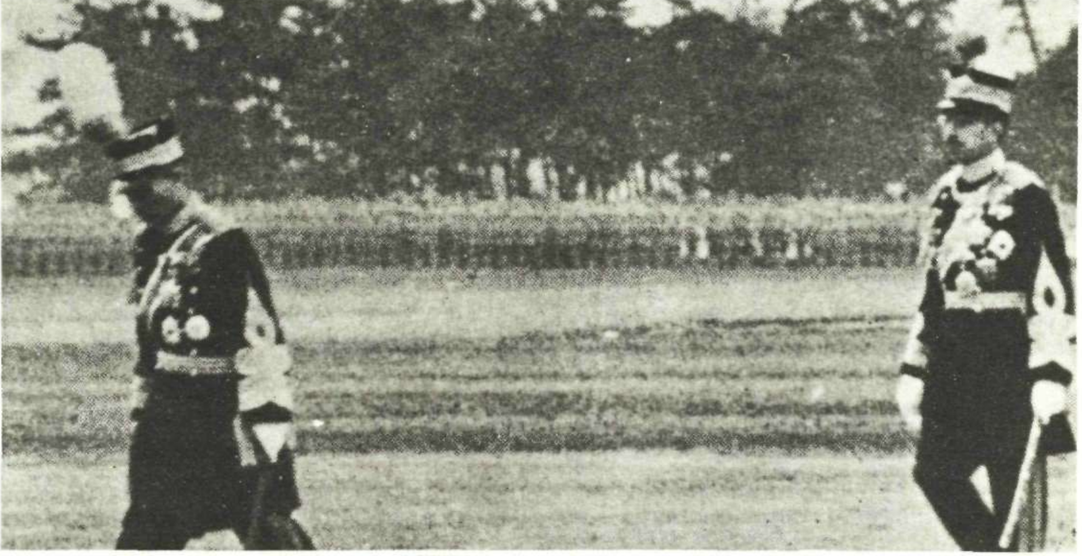
Amerika'nın 1929 bunalımı işleri daha da karıştırdı. Japon çiftçi ailelerinin 2/5'inin ikinci bir gelir kaynağı da ham ipek üretimiydi. Üretilen ipeğin en büyük pazarı ABD'ydi. Ham ipeğin ölçü birimi **kin**'dir. 1 **kin** yaklaşık olarak 1,150 kg'a eşittir. 1923 yılında 100 **kin** 2.150 **yen**'e ihraç edilmekteydi. 1925'ten itibaren fiyatlar düşmeye başladı, ama yine de Birinci Dünya Savaşı öncesine oranla iyi sayılırdı. Amerikan pazarının çöküşüyle birlikte 100 **kin,** Ekim 1930'a kadar 540 **yen**'e ve Haziran 1932'ye kadar da 390 **yen**'e düştü. Bu durum, geçimlerini pirinçten ve ipekten sağlayan çiftçilerin gelirlerinin yarı yarıya, hatta bazı yerlerde 3/4'ü oranında azalması demekti. Bu istatistikler aynı zamanda aile faciaları anlamına da geliyorlardı. Bundan böyle ham ipek üretiminde çalışamayacak olan çiftçi kızları için tek yol kalıyordu; kentlerde fahişe olarak çalışmak. Birçok aile yaşayabilmek için kızlarını randevuculara sattılar. **Minseito** kabinesinin ıslahat tedbirleri yavaş ve yetersizdi. Kökenleri Japonya'nın en yoksul yörelerine dayanan genç subaylar, olup bitenin suçlusu olarak parlamenter hükümeti ve onunla sıkı bağları olan büyük sermayeyi görüyorlardı. «Köylülerin yoksulluğu, Faşist hareketin saldırgan bir nitelik kazanmasının ve 1931'den sonra iyice yoğunlaşan sağcı terörün en belirgin nedeniydi,» diye yazıyor bir Japon sosyolog.

Askerlerin bir başbakanı katletmekten çok daha öte niyetleri vardı. Enerji santrallarına, bankalara, parti merkezlerine saldırıldı, sıkıyönetim ilanına ortam hazırlandı. Bir kez o noktaya varıldıktan sonra diktatörlüğe geçmek çok kolaydı artık. Savaş Bakanı'nın ikircikli demeci boşuna değildi: «İşlenen cinayet ulusal yasaları çiğnediğine göre suçluların hoşgörüsüzce cezalandırılmaları gerekir elbette. Fakat ne ün sağlamak, ne de ihanet amacıyla hareket etmedi onlar. Yaptıkları hareketi İmparatorluğumuzun çıkarına sandıkları için yaptılar. Bu nedenle dava dar bir görüş açısıyla ele alınmamalı.» Alınmadı da. Suçlulardan yalnızca biri müebbet hapis cezasına çarptırıldı, ötekiler en az dört yıla kadar değişen hükümler giydiler. On bir Askeri Akademi öğrencisi, askeri yetkililerce üçer ay hapis cezasına çarptırıldılar.

MİLİTARİZM GEMİ AZIYA ALIYOR

Bu hükümetlerden çıkarılan ders unutulmadı. Inukai kabinesinin yerini kimin alacağı tartışmaları başgösterdiğinde, ordunun herhangi bir partinin hükümeti kurması fikrine karşı olduğu anlaşıldı. Sonunda 22 Mayıs 1932'de eski Kore valisi Amiral Vikont Saito'nun başkanlığında bir **Seiyukai**

1930'lar çoğu Japon tarafından **kurai tanima,** yani «karanlık vadi» olarak anılır. Bu onyıl boyunca askerî faşizm gemi azıya aldı, yurt dışında denetlenmez bir saldırganlık ve yurt içinde de caniyane terörüyle kendini gösterdi. Askerî çevrelerde «Showa Restorasyonu»ndan söz ediliyordu sürekli. Sözümona kapitalist ortaklıklar (yani **zaibatsu**) zenginliklerinden arındırılacak, siyasî partiler güçlerini İmparator'a ve silahlı kuvvetlere devredeceklerdi. Askerî darbe denemeleri ve suikastler birbirini izledi, bu arada ordu da kendi içinde bölünmüştü. İmparator yasal olarak tek egemen ve kişisel olarak da çoğundan ileri görüşlüydü, fakat o bile önleyemezdi olup biteni. Resimde İmparator askerî bir denetleme sırasında görülüyor.

Eskı samuray geleneklerinin artık öldüğünün son kanıtı: Japonlar cansız Çinlilerin bedenleri üzerinde süngü çalışması yapmayı alışkanlık edinmişlerdi.

1934 yılında kadınlar askerî eğitim görüyorlardı.

ve **Minseito** koalisyonu kuruldu. Yeni hükümetin Savaş Bakanı General Araki Sadao'ydu. Onun genç subaylar arasında disiplini sağlayabileceği umulmuştu. Sağlayabilirdi gerçekten, fakat yalnızca kendi amaçları için. Araki, ordunun, adına «İmparatorluk Yolu Ekolü» (Kodo-ha) denen fraksiyonundandı. Bu fraksiyon, otuzların ortalarında «Kontrol Ekolü» **(Tosei-ha)** adlı fraksiyon çıkıp da belirleyici rolü alana kadar, uzun yıllar etkinliğini sürdürmüştü. Her iki fraksiyon da anayasal hükümet biçimlerine karşıydı, nietkim Inukai kabinesi, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı bitimine kadar göreceği son parti kabinesi oldu. Ama yine de farklılıklar yok değildi. **Tosei-ha'**yı asıl ilgilendiren Çin'in sömürülmesiydi. **Kodo-ha** da aynı amacı taşımakla birlikte, onlar için asıl olan Sovyet Komünizmi tehlikesiydi. Japonya ve Sovyetlerin günün birinde savaşa tutuşmalarının kaçınılmaz olduğunu düşünüyorlardı.

Bu arada Milletler Cemiyeti'ne de hesap verilmesi gerekiyordu. Lord Lytton başkanlığındaki Cemiyet komisyonu Mançurya olayı ve Manchukuo'nun kuruluşuyla ilgili araştırmaya girişti. Ekim 1932'de verdiği raporunda, Mançurya rejiminin özgün ve kendiliğinden gelişen bir bağımsızlık hareketiyle kurulmadığını bildiriyordu. Mançurya'nın ekonomik gelişiminde Japonya'nın payının güvence altına alınacağını belirterek devam eden rapor, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesini öngörüyordu. Japonya'nın Manchukuo'yu, Eylül 1932'de bağımsız bir devlet olarak tanıması bir yandan Çin egemenliğinin hiçe sayılması anlamına gelirken, öte yandan Kwantung ordusu ve yandaşlarına da tarihi önemi olan bir ayrıcalık kazandırmıştı. Başbakanın ve hatta İmparator'un tüm dileklerine rağmen, Japonya Lytton Raporu'na kulak asmamakta diretti; Japon delegeleri Şubat 1933'te Cenova'daki Milletler Cemiyeti toplantısını terk ettiler. Ordu, Japon dış politikasını istediği yöne çekmeyi başarmıştı. İç işlerindeydi şimdi sıra.

«Ordu» çok geniş kapsamlı bir kelime tabii; kişi gerçekte olduğundan fazla bir birlik ve fikir uyumu bulunduğu kanısına varabilir. Ama öyle değildi. Ordunun çoğu kesimleri parti politikasına karşı aynı kini besliyor ve Japonya'nın Asya'da yayılmasını istiyorlardı, fakat ordu kendi içinde bölünmüştü. **Kodo-ha'**yla **Tosei-ha** arasında iktidar için sürdürülen iç mücadele, Mançurya ve Tokyo'da önemli boyutlara varmıştı. 26 Şubat 1936'da **Kodo-ha** iktidarı ele geçirmek için ciddi bir girişimde bulundu. Birinci Tümen'in Yüzbaşı ve Teğmenleri 1.500 kişiyle birlikte, merkezi hükümet binalarını zapt etmek üzere başkentin karlı sokaklarında yürüyüşe geçtiler. Meclis, Savaş Bakanlığı, Merkezi Polis Dairesi ve Başbakanın evi işgal edildi. 15 Mayıs (1932) serüveninin benzeri, fakat daha büyük çaplısıydı bu. Müfrezelerce asker Başbakan Okada'yı, Maliye Bakanı'nı, İmparator'un Başdanışmanı Kont Makino'yu ve başka hükümet görevlilerini avlamak üzere seferber edildi. Başbakanı tanımayan suikastçiler, onun yerine yanlışlıkla kayınbiraderini öldürdüler. Evini gözaltında tutmalarına rağmen Başbakan, yas tutanlar gibi giyinip kayınbiraderinin tabutunu izleyerek kaçmayı başardı. Makino ve Başmabeyinci Suzuki ucu ucuna kurtuldular. Çoğu yaşlı olan ötekilerse, ailelerinin gözleri önünde hunharca katledildiler.

Pearl Harbor baskını üzerine 22 Aralık 1941 tarihli **Time** dergisinin kapağına «Japon saldırgan: Amiral Yamamoto» başlığı atılmıştı.
Japonya'nın «Yeni Asya Düzeni» hedefine yönelik propaganda afişlerinden: Bir Hintli kendi yurttaşlarını «beyazların kanlı yönetimlerini» sürdürmelerine işin vermekle suçluyor. Kurukafalar Hindistan ayaklanmasını ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki Hint ölülerini simgeliyor.

Bundan sonra asiler duruldular. Tokyo'nun merkezini dört gün boyunca işgal altında tuttular; Savaş Dairesi'ndeki üstlerinin kendi lehlerine konuşmalarını bekliyorlardı. Askeri Kulüp'te sıkı koruma altındaki Savaş Bakanı ve Yüksek Askeri Konsey üyeleri görüşmeyi denediler. Buna karşılık genç subaylar bir bildiri yayınlamakla yetindiler. Ordudaki huzursuzluğun ve Japonya'nın dünyanın geri kalanıyla gerginleşen ilişkilerinin suçunu yaşlı devlet adamlarına, sermaye kodamanlarına, bürokrasiye ve partilere yüklüyorlardı. Bildiri kan dondurucu bir açıklıkla kaleme alınmıştı; «İşte bu nedenle, İmparator Majesteleri'nin uyrukları olan bizler, ülkemizi, onu bu duruma düşürenleri öldürerek korumayı görev biliriz,» deniyordu.

İmparator Majesteleri'ninse, subayların hareketlerinin niteliği konusunda hiç kuşkusu yoktu. Basın her zamanki alışkanlığıyla olaya (ya da soruna) bir öykü süsü verircesine değindiğinde, İmparator, Savaş Bakanı'na çok kesin bir dille, «Bu bir isyandır!» deyiverdi. Tokyo garnizon komutanınca imzalanmış, İmparator'un askerlerin kışlalarına dönmeleri isteğini duyuran bir «teslim ol» çağrısı asilerin üstüne havadan bırakıldı. Buna da kulak asmamazlık edemediler. Yüzbaşılardan biri intihar etti. Savaş divanında yargılanmalarının basında konu olacağını, böylece propaganda olanağı bulacaklarını düşünen ötekiler hiçbir şey yapmadılar. Bunlardan on beşi gizli bir savaş divanınca yargılanıp Tokyo askeri hapishanelerinin birinde kurşuna dizildiler. Bazı sivil akıl hocaları da - ki aralarında Kita Ikki de vardı - ertesi yıl idam edildiler.

Dışarıdaysa Japonya'nın Kuzey Çin'e olan politik ve askeri ilgisi artıyor, öte yandan politik düzeyde de kendisine İngiltere, Fransa ve ABD'nin demokratik rejimlerinden daha yakın gelen, Avrupa'nın otoriter rejimli ülkeleriyle gittikçe birleşiyordu. Kasım 1936'da Almanya ile birlikte, Sovyet Rusya'ya yönelik Anti-Komintern Paktı'nı imzaladı. Anlaşmanın gizli bir maddesi, Rusya'nın imzacı ülkelerden herhangi birine saldırması halinde, her iki ülkenin hemen bir araya gelip ortak çıkarların savunulmasını görüşmelerini öngörüyordu. Japonya otuzların başındaki bozuk ekonomik durumunu nispeten düzeltme yolundaydı. Ama yine de çoğu subaylar Çin konusunda ellerinin kollarının bağlı tutulmasına kızıyorlardı. Onlara göre, Avrupalı ulusların ve ABD'nin önlerine diktiği gümrük tarifeleri Japonya'nın ticaret yapmasını güçleştiriyordu. Öte yandan Japonya'nın nüfusu 1930-35 arasında tam 5.000.000 artmıştı. Göçmek de bir cevap olmuyordu bu soruna, gümrük tarifelerini diken ülkelerin ırkçı politikaları göçmenliği de sınırlıyordu. Tek açık kapı, ordunun yol göstericiliğinde Asya'ya yayılmaktı.

«ÇİN OLAYI»

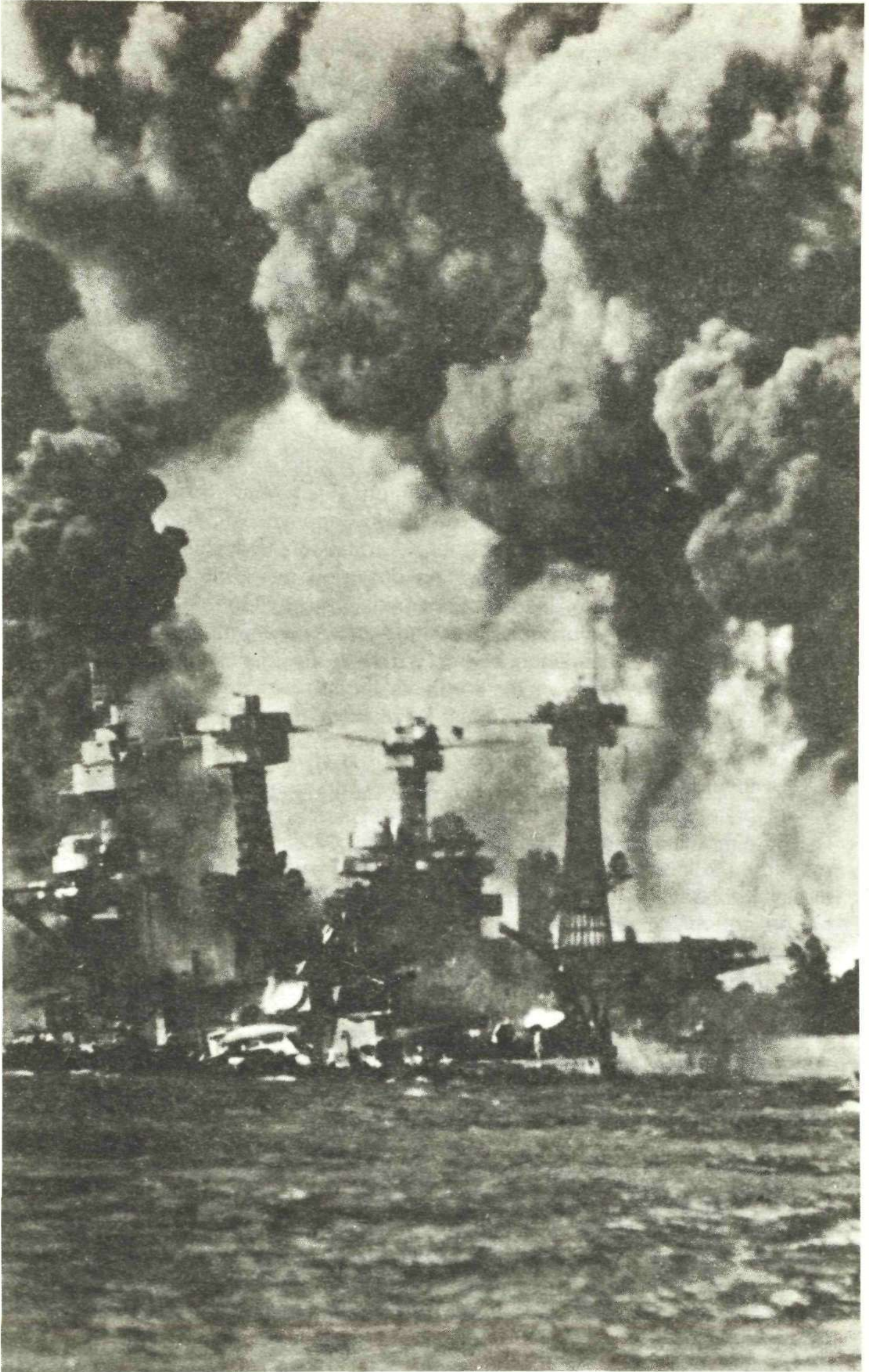
7 Temmuz 1937 gecesi Pekin yakınlarında çarpışmaların başladığı haberi geldiğinde kimse şaşırmadı. Pekin varoşlarında Lukouchiao (Marko Polo köprüsü) yakınlarında gece manevraları yapan bir piyade birliği, surlarla çevrili Wanping kentinde üslenmiş Çin 29. Ordu askerleriyle ateşe tutuşmuştu. Japonlar olayın sorumlusu kabul ettikleri Çinlileri yakalamak için kente girmek istediklerinde, Çin garnizonu bu teklifi geri çevirdi. Japonlar topçu birlikleri getirdiler ve çarpışmalar Pekin'e, Tientsin'e sıçradı.

Bu kentler ağustos ayı başında işgal edildiler. «Çin Olayı» başlamıştı artık. **Tosei-ha** yanlısı Savaş Bakanı Sugiyama, kabine üyelerinden hemen kuvvet gönderilmesi için yetki verilmesini istedi. Basında adından hâlâ «olay» diye söz edilen çarpışmalara kısa zamanda 150.000 Japon askeri katıldı. Japonlar Kuzey Çin'den çıkıp Güneyin büyük kentlerine daldılar. Önce Şangay, ardından Nanking kitle katliamlarına tanık oldu. Milletler Cemiyeti, Japonya'nın Dokuzlu Kuvvet Paktı anlaşmasına aykırı davranışını nefretle kınadı. Fakat Japonlar yine de, çarpışmalara son vermek üzere yapılan Brüksel konferansı çağrısını geri çevirdiler. Japon ordusu kolay durdurulamayacaktı. Nanking'den Yangtze boyunca yukarı ilerlediler; bir İngiliz gambotunu topa tutup ABD gemisi Panay'ı bombardıman uçaklarıyla batırdılar. Kuzey Çin'deki Japon askerleriyle Yangtze vadisindekiler 1938 yılında kuvvetlerini birleştirdiler. O yılın ekim ayında önce Hankow, sonra Canton ele geçirildi.

Nanking'teki korkunç katliam ve Panay'ın batırılışı Amerika'nın Çin'in yardımına koşacağını düşündürmüştü bir an. Fakat Amerika'nın «kendini tecrit» politikası hâlâ yürürlükteydi. Kaldı ki Japonya özür dilemekte çabuk davrandı. Japon kamuoyunun kendi ordusunun yaptıklarını desteklemediği de - gerek Amerikan sefaretine başvurup gerek de Sefir Grew'a mektup yazıp deniz kuvvetlerinin yaptığından duydukları utancı dile getiren - sıradan Japon yurttaşlarınca ifade edildi. Grew'ın güncesinin 20 Aralık 1937 tarihli sayfasında şunlar yazılıydı: «İyi giyimli Japon kadını saçından bir tutam kesti ve bir karanfille birlikte bize uzattı; ölen kocaları için yas tutan kadınların yaptığı geleneksel hareketti bu. Bir başka Japonsa karşımızda hüngür hüngür ağladı.»

Orduya göre büyük bir başarıydı kazandıkları, kendi politikalarının son onyılın politikasına üstünlüğünü kanıtlıyordu. Aylarla ifade edilen bir sürede Çin'in kalbine kadar ilerlemişlerdi. Kasım 1938'e kadar Çin'in en bereketli, en kalabalık yörelerini ve kıyı şeridinin hemen hepsini ellerine geçirmişlerdi. Chiang Kai-shek Batıya, Chunking'e çekilmişti, teslim olması bir an sorunuydu artık. Üstelik Japonlar, Chiang'ın kabinesinde uzlaşıp barış yapmaktan yana bir azınlığın var olduğunu da biliyorlardı. Batılı güçlerin protestoları, kendilerine ait bir yağmanın ayaklarının altından çekilip alındığını görenlerin ikiyüzlülüğü olarak tanımlanabilirdi. Kendileri ticaretlerini Çin'i talan etmekte kullanmakta ve zorda kalınca da silaha başvurmakta duraksamış mıydılar? Öyleyse Japonya'yı aynı şeyi yaptı diye eleştirmeye ne hakları vardı? Avrupa'da uç veren şeylerin benzerini yaşıyordu Japonya: «Yeni Düzen»in kuruluşu.

Başbakan, aristokrat bir aileden gelen Prens Konoye Fumimaro'ydu. Haziran 1937'de gönülsüzce gelmişti görevine. Askerlerin isteklerine direnmenin mümkün olmadığını seziyordu. «Bizler onların kuklalarıyız,» demişti bir keresinde. İki yol vardı Konoye'nin önünde; **Kodo-ha** yanlısı unsurları destekleyerek artık yönetilmesi olanaksız hale gelmiş **Tosei-ha**'yı dengelemek, ya da eğer başaramazsa istifa etmek. Ve Konoye Ocak 1939'da istifa etti.

Pearl Harbor: Amerikan Pasifik Filosu yıkımın eşiğinde.

YEDİNCİ BÖLÜM

Pasifik'te Savaş

Konoye'nin istifa ettiği sırada, Batılı güçlerin uzun süre kendi sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalacakları açıkça görülebilirdi. Avrupa'da Eylül 1939'da patlak veren savaş Japonya'dan sekiz ay uzaktaydı. Görünüşe bakılırsa Hitler aklına koyduğunu, ya kuvvet kullanarak, ya da 1918 galiplerinin korkaklığı sayesinde başarma yolundaydı. Japon militaristlerinin kolayca izleyebilecekleri bir çizgiydi bu. Meclisteki parti hükümeti yıkılmış, kabine üzerinde hiçbir denetimi olmayan önemsiz bir tartışma meclisi, o da partilerin gücü göz önüne alınmaksızın oluşturulmuştu. Japonya'nın tarihini ve sosyal yapısını okul kitabı mitolojilerindekine benzemeyen bir dille analiz eden liberal düşünürlere karşı cadı kazanları kaynatılmıştı. Japonya'nın ünlü hukukçusu ve Lordlar Kamarası üyesi Profesör Minobe Tatsukichi 1911 yılından beri İmparator'u devletin bir organı olarak düşünmekteydi; «Prens Ito'nun İmparator'u devletin 'başı' olarak tanımlamasından kaynaklanan ve Japonya'nın bütün hukukçularınca benimsenen bir kuram,» diyordu buna. Şubat 1934'te Lordlar Kamarası'nda, General Baron Kikuchi, Minobe'nin kuramını ileri sürdüğü kitabını şiddetle kınadı. «İmparatorumuzu, Çin İmparatoru ya da herhangi bir Batılı hükümdarla aynı kefeye koymak, ulusal politikamızın başarı sırrını ortadan kaldırmaktır,» diyordu. «Bu görüşleri savunan okumuşların ve politikacıların fikirlerini yok etmezsek, ulusumuzun geleceği tehlikeye girer.» Bir yıl sonra, Minobe'nin akıllıca yaptığı savunmaya da öfkelenerek bir kez daha saldırdı. Nisan 1935'te İçişleri Bakanlığı Minobe'nin yazılarını yasakladı. Minobe Lordlar Kamarası'ndan istifa etmek zorunda bırakıldı ve hakkında rapor düzülmekle tehdit edildi. 1936 Şubat'ında bir fanatiğin saldırısına uğrayıp yaralandı.

Minobe'nin konumunda ve çapında bir kişiyi kovalamaya hazır bir hükümet, Nazi Almanyası'nın kitap yakıcılarıyla da ittifaka girmeye hazır bir hükümet demekti. Ordu bu hedefe ulaşmak için, özellikle Berlin'deki

Nazi yanlısı elçileri General Oshima kanalıyla olanca gücünü harcadı. 1939 yılında Konoye'nin yerini alan Baron Hiranuma ve kabinesi böyle bir ittifak olasılığını görüşmek üzere tam yetmiş kez toplandı, ama boşunaydı. Ordunun istekliliğine rağmen, Deniz Kuvvetleri ve Dışişleri Dairesi bu ittifakı istemiyorlardı. Hiranuma hükümeti Sovyet Rusya'yı hedef alan bir Alman ittifakına karşı değildi, ne var ki İngiltere ve Fransa'yla bir savaşa sürüklenmekten çekiniyordu; Almanya bu ülkelere her an saldırabilirdi. Berlin'le Tokyo arasında sayısız telgraf gelip gittikten ve hiçbir sonuç alınamadıktan sonra 22 Mayıs 1939'da Almanya'yla İtalya arasında ikili anlaşma imzalandı. Hitler öfkeyle, Ribbentrop'a Japon tavrının giderek anlaşılmaz oluşundan yakındı.

Güvensizlik karşılıklıydı; Almanya'nın Sovyetler Birliği'yle imzalamak zorunda kaldığı saldırmazlık paktı da bunun kanıtıydı. Oysa Japonlar bunun kokusunu almamış gibiydiler. Hiranuma, Doğu Avrupa'daki şaşırtıcı diplomatik duruma ayak uyduramayacağını açıklayarak istifa etti. Bu arada Japon askerleri Kızıl Ordu'yla yer yer çatışmaya başlamışlardı bile. Mançurya sınırı üzerinde Changkufeng serüveni (Temmuz 1938) ve Nomonhan olayıyla (Mayıs 1939) ptlak veren çatışmalar eylül ayına kadar, Japonların ağır kayıplar vermesine yol açarak sürdü. O sırada Almanya'nın Sovyetler'le saldırmazlık paktı imzaladığı henüz anlaşılıyordu. İngiltere'nin Eylül 1939'da savaş ilanından Almanya'nın 1940 yazı zaferine kadar geçen yıl boyunca, Japon hükümetinin başında sırayla iki asker, General Abe ve Amiral Yonai yer aldı. Bu zaman süresince Japonya'da anti-İngiliz ve anti-Amerikan duygular doruğuna varmıştı. 1939 yazında Tientsin'deki İngiliz uyruklular kasıtlı olarak Japonlar tarafından rahatsız edildiler, İngiliz ve Fransız ayrıcalıklarına set çekildi. Fransa'nın Haziran 1940'taki geçici tutukluğu Japonya'nın gözlerini Güneye çevirmesine yol açtı. Yeni bir hedefe ulaşmak mümkün görünüyordu şimdi.

«Çin Olayı»nın her türlü askeri yasaya göre çoktan bitmiş olması gerekiyordu, fakat Japonya bu işi kesin bir sonuca bağlamak amacıyla, Chiang Kai-shek'i desteklemek için kullanılan paravan ülkelere baskı uygulamaya girişti. 1939 Şubat'ında Güney Çin kıyılarındaki Hainan Adası işgal edildi; Fransa Hindi-Çini'ne yönelişin bir işaretiydi bu. Chiang Kaishek'e gelen yardımlar Haiphong limanından çıkıp Tonkin üzerinden Yunnan'a ulaşıyordu. İkinci hat ise Burma Yolu'ndan Rangoon via Lashio'ya ve oradan da Çin'in arka kapısı sayılan Kunming'e varıyordu. Mart 1940'ta Japonya, Chiang Kai-shek'in arkadaşı Wang Ching Wei başkanlığında kukla bir rejim kurdurmayı başardı. Hükümetini Nanking'de kuran Wang Ching Wei «Doğu Asya'da Yeni Düzen»i en kolay benimseyen, en önemli Asya politikacısı sıfatını kazandı. Fakat 1943 yılında Hindistan Ulusal Ordusu'nun başında Japon saflarına geçen Subhas Chandra Bose, onun bu sıfatını elinden aldı sayılır. Her şeye rağmen ne politik, ne de askeri baskı Çin'de uzun zamandır istenen sonucu sağlayamadı.

19 Haziran 1940'ta Japon Dışişleri Bakanı, Fransız hükümetinin, Kuzey Hindi-Çini üzerinden Chiang Kai-shek'e giden silahların Japon göz-

lemcileri tarafından incelenmesine izin vermesini istedi. Japon birlikleri Çin'e ait Kwangsi eyaletinden Hindi-Çini sınırına ilerlediler. Japon donanması Haiphong açıklarında gövde gösterisi yaptı. Genel Vali Cotroux yönetimindeki Fransız kolonisi bir başına kalmıştı. Fransa yardım gönderemiyordu, İngilizlerin gönderecek yardımı yoktu, Amerika'ysa üzüntülerini bildirdi. Catroux'nun hava gücü yok gibiydi, 50.000 askeri ellerindeki cephaneyle ancak bir ay dayanabilirdi. Kaçınılmaza boyun eğmek zorundaydı. Hiç değilse Japon birliklerini Fransız Hindi-Çini dışında tutabileceğini umarak Yunnan demiryolunu kapattı (16 Temmuz 1940). Halefi Amiral Decoux Japon baskısını geri tutmak amacıyla Tokyo'nun doğrudan doğruya Fransa'yla anlaşmasını istedi; Mareşal Pétain'in Japonları, Doğu'da Fransız çıkarlarını savunmaya ikna edebileceğini sanıyordu. Boşuna zaman kaybından başka şey değildi. 2 Ağustos 1940'ta Tokyo Decoux'ya bir ültimatom daha gönderdi. Japon birliklerinin Tonkin'den geçebilme ve havaalanlarının kullanılabilmesi haklarını istiyorlardı. 30 Ağustos'ta Japonya'yla Fransa, *Japonya'nın Hindi-Çini'deki Fransız egemenliğini tanıması* karşılığında, ekonomik anlaşmalar ve askeri araç gereç öngören bir çözüm yolu ortaya çıkardılar. Üç hafta sonra Kwangsi'deki Japonlarla kısa bir çatışma atlatan Decoux, Fransız komutanların yönetimindeki kendi yerel kuvvetlerinin Çin'in katılaştırdığı Japonlar karşısında rakip bile olamayacağını kavradı ve pes etti. Kısa zamanda birkaç bin Japon askeri Tonkin'de konakladı.

Bundan sonra Japonya yoğun diplomatik baskıya girişti. Zaten 18 Ağustos 1940'ta İngiltere'yi Burma Yolu'nu kapatmaya zorlamayı başarmıştı (18 Ekim'de yeniden açıldı). Aynı zamanda Fransa'yla Siam arasında da düşmanlık baş göstermişti. Siam - kuşkusuz Japonların kışkırtmasıyla - kendinin olarak nitelediği, 1904'te Fransa'ya devredilmiş bulunan Mekong'un sağındaki Laos yöresini yeniden ele geçirmek istiyordu. Birkaç sonuçsuz çarpışmadan sonra karada yenilen Fransızlar, denizde Siamlıları ezdiler. Japonya müdahale edip arabulucu oldu; 9 Mayıs 1941'de Tokyo'da imzalanan anlaşmayla verimli pirinç ekim alanı Kamboçya Siam'a bırakıldı. Böylece Siam ödüllendirilmiş oluyordu. Bu hareketiyle Japonya, kendisinin Güneydoğu Asya'nın yazgısının belirleyicisi olduğunu kabul ettiriyordu. Japonya'nın istenmeyen arabuluculuğunun bedeli birliklerini Kuzeyde olduğu gibi Güney Hindi-Çin'de de üslendirmekti. 28 Temmuz 1941'de Japon askerleri Saygon'a ayak bastılar; başlarındaki komutan Cho Isamu «Ekim Olayı» (1931) kundakçılarından biriydi. Japonya Dışişleri Bakanı Amiral Toyoda, Amerikan sefiri Grew'a Japonya'nın «Çin Olayı» kapanır kapanmaz Hindi-Çini'den çekileceğini açıkladı. Fakat Amerikalılar kuşkuluydular. *«Sorun yeterince açıktır, Japonya Hindi-Çini'ne daha ileri boyutlarda* saldırılar tezgâhlamak amacıyla girmiştir,» diyordu Roosevelt.

MATSUOKA'NIN «YENİ DOĞU ASYA DÜZENİ» ÜSTÜNE PLANLARI

Avrupalı güçlerin kararları Japonya'yı etkilemiş, Temmuz 1940'ta Konoye yeniden iktidara dönmüştü. Bu kez Dışişleri Bakanlığı'nda zeki ve

Veliaht Hirohito, modern çağın en büyük depremine tanık olmuş Tokyo sokaklarının yıkıntıları arasında. Efsaneye göre yeraltında yaşayan dev pisi balıkları yukarıda yaşayan insanların bitmek bilmez budalalıklarına kızdıklarında, öfkeyle sırtlarını sallayıp depreme yol açarlarmış. 1923 depreminde Yokohama'nın tamamı ve Tokyo'nun yarısı yıkıldı.

atılgan kişiliğiyle tanınmış Matsuoka Yosuke vardı. Bir Japon Dışişleri görevlisi ondan «dinamik ve dengesiz bir deha» diye söz ederken, bir İngiliz tarihçi de «konuşkan bir şövenist» olarak nitelemiştir. Matsuoka'nın, Avrupa'nın uzun zaman için Almanya'nın denetimine gireceğinden yana hiç kuşkusu yoktu. Böylece Japonya'nın da Güneye ilerleme ve yenik güçlerin kolonilerindeki hammadde kaynaklarını ele geçirme olanağına kavuşacağını düşünüyordu. Malaya'nın kalayı ve kauçuğu, Hindi-Çini'n pirinci, Hollanda Doğu Hindi'nin petrolü hep kendilerinin olacaktı. Sonunda Matsuoka 27 Eylül 1940'ta kabineyi, Almanya ve İtalya'yla Üçlü Pakt'ı imzalamaya ikna edebildi. Bu kez hedef ilkinde olduğundan farklıydı; Almanlar ilk kez 1938'de böylesi bir pakt önerdiklerinde nihai hedef Sovyet Rusya'ydı, oysa şimdi Almanya'yla Sovyetler arasında «dostça» ilişkiler vardı. Bundan ötürü Üçlü Pakt açıkça İngiltere'yi ve onun denizaşırı imparatorluğunu hedef alıyordu. Paktın II. maddesi şöyleydi: «Almanya ve İtalya, Doğu Asya'da Yeni Düzenin kuruluşunda Japon önderliğini tanır ve saygı duyarlar.» Japonlara göre bu madde tarihi **Hakko ichiu** (dünyanın sekiz köşesi bir çatı altına alınmalıdır) - yani Japon İmparatorluğunun şemsiyesi altında evrensel bir kardeşlik(!) - ülküsünü, Avrupa kamuoyunun önemli bir bölümünün tanıması anlamına geliyordu. Bu düşün yalnızca tumturaklı sözlerden ibaret olmadığı, böylesi bir planın dünya yüzeyinin hatırı sayılır bir bölümü için gerçekten düşünüldüğü, Savaş Bakanlığı'nın Aralık 1941'de açıkladığı planla kesinlik kazandı: Bazı Doğu Asya ülkeleri (örneğin Burma, Malaya) kendi monarşilerine sahip olacaklardı; ABD'nin Pasifik ve Hint Okyanusu yöreleriyle Avrupa'nın sömürgeci devletleri Japon İmparatorluğu genel yönetimine dahil edileceklerdi; Seylan, Avustralya, Yeni Zelanda, Alaska, Yukon, Alberta, İngiliz Kolombiyası, Washington Eyaleti, Orta Amerika Cumhuriyetleri, İngiliz, Hollanda ve Fransız Batı Hindi'leri Japon İmparatorluğunun parçaları olacaklardı. İlk aşamada bir savaşla Avrupalı güçlerin kolonileri ele geçirilecekti, sonra yirmi yıl ara verilecek ve bu süre sonunda geri kalan hedeflere ulaşmak için nihai bir savaşa girişilecekti.

Matsuoka'nın ittifak yolundaki diplomatik girişimi bu plana tıpa tıp uyuyordu. Niyeti Üçlü Pakt'a Sovyet Rusya'yı da dahil ederek bunu dörtlü bir ittifaka dönüştürmekti. Böylece Japonya'nın Mançurya'daki Kuzey sınırı güvence altına alınmış olacaktı. Bu amaçla Matsuoka Avrupa'ya gitti. Moskova'da Satlin'e, Japon ideolojisi üstüne bir saat söylev verdikten sonra Nisan 1941'de bir tarafsızlık anlaşması imzalayabildi; **İzvestia**'nın deyişiyle Japon-Sovyet ilişkilerinde tarihi bir dönüm noktasıydı bu an. Matsuoka'nın kabine üyesi arkadaşları, onun politikasının etkili olduğunu kabul etmekle birlikte, Japonya'yı henüz güneydoğu Asya'daki hedeflerine ulaşmadan ABD'yle savaşa sokabileceği için tehlikeli de buluyorlardı. Hollanda Doğu Hindi'lerine ekonomik anlaşma yapmak üzere iki heyet gönderilmişti bile; Ekim 1940'ta Kaboyashi heyeti ve Ocak-Haziran 1941'de Yoshizawa heyeti. 14 Mayıs'ta Japon delegelerinin öne sürdüğü teklifler, Hollanda Doğu Hindi'leri ihracatının % 75-100'ünün Japonya'ya gitmesi anlamını taşıyordu. En can alıcı madde, orada faaliyette bulunan petrol

şirketlerinin Japonya'ya yılda 3.800.000 ton petrol ihraç etmeleriydi. 6 Haziran 1941'de cevaplarını bildiren Hollanda delegeleri, birtakım küçük ayrıcalıklar tanımakla birlikte, petrol ihracatı artışı konusunun Japon ithalatçılarıyla petrol şirketleri arasında görüşülmesi gereken bir sorun olduğunu, kaldı ki kendilerine göre eldeki stok durumunun üretimde bir artışı mümkün kılmayacağını düşündüklerini söylediler. 17 Haziran'da Japon delegeleri genel valiye çıkarak görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlandığını bildirdiler. Bu arada Japon basını da öfkeli bir yaygara koparıyordu. Fakat haberin önemi, Hitler'in Rusya'yı istila etmeye başladığının duyulması üzerine silindi gitti. Görünüşe bakılırsa Konoye ve Matsuoka'nın beklemedikleri bir gelişimdi bu. Oysa Berlin'deki sefirleri Oshima bunun böyle olacağını iki hafta önceden bildirmişti onlara.

Kararsızlığa kapılmışlardı. Sovyetler Birliği demokrasi cephesinde yer alıyordu, fakat bu olgu Japonya'nın tavrını belirlemesi için başlıbaşına yeterli değildi. Kuzey sınırı anlaşma sayesinde bir süredir güvence altındaydı. Şimdi Sovyetler'in Almanya'yla bir ölüm kalım savaşına girişmiş olması yine güvence altında tutuyordu sınırı. Bu arada Japonya Mançurya sınırından saldırıya geçebilir, Sibirya'da birtakım kazançlar sağlayabilirdi. Ya da Rusya'nın işgaliyle boş kalan kolunu kullanıp Güneye yönelir ve «Çin Olayı»nı bir kerede indireceği kesin darbeyle kapatıverirdi. Tek sorun ABD'nin gittikçe uzlaşmaz olan tavrıydı.

AMERİKA DÜŞMAN OLUYOR

Amerikan kamuoyunun, «Çin Olayı»nın başlangıcından beri Japonya'ya karşı artan kuşkusu, artık düşmanlığa dönüşmüştü. Oysa 1920 yılında Çin'deki Amerikan görevlileri, Japon birliklerinin varlığını sermaye çıkarları için bir güvence olarak görüyorlardı. Hatta henüz 1937 Ekim'i kadar yakın bir zamanda, Sefir Grew yurttaşlarından «Japonya'yı zorba sömürücü ve Çin'i de ezilen kurban» olarak görmemelerini istiyordu. Fakat bundan sonra Amerika ekonomik çıkarları tehlikeye düşmedikçe ve Çin'deki «tarihi» ayrıcalıkları korunduğu sürece faal politikaya bulaşmamayı yeğlemişti. Ne var ki, Japonya'nın bütün Çin'i istilası halinde söz konusu düzenin yaşamayacağının sezilmesiyle Amerikan tavrı sertleşti. 1939 yılında Japonya'yla Amerika arasında bir ticaret anlaşması önerildiğinde, ABD Devlet Bakanı Cordell Hull, «Japonya Çin'deki Amerikan çıkarlarına karşı niyetlerini ve yaptıklarını düzeltmedikçe görüşme olamaz,» diye cevap verdi. Birkaç ay sonra, Temmuz 1940'ta uçak yakıtı (önemli bir savaş malzemesi) üzerine konan ambargoyu, eylülde parça demir üzerine ve ekimde de demir-çelik ihracatı üzerine konan ambargo izledi. Fakat bu tedbirlerin hiçbiri, 25 Temmuz 1941'de ABD'de Japon kârlarının dondurulması kadar etkilemedi Japonya'yı. ABD bu tedbiri Chiang Kai-shek'in özel isteği üzerine aldığını açıkladı. Yani Franşız Hindi-Çini'deki olaylara doğrudan bir cevap değildi bu, fakat o etkiyi bırakmış olacak ki, Japonya 26 Temmuz'da Güney Hindi-Çini'n stratejik yörelerini işgal etme planlarını

kamuya açıkladı. İki gün sonra da Saygon rıhtımlarına asker çıkarmaya başladı. 1 Ağustos'ta ABD son adımı attı ve petrol ambargosu koydu. Artık Japonya yalnızca Mançurya, Çin, Tayland ve Fransız Hindi-Çini'yle ticaret yapabilirdi.

Kârların dondurulması Japonya için kötü bir darbe oldu. Otuzlar boyunca devlet harcamaları % 50 artmış, bunun da çoğu orduya ve donanmaya gitmişti. Ağır endüstri gelişmiş, yeni araçlarla donatılmıştı, fakat olağanüstü borç ve vergi yükü altındaki çiftçiler, dünya ekonomik bunalımı yüzünden katlanılmaz zararlara uğruyorlardı. Kentlere akın başlamıştı. 1930 ile 1936 arasında kentlerdeki yeni fabrikalarda 1.000.000 kişiye iş vardı (Japon işçi sınıfının 1/4'ü madenlerde ya da yapı ve imalat endüstrisinde çalışıyordu). Endüstrileşmede bu hamle bir hammadde ihraç pazarı haline getirmişti Japonya'yı. 1936 yılında ABD Asya ihracatının yarısı Japonya'ya gidiyordu. 1938'de dünya ticaret gemisi tonajı toplamının 1/3'ü Japonya'nındı. İhracatının yalnızca 1/10'u için navlun ödüyordu. Fakat bu madalyonun bir yüzüydü. Önceleri sürüm değeri yüksek başlıca ihraç maddesi olan ham ipek, şimdi toplam ihracat içinde yalnızca % 14'lük bir yere sahipti. Ağır endüstri ürünleri (maden, kimyasal madde, mühendislik işleri) birinci plana geçmişlerdi. Bu Japonya'nın uluslararası ticaret ilişkileri ağına iyice dolandığı ve denizaşırı malzeme ihtiyacının doruğuna vardığı anlamına geliyordu. Tükettiği hububat ve pirincin 1/5'i, yağ ve yakıt ihtiyacının 1/3'ü, demir ve çeliğinin 4/5'i, yün, kauçuk ve pamuk ihtiyacının tümü dışarıdan ithal ediliyordu (pamuklu mamuller ihracatında dünyada birinciydi Japonya). 1940 yılına gelindiğinde Japon ekonomisinin 1/5'i savaş için çalışıyordu artık. Ve ABD Japon ekonomisini boğmaya kalkışmıştı.

«SON DAKİKA» BARIŞ MANEVRALARI

ABD, Japonya'nın Asya'da daha ileri askeri serüvenlere girişmesini önlemek için bir yandan ekonomik baskı uygularken, öte yandan çeşitli düzeylerde barışçı bir çözüm yolu aranıyordu. Roosevelt'in Posta Genel Müdürü Walker'la iki Katolik misyoner arasında gizli görüşmeler sürdürülüyordu; söz konusu misyonerler Japonya'nın askeri ve sermaye planındaki çıkarları için aracılık ediyorlardı. Bu tür yarı resmi yaklaşımlardan hoşlanmayan Devlet Bakanı Hull ile eski bir denizci olan Japon sefiri Amiral Nomura arasında da, Şubat 1941'den beri görüşmeler süregelmekteydi. Bu ilişkiler sırasında tıpkı İngilizler gibi, Amerikalılar üstünlüğü ellerinde tutuyorlardı; çünkü Japon diplomatik şifresini çözmüşler ve Tokyo'yla Washington arasında gidip gelen her telgrafı okuyorlardı. Bazı tarihçiler, işte bu önbilginin 1941 yılında Amerikan politikasına aykırı bir durumun yaratılmasına yol açtığını öne sürerler. Japonya'nın niyetleri bilindiği halde öylesine üstüne gidiliyordu ki, sonunda Japonya'nın saldırmaktan başka bir seçeneği kalmayacaktı.

En üst düzeydeyse Prens Konoye, kendisiyle Roosevelt arasında kişisel bir görüşmenin biriken bunalımların kaçınılmaz çözümünü getirip getiremeyeceğini düşünüyordu. Doğrudan karşı karşıya gelişle ansızın barış sağlanabilir miydi acaba? İlk iş olarak dolambaçlı yoldan Matsuoka'nın kabinesini eritti ve yeni hükümeti onsuz kurarak saldırgan, gereğinden fazla ateşli Dışişleri Bakanı'nı ayak altından çekti. 6 Eylül 1941'de Grew ve Konoye ortak bir dostlarının evinde birlikte yemek yediler. Konoye Grew'a, Japonya'yla ABD arasında bozulan ilişkilerin sorumluluğunu kendisinin taşıdığını, bu yüzden onları yine kendisinin düzelteceğini söyledi. Başlangıç olarak Hull'ın dört ilkesini kabul ediyordu:

I — Her ulusun egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne saygı.

II — Başka ülkelerin iç işlerine karışmamak.

III — Ticari olanaklarda eşitlik.

IV — Pasifik düzeninin barışçıl değişimler dışında bozulmaması. Ayrıca Roosevelt'i en kısa zamanda görmek istediğini, bunun için gerekirse Honolulu'ya ya da Alaska'ya bile gidebileceğini bildirdi. Roosevelt diplomatik görüşmeler sonuçsuz kaldığına göre bunun hiçbir işe yaramayacağını öne sürerek daveti kabul etmedi. Kim bilir belki de Konoye'nin, ABD'yle anlaşmaya razı olsa bile arkasından bütün Japonya'yı, özellikle orduyu sürükleyemeyeceğini düşünüyordu. Haklı olabilirdi, nitekim kuvvet komutanları Çin'den çekilmeye hiç niyetli olmadığını, Amerikan petrol ambargosunu kaldırabilmek için bunun zorunlu olduğunu ve bundan sonraki hedef olarak güneydoğu Asya'yı gördüklerini açıkça belirttiler.

İmparatorluk düzeyindeki toplantıya İmparator'un kendisi de katıldı. Ekim (1941) sonuna doğru savaşa, hatta belki ABD'nin de yer alacağı bir savaşa hazır olmanın gereği üzerinde duruldu; ABD ve İngiltere'yle anlaşmaya varılması için diplomatik yollar sonuna kadar denenmeliydi; fakat görüşmelerden makul bir sonuç alınamayacak olursa, o zaman Japonya, ABD, İngiltere ve Hollanda'yla savaşta karar kılmalıydı.

Bu tür toplantılarda İmparator'un hiç konuşmaksızın dinlemesi olagelmişti, fakat ilk kez kural bozuldu. İmparator, komutanların, Yüksek Meclis Başkanı Baron Hara'nın sorusuna cevap vermediklerine inanıyordu. Alınan kararlara göre öncelik diplomasiye mi, yoksa savaşa mı tanınıyordu? General Sugiyama'yla Amiral Nagano, yani Kara ve Deniz Kuvvetleri Komutanları susuyorlardı. «Üzülerek görüyorum ki komutanlar bu soruyu aydınlatacak güçte değiller,» dedi İmparator ve cebinden bir kâğıt parçası çıkarıp devam etti; «Yüce atamız İmparator Meiji bir şiir yazmıştı, şimdi size onu okuyacağım:

Hepimiz kardeşiz bu dünyada
Ama yine de huzursuzluk var sürekli
Ve barış yok.
Niye böyle olsun?»

Büyükbabasının barış ülküsünün kendisinin de ülküsü olduğunu söyledi. Sugiyama'nın Pasifik'te başarılı savaş verip veremeyeceğini soruşturması kuşkularının nedenini gösterdi. «Sen Savaş Bakanı'yken,» dedi, «Chiang Kai-shek'in çabucak yenileceğini söylemiştin. Hâlâ olmadı ama.» Sugiyama henüz «Çin Olayı»nda bir sonuca varamamışken, Pasifik'in sonsuz ufkunda girişilecek bir serüvenin kesin zafer getireceğini kim söyleyebilirdi?

Kuvvet komutanları İmparator'un hoşnutsuzluğuna yol açmaktan korktuklarını ima ettiler. Fakat toplantıdan hemen sonra yine savaş oyunlarına dönmekten geri durmadılar. Plan Z - Pearl Harbor baskını - Deniz Harp Okulu'nda tartışıldı ve ekim ayında kabul edildi. 1 ile 5 Ekim tarihleri arasında Kara Harp Okulu'nda Pasifik ve güneydoğu Asya operasyonlarının provası yapıldı. Sonra asıl hazırlıklar başladı. Güney operasyonları beş ay sürecekti, gerekli ticaret gemisi tonajı 400.000 tondu. 4.000.000 kişi işsiz kalacaktı. Komutanlar, düşmanlıklar ne kadar erken başlarsa o kadar iyi, diye düşünüyorlardı. Sivil ihtiyaçlar için petrol stokları 1942 ortalarında tükenecek, temel endüstri duracaktı. Deniz Kuvvetleri'ne donanması ve uçakları için iki yıl yetecek kadar petrol verilmişti.

Umutsuzluk içindeki Konoye, Piskopos Walsh (daha önce görüşmelerde aracılık yapan misyoner)'ten, Roosevelt'le, eğer Amerikalılar başka hiçbir ciddi öneride bulunmayacak olurlarsa, durumunu daha fazla koruyamayacağını söylemesini istedi. Fakat zaman Konoye için çok hızlı akıyordu. Walsh henüz ABD'ye ulaşamadan Konoye'nin kabinesi, Savaş Bakanı Tojo Hideki'nin baskıları sonucu istifa etmek zorunda kaldı. 16 Ekim 1941'de İmparator Tojo'yu çağırıp hükümeti kurmasını istedi, kara ve deniz kuvvetleri arasında işbirliği sağlanmasının önemini belirtti. Tojo deniz kuvvetlerinin kaypaklık edip kararın bütün yükünü kara kuvvetlerine bırakmasından çekindiğini daha önce söylemişti zaten. 6 Eylül toplantısı kararlarını gözardı ederek ulusal politikayı yeniden biçimlendirecek, Amerika'yla görüşmeleri ya istenilen sonuca ulaştıracak ya da Japonya'yı bir savaşa sürükleyecekti.

Amerikan sefiri olguların içinde yaşamasına rağmen, Japonya'nın askeri bir diktatörlüğe doğru adım adım ilerlediğine bir türlü inanmıyordu. Hatta Konoye'nin başaramadığını Tojo'nun yapıp orduyu frenleyebileceğini düşünüyordu. Çünkü Tojo faal hizmette bulunmuş bir generaldi. «Japon ordusu son birkaç yıl içinde ilk kez, Japonya'nın hızla alçalarak benimsediği politika ve tavırların sorumluluğunu üstüne alıyordu,» diye yazıyordu Grew. General Tojo'nun aşırı grupları denetim altında tutabileceğini düşünmek pek de mantıksız sayılmazdı. Dışişleri Dairesi'nin Amerika Bürosu'yla komutanlar arasında 23 Ekim - 2 Kasım tarihinde yapılan toplantıda, Amerika Bürosu'nun çoğu ABD'de öğrenim görmüş yetkilileri Japonya'yı Mihver devletleriyle birlikte dönülmez bir serüvene atılmakla suçladılar: Japonya tarafsız kalmalı ve «Çin Olayı»nı görüşmeler yoluyla çözümlemeliydi. Uyarılara kulak asılmadı, toplantı her zamanki gibi, görüş-

Japonya savaş propagandasını Doğu Asya'yı İngiliz-Amerikan sömürüsünden sözümona koruyacağına dayandırıyordu. Kendisini «Asya'nın Güneşi» ve Asya halklarının - Büyük Doğu Asya Ortak Refah Küresi çerçevesinde - politik önderi olarak kabul ettirmek istiyordu. Japonya'nın yayılmacı planlarının kökeninde büyük ekonomik çıkarlar yatıyordu. 1942 yılında Malaya ve Hollanda Doğu Hindi'ne ait zengin kalay, kauçuk ve petrol yatakları Japonya'nın elindeydi.

Başbakan Tojo, Japonya'nın bundan böyle yoksul bir ülke olmadığını açıkladı. Japonya'nın geçmişine bakılırsa «özgürlük» vaatlerini tutacağa pek benzemiyordu. Nitekim Burma ya da Filipinler gibi ülkeler Japonya'yla işbirliği yapmalarının «bağımsızlığı» getirmekten çok uzak olduğunu anlamakta gecikmediler. Fakat ortaya attığı «Asyalılık» bilinci ve Avrupa aleyhtarlığı - savaşın sonucu ne olursa olsun - eski sömürgeci düzenin yıkılmasına yol açacaktı.

melere devam edilsin fakat en kötüsüne de hazırlanılsın, denilerek dağıtıldı.

28 Kasım 1941'de Japon hükümeti bir dizi Amerikan önerisiyle karşılaştı, «Hul Notası»ydı bu. İlkeleri şöyleydi:

I — Japonya bütün kara, hava, polis kuvvetlerini Çin'den ve Hindi - Çini'den çekecek.

II — Çin'de Chiang Kai-shek'den başka hiçbir rejim desteklenmeyecek.

III — Japonya, Almanya ve İtalya'yla imzaladığı paktı iptal edecek.

IV — ABD, İngiltere, Çin, Hollanda, Sovyetler Birliği ve Tayland'la Japonya saldırmazlık paktı imzalayacak.

Görüşmeler henüz başlıyordu sanki. Amerikalılar artık savaşa kararlı olmasalar Japonya'nın askeri aşırılarına bu tür bir nota vermezlerse elbette. İngiliz sefiri Sir Robert Craigie savaş patladıktan aylarca sonra öğrendi «Hull Notası»nı. Ve o zaman Japon Dışişleri Bakanlığı görevlisi Kase Toshikazu'ya, İngiltere'nin Churchill'in isteğine uyup da görüşmeleri Amerikalılara bırakmış oluşundan ötürü büyük üzüntü duyduğunu bildirdi. Japon halkının bilinç yapısını kavramış bir kimse, böylesi bir anda bu tür çıkışların derin yaralar açacağını ve görüşmelerin kesilmesiyle sonuçlanacağını düşünebilirdi.

Çatışmayı önlemek için iki girişimde daha bulunuldu. 29 Kasım 1941'de İmparator sekiz **jushin**'i (kıdemli ve yaşlı devlet adamları) sarayında topladı; Abe, Hayashi, Hiranuma, Hirota, Konoye, Okada, Wakatsuki, Yonai ve ayrıca Yüksek Meclis Başkanı Baron Hara vardı bu toplantıda. Tojo ve yeni Dışişleri Bakanı Togo Shigenori ortadaki durumu sabah boyu süren bir konferansla toplantıya katılacaklara açıkladılar. İmparator'la yenen öğle yemeğinden sonra, söz konusu dokuz kişi görüşlerini bildirdiler. Çoğu barıştan yanaydı, ılımlılık öğütlüyorlardı. Wakatsuki ve Okada, malzeme yetersizliğinden ötürü Japonya'nın uzun bir savaşa dayanamayacağını düşünüyorlardı. Konoye görüşmelerin sonuçsuz kaldığını kabul ediyor, fakat savaşı tek seçenek olarak görmüyordu: Neden zaman kazanmayı denemesinlerdi? Yonai ve Hirota da onunla uyuşuyorlardı. Fakat Hiranuma'yla iki general, Abe ve Hayashi savaşın tek yol olduğunu söylediler. Ertesi gün İmparator'un bir deniz subayı olan kardeşi Prens Takamatsu Deniz Kuvvetlerinin savaşa hazır olmadığını bildirdi ağabeyine. Deniz Bakanı ve Deniz Kuvvetleri Komutanı bunu yalanladı. Kaldı ki dört gün önce bir filo Kurile Adası Hitokappu'dan Pasifik'in Doğusuna doğru yola çıkmıştı bile. Ve 1 Aralık 1941'de yapılan İmparatorluk toplantısında savaş kararı resmen alındı.

PASİFİK SAVAŞI YAYILIYOR

İlk çarpışmalar kuvvet komutanlarının güvenlerini perçinledi. 26 Kasım'da Kurile'lerden sıyrılıp çıkan gemilerden kalkan uçaklar, Amerikan Pasifik Filosu'nu demirli durduğu Pearl Harbor'da kıstırmış ve 7 Aralık 1941 Pazar sabahı ansızın bomba yağmuruna tutuvermişti. Sekiz zırhlı savaş gemisi batık ve ağır yaralıydı. ABD'nin Orta Pasifik hava kuvvetlerinin hemen tamamı savaş dışı kalmıştı. Guam 10 Aralık'ta, Wake Adası 13 Aralık'ta düştüler. Hong Kong Noel günü teslim oldu. Japonlar 10 Aralık'ta Filipinler'in en Kuzey adası Luzon'a ayak basıp 2 Ocak 1942'de başkent Manila'ya girdiler. Birkaç gün içinde, mayısa kadar dayanabilen Corregidor Garnizonu dışında bütün takımadalar ellerindeydi. Filipinler Kuvvetleri Komutanı General Douglas MacArthur 11 Mart 1942'de, Kuzey Avustralya'ya, Darwin'e hareket etti (19 Şubat'ta Darwin de bombalanmıştı).

Güneydoğu Asya'daki ilerleme de aynı derecede hızlıydı. Pearl Harbor baskınından iki saat önce Japon birlikleri Malaya'nın Doğu kıyısına çıkmaya başlamışlardı bile. Aynı anda başkaları Siam'dan Kra Kıstak'ına yöneldiler. Bu saldırıdaki alayların birinin başında, henüz birkaç ay öncesine kadar Washington'da Rahpi Walsh ve Posta Genel Müdürü Walker'la görüşmeler yapan Albay Iwakuro bulunuyordu. Resmen hâlâ Fransız bölgesinde sayılan üslerden havalanan Japon uçakları İngiliz zırhlısı **Prince of Wales**'la kruvazör **Repulse**'a, hava saldırısına karşı korunmasız biçimde hatalı seyrin bedelini ağır ödettiler (10 Aralık 1941).

Kamyon ve tankların yanında bisikletler de kullanan üç Japon tümeni, önlerine İngiliz, Hintli ve Avustralyalı askerlerden oluşan karışık, iyi eğitilmemiş bir orduyu da katarak Singapur'a yöneldiler. Zaptolunmaz denilen kent, garnizonun yardımına koca bir tümen gönderilmesine rağmen 15 Şubat 1942'de düştü. Komutan Tuğgeneral Percival'ın teslim olmaktan başka seçeneği yoktu. Kentin su ihtiyacı bütünüyle Japonların ellerindeydi, Percival ise sokak savaşı ve salgın hastalık tehlikesini sivil halk yüzünden göze alamadı. İngiltere silahlı kuvvetlerinin tarihinde uğradığı en büyük yenilgiydi bu, üstelik çok az bir kuvvetle başarılmıştı. Henüz bitmemişti. Petrol kuyuları vardı önlerinde şimdi. Japonlar hızlı başarılarla 16 Aralık 1941'de Borneo'ya, 14 Şubat 1942'de Sumatra'ya, 1 Mart'ta Java'ya girdiler ve 27 Şubat 1942'de yollarına çıkan bir müttefik filosunu Java Denizi Savaşı'nda yok ettiler. Siam'dan sınırı zorlayan iki Japon tümeni 14 Aralık 1941'de Burma'ya daldı. Burma Japon planlarını, yalnızca Rangoon'un ve Güneyde bazı havaalanlarının ele geçirilmesi yüzünden ilgilendirmişti, fakat sonra Malaya'da uygulanan yıldırım taktiklerin burada da geçerli olduğu anlaşıldı. Rangoon 8 Mart'ta, Mandalay 26 Nisan 1942'de düştüler. Japon orduları bu kez Hindistan'a yöneldiler; yanlarındaki Burmalı-Japon karışımı birlik özel olarak keşif ve propaganda için toplanmıştı.

JAPON ZAFERLERİYLE SÖMÜRGE ÇAĞI SONA ERİYOR

Çünkü yalnızca askeri başarının ve hatta Japonya'nın ekonomik ferahlamasının ötesindeydi gerçekleşen. Doğu Asya'nın sömürge ülkeleri için bir «kurtuluş» kampanyası başlatılmıştı; Japon ajanları her yerde yerli asker ve sivillerden destek sağlanabileceğini bildiriyorlardı. Japonya'da sürgünde aylar - hatta bazen yıllar - geçirmiş kişiler şimdi Singapur'da, Batavya'da, Rangoon'da, Japonya'nın «Büyük Doğu Asya Ortak Refah Küresi»nin koruması altında hükümetler kurabilme umuduyla ortaya çıkıyorlardı. Burmalı Başkan Ba Maw İngilizlerin kendisini kapattıkları zindandan çıkmış, ülkesinin bağımsızlığını söz veren askeri hükümetle işbirliğine girişmişti. Singapur'un Farrar Parkı'nda toplanan şaşkın ve ikircikli savaş tutsaklarına, aralarından bir subayla bir Japon binbaşısı coşkulu bir dille «Hindisatn Ulusal Ordusu»ndan söz ettiler, Hindistan'ın kurtuluşu için onları Japonlarla omuz omuza dövüşmeye çağırdılar. Bu arada Japonlar Malaya harekâtına girişmek üzere beklerken, Siam'ın sınır köylerinden Hat Yai'ye Hint bayrağı çekilmişti bile.

1942 yazına gelindiğinde bütün Batı Pasifik ve Hint Okyanusu Japonya'nın kontrolundaydı. Uçaklarını Seylan'daki İngiliz filosunu bombalamak üzere gönderdiler. Yeni Gine'nin Kuzey kıyılarındaki Japon askerleri, Avustralya'nın en Kuzey noktasından yalnızca 720 kilometre uzaktaydılar. Kuzeybatıda orduları, Hindistan sınırlarına kadar binlerce kilometre yürümüşlerdi.

Kuşkusuz bu zaferlerden sonra geldikleri onca yolu adım adım, santim santim geri gidecekleri günler de yaşanacaktı. Ama ne olursa olsun şimdi yöneten onlardı ve onların bu yönetimi Batılı güçlerin Asya'da kurdukları sömürge imparatorluklarının bir daha dirilememesini sağlayacaktı. Japonya, Perry'nin ve İngilizlerin Kagoshima'yı bombaladıkları günden bu yana çok yol almıştı, üstelik bir kişinin yaşam süresi içinde gerçekleşmişti bütün bunlar. Japonya savaşa girişmezden henüz on iki ay önce ölmüştü son **genro** Prens Saionji. Oysa Perry'nin Uraga Koyu'na zorla girip isteklerini şogun'a kabul ettirdiği günlerde o daha dört yaşındaydı. Ölümünden bir yıl sonra, Japonya Asya'nın çoğuna ve uçsuz bucaksız Pasifik'in yarısına egemendi. Meiji Restorasyon'u tamamlamıştı artık.

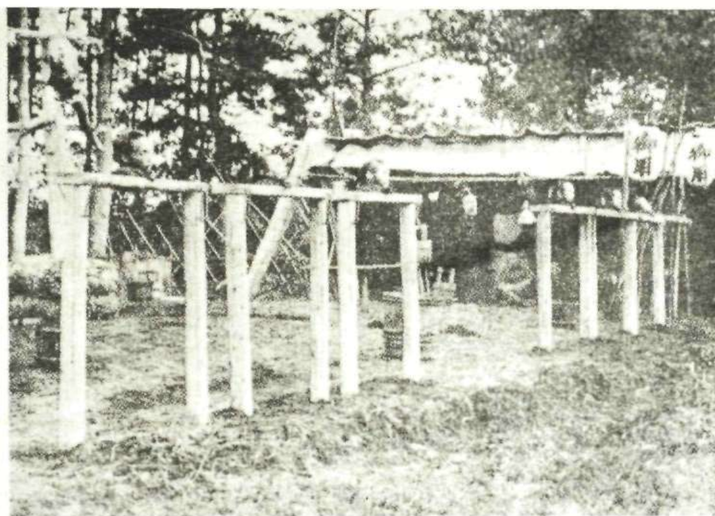

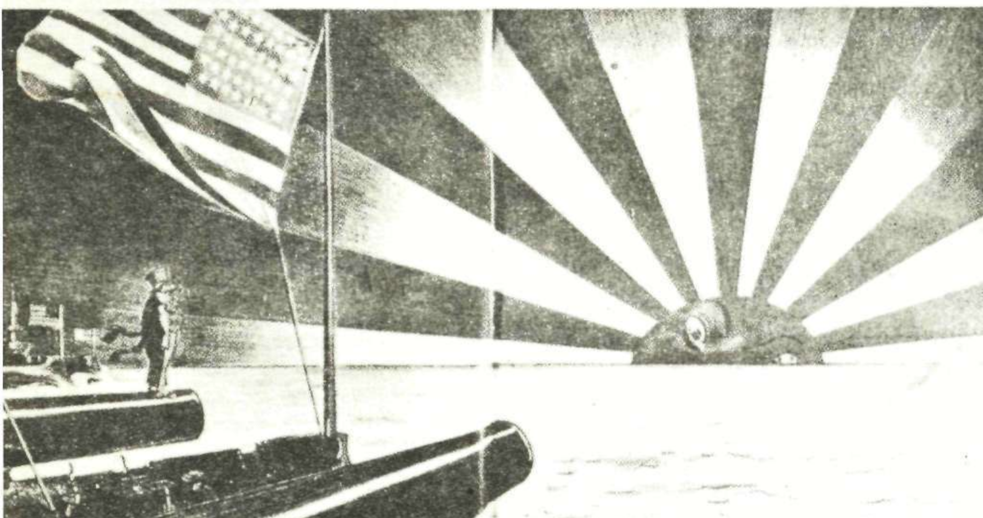
(Birinci sıra soldan sağa) Fukuzawa Yukichi, sonradan Batı fikirlerinin savunucusu olan eski samuray. Avrupalı-Japon karışımı bir giysi. Boyunları vurulmuş asiler, 1879.

(Ortadaki sıra soldan sağa) Veliaht Hirohito, Londra'da Şeref Kıtası'nı denetliyor. Birinci Dünya Savaşı öncesi bir Amerikan karikatürü; Japon İmparatorluğu'nun doğan güneşini konu edinmiş.

(Alt sıra soldan sağa) 1941 yılında, savaşın eşiğinde başbakanlığa getirilen Prens Konoye. *General Ueda, Manchukuo'daki Kwantung ordusu komutanı. Japon zırhlı araçları Şangay'da,* 1932.

KRONOLOJİ

1853	14 Temmuz : Perry Edo Koyu'nda Uraga açıklarına demirleyip Başkan Fillmore'un mektubunu Japon İmparatoru'na iletiyor.
1854	13 Şubat : Perry Edo Koyu'na dönüp Kanagawa Anlaşması'nın yapılmasını sağlıyor. Bunu İngiltere, Rusya ve Hollanda'yla yapılacak ticaret anlaşmaları izleyecektir.
1860	ABD'deki ilk Japon sefareti anlaşmaları onaylıyor.
1868	Kyoto soylularıyla Güney klanlarının ortaklaşa yürüttükleri saldırı Tokugawa şogun'luğunu yıkıp İmparatorluk yönetimini geri getiriyor. İmparator Mutsuhito, hanedan ismi olarak «Meiji»yi alıyor (Aydınlık Yönetim).
1868 / 1912	Meiji dönemi : Dışa kapalı politika terkediliyor, yerini hızlı bir Batılılaşma politikası alıyor.
1877	Satsuma Ayaklanması : Saigo Takamori ve onun feodal gelenekleri sürdüren savaşçıları, modern Japon ordusu tarafından eziliyorlar.
1885	Prusya tipine uyularak kabine yeniden düzenleniyor, Prens İto başbakanlığa getiriliyor.
1889	11 Şubat : Yeni anayasa açıklanıyor.
1894	İngiltere, 1899 yılından itibaren geçerli olmak üzere İngiliz uyrukluların Japon mahkemelerince yargılanmasını kabul ediyor.
1894-5	Çin-Japon Savaşı : Kore uğruna yapılan savaş Shimonoseki anlaşmasıyla son buluyor.
1902	30 Ocak : İngiliz-Japon ittifakı imzalanıyor.
1904-5	Rus-Japon Savaşı : Portsmouth anlaşmasıyla (5 Eylül) Rusya Japonya'nın Kore'deki hayatî çıkarlarını tanıyor (Kore 1910 yılında Japonya'ya ilhak edilecektir).
1912	30 Temmuz : İmparator Meiji ölüyor, yerine oğlu geçiyor. Taisho döneminin başlangıcı.
1914	23 Ağustos : Japonya Almanya'ya savaş açıp Tsingtao'yu (7 Eylül) ve Pasifik'teki bazı Alman adalarını ele geçiriyor.
1915	18 Ocak : Japonlar Çin'e «Yirmi bir İstek»i iletiyorlar.
1917	2 Kasım : Lansing-Ishii Anlaşması'yla ABD Japonya'nın Çin'deki «özel» çıkarlarını tanıyor, buna karşılık Japonya da Çin'de «Açık Kapı» politikasının sürdürüleceğine ilişkin güvence veriyor.
1921	Washington Konferansı deniz silahlarını sınırlıyor.
1926	Hirohito'nun İmparator olmasıyla Showa (Parlayan Barış) dönemi başlıyor.

1930	22 Nisan: Londra Anlaşması imzalanıyor.
1931	19 Eylül: Mukden olayı. Kwantung ordusu Mançurya'da Mukden'i işgal ediyor.
1932	Japonya Manchukuo'nun (Mançurya) bağımsızlığını ilân ediyor. 15 Mayıs: Başbakan Inukai'nin askerî reaksiyonerler tarafından öldürülüşü, Japonya'da parti hükümetlerinin sonunu noktalıyor.
1933	Japonya Milletler Cemiyeti'nden çekiliyor.
1936	26 Şubat: Tokyo'da subaylar ayaklanıyor.
1937	7 Temmuz: Çin-Japon düşmanlığının başlangıcı, 1945 yılına kadar böyle sürecektir.
1941	17 Ekim: Prens Konoye hükümeti istifa ediyor ve Mihver devletleri yanlısı General Tojo başbakanlığa ve Savaş Bakanlığı'na getiriliyor. 7 Aralık: Japonya Hawaii'ye, Filipinler'e, Guam'a, Midway Adaları'na, Hong Kong'a ve Malaya'ya ansızın saldırıyor. 8 Aralık: ABD Japonya'ya savaş açıyor. 25 Aralık: İngiliz kuvvetleri Hong Kong'u teslim ediyorlar.
1942	15 Şubat: Singapur teslim oluyor.

İÇİNDEKİLER

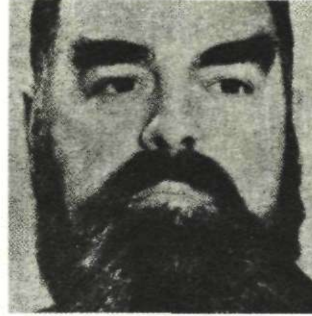
DİZİNİN EDİTÖRÜ :

JM Roberts

Macdonald Library of the 20th Century Genel Yayın Müdürü olan JM Roberts, Oxford Üniversitesi Merton Kolejinde Modern Tarih okutmaktadır. Roberts aynı zamanda Purnell's History of the 20th Century Genel Yayın Müdürü, English Historical of Europe'ın ortak yayımcısı, Longman History of Europe'ın «Europe 1880-1945» yazarıdır. Larousse Encyclopedia of Modern History'nın ingilizce yayımcılığını da yapmış olan Roberts' The Observer, New Statesman ve Spectator'un eleştirmenliği ve BBC konuşmacılığında da bulunmuştur.

KİTABIN YAZARI :

Louis Allen; Durham Üniversitesinde Fransızca okutmanıdır. Allen Fransız ve Japon yazarlarının birçok kitaplarını çevirdi ve yayımladı. Bunlar arasında Y. Aida'nın «Prisoner of the Brithish» adlı, İkinci Dünya Savaşının Burma üzerindeki etkileri vesonuçları hakkındaki kitabı da vardır. Allen ayrıca düzenli olarak İngiliz ve Amerikan basınına Japon edebiyatı ve tarihi hakkında makale ve röportajlar göndermektedir.

KAPAK :

Amerikan ve İngiliz Pasifik donanmasını darmadağın eden bir Samurai figürünü gösteren İtalyan savaş kartpostalı.

ÖN KAPAK İÇİ :

1870'lerde, geleneksel Samurai giysileri içinde bir Japon elçisi.

ARKA KAPAK İÇİ :

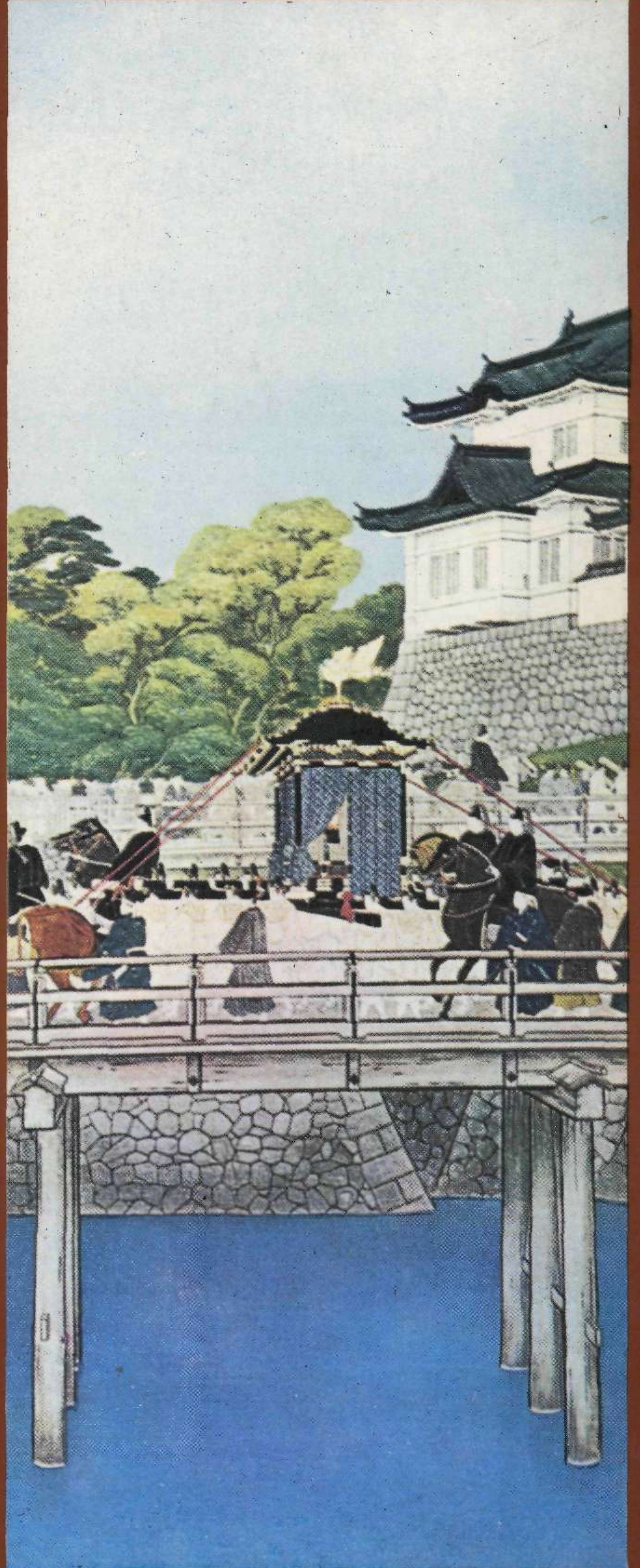
Hong Kong'taki İngiliz askerlerinin teslimini sevinçle kutlayan Japonlar.

20. YÜZYIL DOSYASI

Yüzyılımıza şekil veren büyük olay ve fikirlerin, kişilerin bol resimli öyküleri

JAPONYA

Japonya'nın, uzun süre içine kapanık yaşadıktan sonra bütün güney-doğu Asya'yı hakimiyetine alması çok kısa bir sürede gerçekleşmişti. 1853'de Amerika'lı Perry'nin küçük donanması ülkeye geldiğinde, Japonya hala feodal bir görünümdeydi. 50 yıl sonra Rus-Japon Savaşı'nda elde ettiği yengi dünyayı şaşırttı. Kendi kendini Savunma nedenleri ülkenin hızla batılılaşmasını ve denizaşırı bir biçimde büyümesini sağlıyordu. Bu kitapta Profesör Allen Japonların aşırı milliyetçi duygularının Pasifik Savaşı'yla, Pearl Harbor'un yolunu nasıl açtığını anlatıyor.

Onaltıncı kitap
İRLANDA

Fiatı : 250 TL.